

Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана

№5 (қыркүйек-қазан), 2015 жыл

№5 (сентябрь-октябрь), 2015 год

Құрылтайшы: «Педагогикалық
Ғылымдар Академиясы» ҚБ

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

Редакциялық алқа:

А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВ

бас редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА

бас редактордың орынбасары

Е.В. АСТАХОВА (Украина)

К.К. БӨРІБЕКОВ

А.Н. ДЖУРИНСКИЙ (Ресей)

С.В. ИВАНОВА (Ресей)

С.Т. ҚАРҒИН

И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (Ресей)

Л.Х. МӘЖИТОВА

А.М. МАМЫТОВ (Қырғызстан)

К.Н. НӨРІБАЕВ

Редакциялық кеңес:

Ш.Т. ТАУБАЕВА

К.Ө. ҚОНАҚОВА

О.С. САҒҒЫЛБАЕВ

Р.О. НИЯЗОВА

Ж.Б. ҚОҢЫРОВА

Қазақстан Республикасы

Мәдениет және ақпарат

министрлігінде қайта тіркеліп,
24.01.2013 ж.

№13303-Ж куәлігі берілген

Вестник жылына 6 рет шығады

«Вестник АПН Казахстана» журналы
ҚР БҒМ БҒСБК (ККСОН) педагогикалық
ғылымдар бойынша негізгі қорытындыларды
жариялауға ұсынған ғылыми басылым

ҰҒТАО Қазақстандық дәйексөз алу
(цитирование) қоры мәліметтері бойынша
журнал импакт-факторы 0,006

Мақала авторларының пікірлері
редакция көзқарасын білдірмейді.

Редакцияның мекенжайы:

050012, Алматы қаласы

Қарасай батыр көшесі, 85

Телефон: 8 (727) 261-08-81

Факс: 8 (727) 267-59-54

E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Баспаханаңың мекенжайы:

050000, г. Алматы

ЖШС «Далапринт

Ереванская к-сі, 1 В,

Тел.: +7(727) 290-86-47

Пішіні 70x100%

Қағаз офсеттік. Шартты баспа табағы 16,5

Таралымы 300 дана

© «Педагогикалық Ғылымдар
Академиясы» ҚБ, 2015

Ғалым биігі – Высокий авторитет ученого 3

Ш.Т. ТАУБАЕВА

Научные школы и профессиональные портреты уче-
ных в области дидактики 4

О.Б. ИВАНОВ

Предпосылки создания и практика построения в
крупных компаниях системы непрерывного повышения
квалификации кадров (на примере ОАО «Российские же-
лезные дороги») 12

В.К. MAUDARBEKOVA

Internationalization of higher education and developing
world 19

В.В. ЛАППО

Роль гуманитарного образования в процессе форми-
рования духовных ценностей личности студента 24

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

Социально-философский анализ становления си-
стемы идентичностей как цель воспитания (на примере
Российской Федерации) 30

Д.С. БАТАЕВА

М.БҰЛАҚБАЕВА

Г.У. ДЮСКАЛИЕВА

Оқытушы аралас оқыту жүйесінде білім беру
үдерісінің субъектісі ретінде 36

Р.С.КАСЫМОВА

С.А. РАМАЗАНОВА

Жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге
дайындау 41

Ж.К. АКСАКАЛОВА

Особенности развития и формирования семейных
ценностей в подростковом возрасте 46

З.И. ГИРИЧЬ

Экспериментальная проверка методики формирова-
ния коммуникативной компетенции иностранных тюрко-
язычных студентов инженерного профиля в процессе об-
учения русскому языку 52

Учредитель
ОО «Академия Педагогических Наук»

Редакционная коллегия:

А.К. КУСАИНОВ

главный редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА

зам. главного редактора

Е.В. АСТАХОВА (Украина)

К.К. БОРИБЕКОВ

А.Н. ДЖУРИНСКИЙ (Россия)

С.В. ИВАНОВА (Россия)

С.Т. КАРГИН

И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (Россия)

Л.Х. МАЖИТОВА

А.М. МАМЫТОВ (Кыргызстан)

К.Н. НАРИБАЕВ

Редакционный совет:

Ш.Т. ТАУБАЕВА

К.У. КУНАКОВА

О.С. САНГИЛБАЕВ

Р.О. НИЯЗОВА

Ж.Б. КОНЫРОВА

Свидетельство о перерегистрации
Министерства культуры и информации
Республики Казахстан №13303-Ж
от 21.01.2013 г.
Вестник выходит 6 раз в год

Научный журнал
«Вестник АПН Казахстана»
рекомендован ККСОН МОН РК
для публикации основных результатов
по педагогическим наукам

По данным Казахстанской базы
цитирования НЦ НТИ
импакт фактор журнала 0,006
Мнения авторов не отражают
точку зрения редакции.

Адрес редакции:

050012, г. Алматы
ул. Карасай батыра, 85
Тел./факс: 8 (727) 261-08-81
E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Адрес типографии:

050000, г. Алматы
ТОО «Далапринт
ул. Ереванская, 1 в,
Тел.: +7(727) 290-86-47

Формат 70х100^{1/8}.
Бумага офсетная. Усл.-печ.л. 16,5
Тираж 300 экз.

© ОО «Академия
Педагогических Наук», 2015

Ы.А. НӘБИ
Ө.Ш. ІБІШЕВ
Ә.Ә. ТӨЛБАЕВ

Электрондық оқыту енгізу жағдайында жоо-дан
кейінгі білім беру жүйесінде графикалық даярлаудың
әдіснамалық аспектілері 57

Н.И. ЧУГУНОВА
Г.Ж. ЕЛИГБАЕВА
С.К. МЫРЗАЛИЕВА

Құзыретті мамандар дайындауда органикалық
химия пәнінен сөз ұйымдастырудың кейбір интерак-
тивті жолдары 62

Г.Р. КОЩАНОВА
В.А. МАМАЕВА

Формирование экономической грамотности школь-
ников при обучении математике 69

Ә.М. ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА
Г.И. САЛҒАРАЕВА

Агрессивті мінез-құлықты жасөспірімдерді әлеумет-
тік педагогикалық қолдау 74

М.Е. БАТЫРОВ
Г.К. ЩЕГОЛЕВ

Повышение влияния воспитательного фактора в во-
енно-педагогическом процессе – важное требование со-
временности 81

Т.А. КИСПАЕВ

Двигательная активность и физическая подготов-
ленность обучающихся технического и профессиональ-
ного образования 86

Р.А. ДАРМЕНОВА

Сәндік-қолданбалы қолөнер арқылы болашақ
мамандардың кәсіби шығармашылығын қалыптас-
тыру 92

Ғ.У. ҚАБЕКЕНОВ

Ересектерге білім берудің жастық және жеке
даралық ерекшеліктері 97.

Ж.З. ТОРЫБАЕВА

Б.А. ТОЙБЕКОВА

Мектептің оқу-тәрбие үдерісінде жеке тұлғаны
көптілділікке баулу 104

А.К. КУСАИНОВ
М.М. ХАВАЙДАРОВА
А.А. АБЛЕСЕНОВА
Т.М. КАЗАХБАЕВА
Ж.Б. КОНЫРОВА

Опыт информационного обеспечения процес-
са профессионального ориентирования в зарубежных
странах 111

Л.Т. КАЛИАКБАРОВА

К вопросу управленческих подходов в подготовке бу-
дущих кадров в сфере культуры и искусства в концеп-
те реформирования высшей школы РК 117

Б.К. ЖҰМАБАЕВА

Елбасына алғыс білдіремін 123

ҒАЛЫМ БИІГІ

Ресей Федерациясында Ресей білім академиясының (РБА) Педагогика теориясы және білім беру философиясы бөлімі жанында Салыстырмалы педагогика ғылыми кеңесі жұмыс істейді. Оның құрамында Ресей ғылыми мекемелері мен университеттерінің, ТМД және алыс шетелдердің ғалымдары бар.

Ғылыми кеңестің негізгі міндеттері Салыстырмалы-педагогикалық зерттеулердің методологиялық деңгейін, беделі мен практикалық маңыздылығын көтеру мақсатында Ресей жеріндегі салыстырмалы-педагогикалық зерттеулерді жүйелеу, педагог-компаративистердің өзара бірлесе жұмыс жасау жолдарын іздестіру, геосаяси шынайылықты ескере отырып білім беру кеңестігін құру тенденцияларын зерттеу, халықаралық мекемелермен өзара қарым-қатынасты тереңдету болып табылады.

Кеңестің іс-әрекетін кеңейту мақсатында 2015 ж. қараша айында ТМД және Балтық елдерімен жұмыс жасау үшін Ғылыми кеңес төрағасының орынбасары болып РБА-ның шетелдік мүшесі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан ПҒА-ның академигі **Құсайынов Асқарбек Қабыкенұлы** сайланды.

Әртүрлі елдердің педагог-компаративистерінің ынтымақтастығы өзара мәдени және ғылыми байланысты байытады. Сонымен бірге, басқа да гуманитарлық салаларда халықаралық қарым-қатынас жасаудың белгілі бір үлгісі болып табылады.

А.Құсайынов — Қазақстанда салыстырмалы-педагогика ғылымының негізін салған ғалым. Ол Бүкілдүниежүзілік салыстырмалы білім беру қоғамдар кеңесінің Атқарушы комитетінің мүшесі, Ресейдің 6 ғылыми журналының редакциялық алқасы мүшесі. Оны Ресей Үкіметі Педагогика ғылымы саласындағы ерен еңбегі үшін К.Д. Ушинский атындағы медалімен марапаттаған.

ВЫСОКИЙ АВТОРИТЕТ УЧЕНОГО

В Российской Федерации при Отделении философии образования и теоретической педагогики Российской академии образования (РАО) функционирует Научный совет по сравнительной педагогике, в состав которого входят представители научных организаций и университетов России, стран СНГ и дальнего зарубежья.

Основными задачами Научного совета являются: координация сравнительно-педагогических исследований на территории России, поиск путей сотрудничества педагогов-компаративистов, изучение тенденций формирования образовательного пространства с учетом геополитических реалий, углубление взаимодействия с международными организациями с целью повышения методологического уровня, престижа и практического значения сравнительно-педагогических исследований.

Для расширения деятельности Совета в ноябре 2015 г. заместителем председателя Научного совета по работе со странами СНГ и Балтии был избран иностранный член РАО доктор педагогических наук., профессор, академик АПН Казахстана **Аскарбек Кабыкенович Кусаинов**.

Сотрудничество педагогов-компаративистов разных стран ведёт к взаимному культурному и научному обогащению и может явиться одним из образцов международного сотрудничества в других гуманитарных сферах.

Кусаинов А.К. — основоположник сравнительной педагогики в Казахстане. Он является членом Исполнительного комитета Всемирного совета обществ по сравнительному образованию, членом редколлегии 6 научных журналов России, за заслуги в области педагогической науки награжден Правительством России медалью К.Д. Ушинского.

УДК 37.013

НАУЧНЫЕ ШКОЛЫ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ПОРТРЕТЫ УЧЕНЫХ В ОБЛАСТИ ДИДАКТИКИ

Ш.Т. ТАУБАЕВА

д.п.н., профессор кафедры педагогики и образовательного менеджмента
Казахский национальный университет им. аль-Фараби
e-mail: shtaubayeva@yandex.ru

В статье представлена авторская педагогическая концепция осмысления научных школ в области дидактики. Дана классификация научных школ в области дидактики общего среднего образования, дидактики профессионального образования, дидактики этнопедагогического образования, дидактики социально-педагогического образования. Раскрыта суть культурологической концепции теории содержания образования, теории учебного предмета, теории методов обучения, методов и средств активизации познавательной деятельности школьников, развития их творческого потенциала. концепции учебника, научного обоснования обучения, теоретической концепции совершенствования психолого-дидактических основ урока. Охарактеризован процесс развития дидактической мысли казахских просветителей и современных педагогов.

Актуальность и важность реализации данной концепции в научно-образовательном пространстве Казахстана представляется ее автору необходимостью вооружить исследователей знаниями в области дидактики информационно-проблемным и смысловым полем поиска образовательного процесса.

Ключевые слова: научная школа, научное сообщество, дидактика, культурологическая концепция теории содержания образования, теория учебного предмета, теория учебника.

Введение

Научная школа – это интеллектуальная, эмоционально-ценностная, неформальная, открытая общность ученых разного статуса, разрабатывающих под руководством лидера выдвинутую им исследовательскую программу. Существенным признаком научной школы является то, что она одновременно реализует функции производства, распространения, защиты научных идей и обучения молодых ученых.

Научные школы представляют собой педагогические системы со всеми присущими им характеристиками, такими как:

- педагогические цели научных школ: цели научных школ как подсистемы науки, цели научных школ как собственно педагогической системы и цели членов научных школ как участники педагогического процесса;

- содержание научного образования,

включающее следующие типы знания: теоретические (знания об объекте) и практические (знания о способах организации деятельности познания, включающие когнитивные и социально-организационные научные нормы); вербализованные знания (знания, которые отделены от личности и могут быть заключены в ясные формулировки и переданы в виде предписаний) и «личностное знание» (отражающее искусство научного исследования, которое не может быть вербализовано, а передается через личный пример от учителя к ученику);

- формы и методы организации научной подготовки, среди которых важное место занимают различные типы семинаров, направленные на осмысление исследовательской деятельности самой школы, изучение и анализ современного состояния науки по разрабатываемому школой направлению, освоение методологии по-

знания и норм научно-исследовательской деятельности;

– особенности личности учителя, ученика и их взаимодействие от полного совпадения интересов и подходов до полного расхождения и дальнейшей научной конфронтации [1; 2]. Зачастую наряду с понятием научной школы используют понятие научного сообщества, которое состоит из людей, признающих определенную парадигму. Парадигма – это не только теория, но и способ действия в науке, или, как считает Т.Кун, модель, образец решения исследовательских задач. Ученый, согласно его концепции, может быть понят как ученый только по его принадлежности к научному объединению – сообществу, все члены которого придерживаются определенной позиции. Последняя же, в свою очередь, характеризуется совокупностью знаний и особенностями подхода к решению научных проблем.

Понятие научного сообщества намного шире понятия научной школы.

Обратимся к отдельным научным школам и их лидерам, оставившим свой след в области педагогики и дидактики общего среднего образования как ее составной части.

Среди них М.Н. Скаткин, И.Я. Лернер, Н.М. Шахмаев, В.В. Краевский, В.С. Леднев. В современных условиях их позиции могут как активно поддерживаться, так и опровергаться, но они должны войти в научную базу исследователя, обращающегося к решению дидактических проблем.

Становление и развитие научной школы «Дидактика общего образования» связано с именами выдающихся ученых-дидактов, в том числе М.Н. Скаткина (1900–1991 гг.). Его исследования по фундаментальным проблемам дидактики (политехническое образование, принципы и методы обучения) легли в основу работ в области образования, проводимых в СССР, России и многих других странах. Он один из первых начал разработку тео-

рии конструирования учебных программ. Михаил Николаевич – автор ряда новых принципов дидактики, в частности принципа научности обучения, и соавтор дидактических концепций содержания образования и методов обучения.

Соратник М.Н. Скаткина по научной школе И.Я. Лернер (1917–1996 гг.) один из первых обосновал методологическую функцию дидактики, развил теорию проблемного обучения, раскрыл дидактические основы и разработал систему методов обучения. Он раскрыл связь между методами обучения, их организационными формами, средствами и приемами, обосновал состав и структуру содержания образования, адекватные социальному опыту, выделив в них кроме знаний, умений и навыков опыт творческой деятельности и опыт эмоционально-ценностного отношения к миру. Исааком Яковлевичем разработана целостная концепция учебно-воспитательного процесса как системы, предложена концепция базового содержания общего образования. Занимался И.Я. Лернер и проблемами школьного учебника [3].

Основные труды Н.М. Шахмаева (1919–1991 гг.) посвящены разработке дидактических проблем применения технических средств обучения в учебном процессе и методики преподавания физики. Он автор учебных и методических пособий по физике для вузов и школ. Николай Михайлович создал дидактические основы дифференцированного обучения, предложил теоретическое обоснование дифференциации и рассмотрел проблемы ее практической реализации.

Наиболее значимые результаты научной школы, основанной М.Н. Скаткиным, И.Я. Лернером, Н.М. Шахмаевым:

- культурологическая концепция теории содержания образования, которая включает представления о социальном опыте человечества как источнике содержания образования; об уровнях его формирования: учебного предмета, учебного материала, образовательной практики;

структурных элементах содержания образования – опыта познавательной деятельности, фиксированной в форме ее результатов (знаний); опыта осуществления известных способов деятельности в форме умений действовать по образцу; опыта творческой деятельности в форме умений принимать нестандартные решения в проблемных ситуациях; опыта осуществления эмоционально-ценностных отношений;

- теория учебного предмета, который является средством реализации содержания образования с помощью педагогического инструментария. Он представляет собой целостность, включающую два блока: подлежащую усвоению часть содержания образования и средства для ее усвоения, развития и воспитания учащихся. Разработана классификация учебных предметов на основе ведущего компонента. Рассмотрена сущность учебного предмета, его функции; специфика и значение для решения общих задач школы и образовательной программы; пути развертывания материала по ступеням обучения; цели и ценности учебного предмета; методическая система и средства достижения целей; основания отбора содержания учебного предмета, общей логики и последовательности его изучения; типология аспектных проблем, выступающая критерием конструирования содержания; соотношение науки и учебного предмета;

- концепция учебника: определены функции учебника, структура, содержательное оформление, способы отбора и представления материала, требования к изложению текста, содержанию, логическим связям внутри параграфов и учебника в целом, аппарату усвоения;

- теория методов обучения, методов и средств активизации познавательной деятельности школьников, развития их творческого потенциала. Разработаны типологии методов обучения, основывающиеся на деятельности субъектов учебного процесса – учителя и ученика, характере изучаемого материала, задачах развития уча-

щихся и т.д. Созданы и нашли свое место в практике образования методы проблемного обучения, эвристического, программированного, продуктивного и другие [4].

В поле зрения научной школы постоянно находятся системообразующие основания организации процесса обучения в школе.

Идеи основоположников научной школы нашли творческое развитие в фундаментальных исследованиях учеников. Культурологическая концепция содержания образования явилась методологической основой дидактической концепции учебного предмета, разработанной И.К. Журавлевым. С.И. Маслов руководит исследованиями эмоционально-ценностного компонента содержания образования. Теория проблемного обучения была обогащена многочисленными исследованиями, позволяющими реализовать ее в практике современного образования (Я.Лашик (Польша), Е.О. Иванова). В рамках докторского исследования Е.Н. Селиверстовой «Дидактическая концепция развивающей функции обучения» получили дальнейшее развитие идеи культурологической теории содержания образования, а также теоретические положения, раскрывающие дидактическую природу процесса обучения как единства его содержательной и процессуальной сторон. Научные подходы И.Я. Лернера развиваются в работах И.В. Шалыгиной – по отбору содержания гуманитарного образования, в работах Л.А. Красновой – по формированию у учащихся представлений о ходе научного познания [5; 6].

Вместе с основоположниками научной школы работала большая группа исследователей.

Большое значение для развития дидактики имело научное обоснование обучения, проведенное В.В. Краевским. Он исследовал методологические проблемы дидактики, определил объект, предмет, функции дидактического знания, основные понятия дидактики, обосновал уровень характер процесса формирования

содержания образования, дополнил представления о его структуре. В.В. Краевский (1926–2010 гг.), известен трудами в области методологии и теории педагогики, дидактики, методики преподавания иностранных языков в средней школе. Разработал концепцию связи педагогической науки и практики, методологической рефлексии в научной и учебной работе, описал систему методологических характеристик педагогического исследования и его логику. В трудах по дидактике наметил состав, функции, структуру, методологические условия научного обоснования обучения, которое представил как способ реализации опережающей функции науки по отношению к педагогической практике [7; 8].

В развитие дидактической мысли большой вклад внесли казахские просветители и педагоги А.Кунанбаев, Ы.Алтынсарин, Ш.Уалиханов, Ш.Кудайбердиев, А.Байтурсынов, М.Дулатов, М.Жумабаев, Н.Аймауытов. Ученые-педагоги Казахстана Р.Г. Лемберг, Н.Д. Хмель, А.А. Бейсенбаева и многие другие исследовали проблемы развития школьника, построения урока, методики преподавания учебных предметов общеобразовательных школ, осуществления межпредметных связей, реализации принципов гуманизации, гуманитаризации образования.

Р.Г. Лемберг (1888–1975), руководитель одной из первых научных школ в нашей республике, разработала теоретическую концепцию совершенствования психолого-дидактических основ урока. На протяжении 50–70-х годов ее концепция обогащалась и корректировалась в научных работах ее учеников – К.Б. Бержанова, Г.А. Уманова, К.К. Кунантаевой, Н.Д. Хмель, А.А. Бейсенбаевой, И.М. Кузьменко, Э.И. Шнибековой, и др. Ее ученик Т.С. Сабыров изучал дидактические проблемы и вопросы педагогической психологии в средней и высшей школах [3; 9].

Н.Н. Нурахметов, М.Ж. Джадрин, А.К. Кусаинов как представители педагогической науки, развивающейся в рамках

научно-исследовательской организации (НАО им. И. Алтынсарина), основательно занималась разработкой дидактических основ построения содержания инвариантного и вариативного образования, вопросами стандартизации общего среднего образования, создания учебников нового поколения.

Проблемы дидактики общего среднего образования разрабатывались и разрабатываются в исследовательских лабораториях Национальной академии образования им.И.Алтынсарина (с 1933 г. по настоящее время). Сотрудники академии на разных этапах своего функционирования исследовали теоретические проблемы дидактики целостной системы образования и разрабатывали учебники для школ республики.

Среди результатов деятельности сотрудников НАО им. Ы.Алтынсарина можно выделить следующие:

1. Разработана Концепция развития системы среднего образования;
2. Определены приоритеты развития системы среднего образования РК;
3. Обоснованы принципы конструирования содержания образования, подготовлен Государственный базисный учебный план. Разработаны Госстандарты и учебные программы по общеобразовательным предметам;
4. Определен и охарактеризован инновационный тип обучения как дидактическое понятие, дидактические требования к учебнику;
5. Дана педагогическая интерпретация ценностей народного воспитания, обосновываются новые принципы воспитания, существующие принципы наполняются новым содержанием, создается истинно-научное поле этнопедагогики [9].

В дидактике профессионального образования видное место занимает научная школа С.Я. Батышева (1915–2000 гг.) – А.М. Новикова (1941), которая осуществляет систематическую плодотворную деятельность с 50-х гг. XX века по настоящее время. Это характеризует устой-

чивость данной научной школы. В историю образования С.Я. Батышев вошел как создатель нового научного направления – профессиональной педагогики. Его научным подвигом стала организация им больших авторских коллективов по написанию и изданию основополагающих трудов по профессиональной педагогике: первого в мире учебника «Профессиональная педагогика» и первой в мире трехтомной «Энциклопедии профессионального образования».

Научная школа С.Я. Батышева – А.М. Новикова занимается:

- разработкой методологических подходов к изучению профессиональной педагогики и теории непрерывного образования;

- установлением, что профессиональная педагогика, теория непрерывного образования – междисциплинарные отрасли научного знания, которые строятся на базе общей педагогики, философии, психологии, методологии, кибернетики, теории систем, системного анализа, общей теории управления и т.д.;

- утверждением того, что профессиональная педагогика, теория непрерывного образования охватывают все сферы: экономические, социальные, культурные – развития страны в конкретные исторические этапы: индустриального общества (до последних десятилетий XX века) и современного постиндустриального общества.

Среди ученых этой научной школы – Н.И. Думченко, И.А. Халлиулин, Н.М. Таланчук и др. Расширив научную проблематику изучением вопросов непрерывного образования, бизнес-образования, социального партнерства, повышения квалификации и инноваций в профессиональном образовании, научная школа пополнилась именами И.В. Зорина, В.А. Кальней, К.Г. Кязимова, В.А. Ермоленко и др.

К основоположникам профессионального образования на советском и постсоветском образовательном про-

странстве причислен казахский ученый А.П. Сейтешев. Он разработал теоретико-методологическую концепцию профессиональной педагогики, предложил вариант решения проблемы подготовки инженерных кадров. В этой научной школе разрабатываются такие направления как разработка новых педагогических технологий в сфере профессионального образования, теорий и принципов формирования специалистов, создание эталона государственного стандарта образования (Б.К. Момынбаев, В.В. Егоров, Ы. Наби, Б. Абдыкаримов, Л.Х. Мажитова и др.) [4; 9].

Дидактика этнопедагогического образования представлена рядом имен, среди которых – Ж.Ж. Наурызбай, А.С. Сейдимбеков, С.К. Калиев, К.Б. Жарикбаев, А. Табылдиев, С.А. Узакбаева, К.Ж. Кожахметова, Г.Т. Хайруллин, Ж. Асанов, М.Х. Балтабаев, К. Болеев, С. Габбасов, Ш.Б. Кулманова, С.Т. Иманбаева и др. Появление новых суверенных государств на постсоветском пространстве стало мощным фактором резкого усиления интереса граждан этих стран к истории, языку, культуре, традициям и обычаям своих народов. За пределами сферы подобного интереса не могла остаться и народная педагогика как неотъемлемый компонент культуры, выработанный многими поколениями предков. В высших учебных заведениях было введено изучение курса этнопедагогики, как теоретического осмысления народных средств и традиций воспитания подрастающего поколения. Создание центров, кафедр, лабораторий этнопедагогики способствовало расширению круга проблем, которые стали объектом изучения с позиций современной педагогической науки [9].

В области дидактики высшего педагогического образования уместно отметить важную роль научной школы С.И. Архангельского, создавшей теорию обучения в высшей школе. Эта научная школа с достаточной четкостью и опреде-

ленностью методологически обосновала, раскрыла и определила свойственные теории обучения законы, закономерности, принципы, правила, условия, постулаты и концепции. К этой школе примыкает группа ученых (В.И. Загвязинский, Л.И. Гриценко и др.), которая разрабатывает вузовскую дидактику, исследует методологические проблемы обучения и воспитания, теоретические и практические проблемы педагогического целенаправленного, учета и использования объективных и субъективных факторов, влияющих на достижение цели, роли задач в обучении и воспитании [10].

В Казахстане видное место занимает научная школа Н.Д. Хмель, разрабатывающая теорию целостного педагогического процесса как объекта профессиональной деятельности учителя. Представители этой научной школы предполагают исследование следующих аспектов целостного педагогического процесса: личностного (какие качества педагога могут иметь профессионально значимый характер), профориентационного (роль различных видов деятельности в профессиональной подготовке – дидактической, воспитательной, управленческой, диагностической, самообразовательной и т.д.).

Другим крупным направлением является школа, связанная с теорией и практикой научно-педагогической подготовки студентов, магистров и докторов PhD. В республике впервые магистерские программы начали реализовываться с 1996 г. в режиме эксперимента в Казахском национальном университете им. Аль-Фараби. С 2003–2004 гг. в вузах страны начался переход к трехуровневой системе подготовки профессиональных кадров – бакалавриат–магистратура–докторантура (PhD), основанной на системе академических кредитов. Вопросы особенностей реализации содержания магистерских программ были рассмотрены казахстанскими учеными-исследователями Г.К. Ахметовой, К.Б. Сейталиевым (история становления системы подготовки педагогических ка-

дров), Ж.Р.Башировой (содержание профессиональной подготовки преподавателя в системе университетского образования), А.Д. Кайдаровой (содержание высшего педагогического образования в республике), Б.Т. Барсай, К.С. Кудайбергеновой, К.М. Нагимжановой (профессионально-педагогическая компетентность) и др. Научно-педагогическая подготовка специалистов предполагает усиление исследовательской составляющей. В этой связи, изучению и раскрытию сущности и содержания исследовательской деятельности были посвящены работы З.А. Исаевой, Н.А. Шамельхановой, Р.Ч. Бектургановой, А.А. Булатбаевой. Ряд исследований был посвящен информационным технологиям обучения и мониторингу результатов обучения в высшей школе. Это работы Г.К. Нургалиевой, Ж.А. Караева, К.Ж. Аганиной, А.К. Мынбаевой, Н.А. Асанова, Г.С. Минажевой, Е.В. Артыкбаевой, Б.Б. Жакубақыновым и др. [9].

В круг ученых, разрабатывающих ранее и ныне проблемы дидактики социально-педагогического образования, входят Р.Ж. Иржанова, И.М. Кузьменко, Б.И. Муканова, А.А. Бейсенбаева, Н.Б. Абаева, Г.Ж. Менлибекова, А.Н. Тесленко, А.Б. Айтбаева, Г. А. Касен.

Необходимость организации исследований в данном направлении объясняется востребованностью стратегий, тактик, технологий социализации личности в современных условиях. В этом контексте знаменательным событием стало введение в учебный процесс системы образования страны предмета «Самопознание». Автором этой идеи выступила основатель общенационального движения в защиту прав детей, президент Благотворительного фонда «Бобек» Сара Алпыскызы Назарбаева. Инновационная дисциплина играет ключевую роль в формировании ценностных ориентиров юных казахстанцев в условиях постоянно меняющегося мира.

В 2009 г. в Классификатор специ-

альностей бакалавриата, магистратуры и докторантуры (Phd) была внесена новая специальность «Социальная педагогика и самопознание». Утвержден Государственный общеобязательный стандарт образования для высших учебных заведений по этой специальности. Введена также квалификация «Учитель самопознания» в Классификатор специальностей ТипО по специальности «Начальное образование». Результаты мониторинга хода массового внедрения предмета «Самопознание» в национальную систему образования свидетельствуют, что он становится ядром содержания образования и основой воспитательных систем учебных заведений Казахстана. Научные исследования в этой области науки весьма перспективны.

Заключение

Перед научными школами по дидактике стоят многочисленные, до сих пор нерешенные задачи. К ним относятся: методологические проблемы повышения эффективности дидактических исследований, понятийно-терминологическая система дидактики, проблемы дидактиче-

ского прогнозирования, дальнейшего развития и углубления теории содержания образования, критериев отбора содержания базового образования, разработка инновационных учебных предметов, отражающих основные тенденции образования, – его гуманитарность, вариативность. Необходима разработка новых форм обучения, направленных на организацию субъект-субъектного взаимодействия участников образовательного процесса, на выявление путей дифференциации обучения, поиск эффективных способов повышения образовательной, воспитательной и развивающей функций обучения. Необходимо дидактическое осмысление использования информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе, выявление объективных, доступных учителю критериев и способов оценки процесса и результатов обучения и др. В настоящее время важно изучение и использование научно-практического опыта «Назарбаев Интеллектуальных школ» в модернизации системы общего среднего образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Грезнева О.Ю. Научные школы (педагогический аспект). – М., 2003. – 69 с.
2. Логинова Н.А. Феномен ученичества: приобщение к научной школе // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 5. – С. 106–111.
3. Диссертации по педагогике и психологии: (справочно-аналитический обзор) / А.Кусаинов, И.Наби, Ш.Таубаева. – Алматы: «RONDA», 2010 – 298 с.
4. Данилюк А.Я. Перспективные направления развития дидактики: «Круглый стол» // Педагогика. 2007. – № 6. – С. 43–53.
5. Роботова А.С., Романчук К.В. Педагогика как судьба. Очерки жизни и деятельности Р.Г. Лемберг: Документы, воспоминания. Публицистика и педагогические произведения / Под общ. ред. Г.А. Бордовского, В.А. Козырева. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2010. – 291 с.
6. «Я беспредельно верю в человека...»: Страницы жизни и творчества Г.И. Щукиной / Отв. ред. А.П. Тряпицына. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008. – 334 с.
7. Основные тенденции развития дидактики: образование в постиндустриальном обществе // Сб. научн. трудов междунаро. научно-практич. конф. 25–26 окт., 2010 г. – М.: Изд-во СГУ, 2010. – 277 с.
8. Хуторской А.В. Инновации в образовании и дидактике (к обоснованию дидактической инноватики) // М.Н. Скаткин и перспективы развития отечественной педагогики: мат. Всероссийской науч.-практич. конференции. 27–28 сентября, 2010 г. – Орел: ОГУ, 2010. – С. 114–117.
9. Мынбаева А.К. Современное образование в фокусе новых педагогических концепций, тенденций и идей: монография. – Алматы: Раритет, 2005. – 90 с.

10. Писарева С.А. Научно-исследовательская деятельность педагогической кафедры // Педагогика. – 2010. – №7. – С. 66 –74.

REFERENCES

1. Grezneva O.Yu. Scientific schools (pedagogical aspect). – M., 2003. – 69 p.
2. Loginova N.A. The phenomenon of apprenticeship: introduction to the scientific school // Psychological Journal. – 2000. – V. 21. – No 5. – P. 106–111.
3. Dissertations of pedagogy and psychology (reference and analytical review) /A.Kusainov, I.Nabi, Sh.Taubaeva. – Almaty: «RONDA», 2010 – 298 p.
4. Danyluk A.YA. Perspective directions of development of didactics: «Round Table» // Pedagogy. – 2007. – No 6. – P. 43–53.
5. Robotova A.S., Romanchuk K.V. Pedagogy as the fate. Essays of life and work of R.G. Lemberg: Documents, memories. Publicism and pedagogical works / Ed. G.A. Bordovskiy, V.A. Kozyrev. – Spb.: Publishing house of RSPU n.a. A.I. Herzen, 2010. – 291 p.
6. «I have boundlessly believe in man ...»: Pages of life and creativity of G.I. Schukina / Ed-comp.: M.A. Verb, I.G. Shapshnikova; Ed. A.P. Tryapitsyn. – Spb.: Publishing house of RSPU n.a. A.I. Herzen, 2008. – 334 p.
7. Main development trends of didactics: education in the post-industrial society // Coll. of scientific. international works. Scientific-practical. Conf. – Moscow, October 25–26, 2010. – M.: Publishing House of the SSU, 2010. – 277 p.
8. Khutorskoy A.V. Innovation in education and didactics (to the rationale the didactic innovation) // M.N. Skatkin and prospects of development of domestic pedagogics: mat. All-Russian scientific-practical conference. September 27–28. – Orel: OSU, 2010. – P. 114–117.
9. Mynbayev A.K. Modern education in the focus of new pedagogical concepts, trends and ideas: a monograph. – Almaty: Rarity, 2005. – 90 p.
10. Pisarev S.A. Research activity of the department of educational // Pedagogy. – 2010. – No 7. – P. 66 –74.

ТАУБАЕВА Ш.Т. ДИДАКТИКА САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ МЕКТЕПТЕР ЖӘНЕ ҒАЛЫМДАРДЫҢ КӘСІБИ ПОРТРЕТТЕРІ

Мақалада дидактика саласындағы ғылыми мектептердің тәжірибесін түсінудің авторлық педагогикалық тұжырымдамасы ұсынылған. Жалпы орта білім беру дидактикасы, кәсіби білім беру дидактикасы, этнопедагогикалық білім беру дидактикасы, жоғары педагогикалық білім беру дидактикасы, әлеуметтік-педагогикалық білім беру дидактикасы саласындағы ғылыми мектептердің жіктемесі берілген. Білім беру мазмұнының мәдениеттанымдық тұжырымдамасының, оқу пәні теориясының, оқытудың әдістері, оқушылардың танымдық әрекетін белсендірудің, олардың шығармашылық әлеуетін дамытудың әдістері мен құралдарының теориясының, оқулық тұжырымдамасының, оқытуды ғылыми негіздеудің, сабақтың психологиялық-педагогикалық негіздерін жетілдірудің теориялық тұжырымдамасының мәні ашып көрсетілді. Қазақ ағартушылары мен замануи педагогтардың дидактикалық ойларының даму үдерісі сипатталған.

Бұл тұжырымдаманы Қазақстандағы білім беру кеңістігінде жүзеге асырудың өзектілігі мен маңыздылығы автор дидактика саласы зерттеушілерін білім беру үдерісінің ақпараттық-мәселелік және мағыналық алаңдары туралы білімдермен қаруландыру қажеттілігімен дәлелдеген.

Кілтті сөздер: ғылыми мектеп, ғылыми қауымдастық, дидактика, білім беру мазмұнының мәдениеттанымдық тұжырымдамасы, оқу пәні теориясы, оқулық теориясы.

TAUBAYEVA Sh.T. SCIENTIFIC SCHOOLS AND PROFESSIONAL PORTRAITS OF SCIENTISTS IN THE FIELD OF DIDACTICS

The article discloses the author's pedagogical concept of assessment of scientific schools in the field of didactics. It provides classification of scientific schools in the field of didactics of general secondary education, professional education, ethno-pedagogical education, social pedagogical education. The author reveals the essence of culture study concept of the theory of content of education, the theory of an academic subject, the theory of training methods, methods and means of activation of cognitive activity of school students, development of their creative potential, concepts of the textbook, scientific justification of education, theoretical concept of improvement of psychological-didactic bases of a lesson. The article also describes the evolution of didactic thought among Kazakh educators and modern teachers.

The relevance and importance of implementation of this concept in scientific and educational field of Kazakhstan is verified by the need to arm researchers with knowledge in the field of didactics and information.

Keywords: scientific school, scientific community, didactics, culture study concept of the theory of education contents, an academic subject theory, theory of the textbook.

УДК 37.018.46

**ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ И ПРАКТИКА ПОСТРОЕНИЯ
В КРУПНЫХ КОМПАНИЯХ СИСТЕМЫ НЕПРЕРЫВНОГО
ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ КАДРОВ
(НА ПРИМЕРЕ ОАО «РОССИЙСКИЕ ЖЕЛЕЗНЫЕ ДОРОГИ»)**

О.Б. ИВАНОВ

д.эконом.н. профессор,
директор ОАО «Российские железные дороги» по внутреннему контролю и аудиту
заведующий кафедрой корпоративного менеджмента
Московского государственного университета путей сообщения (МИИТ)

Современная система университетского образования имеет серьезные недостатки. Нередко получаемые знания не имеют необходимой связи с реальной жизнью. В системе профессионального образования немало преподавателей, которые не дают современных знаний, оторваны от запросов бизнеса, производства, реальной практики.

В статье изложены предпосылки создания в крупных компаниях собственных корпоративных систем подготовки и повышения квалификации кадров, прежде всего, специалистов и руководителей. Это обусловлено наличием у крупных корпораций собственных, порой уникальных, политик, стратегий, целей и задач, а также спецификой организационно-технической и бизнес деятельности. Система повышения квалификации в крупной корпорации показана на примере ОАО «Российские железные дороги».

Ключевые слова: подготовка и повышение квалификации кадров, корпоративная система повышения квалификации, персонал, обучение, корпоративные компетенции.

Введение

Прежде всего, следует остановиться на вопросе: зачем же нужна внутрикорпо-

ративная система повышения квалификации? Почему нельзя сразу воспользоваться знаниями и навыками выпускников

университетов, бизнес-школ (включая самые престижные), а также специальных, профильных высших учебных заведений?

Как показывает практика, современная система университетского образования имеет серьезные недостатки. Вузы, даже при хорошей общетеоретической подготовке, до настоящего времени не дают набора знаний и компетенций, необходимых для обеспечения эффективного функционирования конкретного бизнес-процесса (причем как на уровне бизнес-единицы, так и на уровне всей бизнес-структуры) и, как следствие, выпускники не адаптированы к специальным потребностям компаний. В результате происходит выпуск дипломированных специалистов с ограниченным мышлением и далеким от практических требований рынка труда, конкретной отрасли.

Несмотря на принятые стандарты и внимание к вопросам качества образования, это самое качество подготовки выпускников весьма неодинаково в различных вузах. Даже в вузах одного профиля подготовка ведется по значительно различающимся программам и учебным планам, не согласованным с будущим работодателем. Программы также меняются во времени, знания актуализируются, и выпускники разных лет одного и того же учебного заведения порой говорят «на разных языках». В образовательном процессе острой является проблема терминологических расхождений.

Разумеется, и знания специалистов устаревают. Этими двумя причинами и обуславливается необходимость создания в компании собственной системы постоянного непрерывного повышения квалификации, причем всего контингента по синхронизированным программам. Специальные программы для различных категорий и уровней контингента должны быть взаимосвязаны идеологически, методологически, технологически, терминологически.

Еще раз следует подчеркнуть, что внутрикорпоративное повышение квалифи-

кации должно быть непрерывным, своевременно реагировать на любые вызовы, изменения внешней среды, рыночной ситуации, международного и национального законодательства, отражать технологические, организационные, структурные изменения внутри компании. Кроме того, система повышения квалификации должна учитывать мировые тенденции, лучшую зарубежную практику и передовой отечественный опыт, а также деятельность конкурентов.

Обращаясь к проблеме построения корпоративной системы подготовки и повышения квалификации кадров в крупной компании, можно взять за образец организацию работы в указанной сфере ОАО «Российские железные дороги». В настоящее время в холдинге создана такая целостная система, которая охватывает все категории работников, учитывает запросы компании и ее бизнес-единиц, включает все формы обучения. При этом система продолжает развиваться и совершенствоваться.

Следует отметить, что если на уровне рабочих кадров и специалистов младшего звена она достаточно традиционна и консервативна, то для квалифицированных специалистов и руководителей всех уровней она динамична, многопрофильна, разнообразна, постоянно актуализируется и учитывает все современные тенденции.

Для создания эффективной и сбалансированной модели управления персоналом в ОАО «Российские железные дороги» сформирована система единых корпоративных требований к персоналу (ЕКТ), что является важнейшей идеологической составляющей и основой корпоративного управления компанией (рисунок 1).

Система единых корпоративных требований состоит из четырех блоков: «корпоративные компетенции», «профессиональные компетенции», «потенциал и мобильность», а также «результативность и опыт работы».

Первый блок – Модель корпоративных компетенций ОАО «РЖД» – это на-

бор компетенций, знаний, полномочий, необходимых сотрудникам компании в различных сферах деятельности и на различных уровнях должностей для успеш-

ного выполнения функций, направленных на достижение компанией своих стратегических целей.

Рисунок 1 – Система единых корпоративных требований к персоналу ОАО «Российские железные дороги»

Корпоративные компетенции:

- определяют, как основные ценности бренда и стратегические приоритеты компании должны проявляться в профессиональной деятельности и поведении сотрудников;

- формируют единые корпоративные требования для всех сотрудников холдинга вне зависимости от сферы деятельности и с учетом должностного уровня;

- отражают повышение требований к управленческому стилю руководителей на различных уровнях с учетом возрастания компетенций в зависимости от расширения сферы деятельности и повышения ответственности по мере должностного роста.

Разработанная и официально принятая в ОАО «РЖД» Модель корпоративных компетенций компании представлена в таблице 1.

Вторым блоком системы единых корпоративных требований является модель

профессиональных компетенций. Она устанавливает и определяет области специальных знаний и навыков, которыми должны обладать работники для успешного выполнения своих функциональных обязанностей, реализации тактических решений и стратегических целей для обеспечения эффективной текущей деятельности компании, а также ее высокой конкурентоспособности на рынке.

Сюда относятся, в зависимости от целей, стоящих перед подразделением холдинга и его потребностей, различные виды дополнительного профессионального образования: повышение квалификации, профессиональная переподготовка и стажировки.

Повышение квалификации направлено на развитие имеющихся или освоение новых компетенций, необходимых для профессионального развития специалистов и руководителей в рамках того же вида профессиональной деятельности в

целях повышения ее эффективности.

Системная работа в указанном направлении проводится на основе ежегодно утверждаемых Плана переподготовки и повышения квалификации руководителей и специалистов холдинга «РЖД», Плана дополнительного профессионального образования руководителей и специалистов ОАО «РЖД» в вузах железнодорожного транспорта, Плана оказания консультационных услуг ОАО «РЖД» по тематике развития персонала, Плана повышения квалификации работников ОАО «РЖД» на базе АНО «Корпоративный университет ОАО «РЖД».

С целью закрепления на практике профессиональных знаний и умений проводятся стажировки, в ходе которых изучаются инновационные технологии подразделений холдинга «РЖД», передовых российских компаний, лучшая за-

рубежная практика, приобретаются и развиваются профессиональные и управленческие навыки.

В третьем блоке системы ЕКТ – потенциал и мобильность собрана совокупность параметров, необходимых для успешного профессионального и карьерного роста работника. Прежде всего это способность к обучению и развитию, творческое мышление, дисциплинированность, высокая самодисциплина, стремление к профессиональной карьере и продвижению в компании, морально-этические качества. Сюда же относится мобильность, готовность к переезду в случае кадрового назначения (что очень важно для системообразующего холдинга, имеющего почти 1,2 млн. работников, обладающего сетью железнодорожных путей, превышающей 85 тысяч километров, расположенных в большинстве регионов страны).

Таблица 1 – Модель корпоративных компетенций ОАО «РЖД»

Ценности	Модель компетенций	Корпоративные компетенции по уровням			
		Рабочие и специалисты Уровень 4	Руководители Уровень 3	Руководители Уровень 2	Руководители Уровень 1
Мастерство	Компетентность	Профессиональные компетенции			
		Способность к развитию			
		Помощь в развитии	Развитие сотрудничества		Управление развитием
	Клиенто ориентирован-ность	Ориентация на интересы клиентов	Ориентация на интересы клиентов при организации работ	Формиро-вание системы работы с клиентами	Внедрение культуры ориентации на клиента
Целостность	Корпоративность и ответственность	Ответствен-ное мышление	Рациональное мышление	Системное мышление	Стратегическое мышление
		Работа в команде	Формирова-ние командности	Обеспечение командной работы в компании	
	Качество и безопасность	Работа с высоким качеством	Управление исполнением	Организация рабочего процесса	Управление эффектив-ностью
		Обеспечение безопасности			
Объявления	Креативность и инициативность	Инициатив-ность	Поддержка инициатив	Формирование инновационной среды	
	Лидерство	Способность к лидерству	Лидерство как стиль руководства		

Указанные критерии оцениваются исходя из интересов компании, самого работника и с учетом мнения непосредственного руководителя, для чего формируется специально подготовленный структурированный набор вопросов. Измерение профессионального и интеллектуального потенциала сотрудника осуществляется на основе анкетирования и тестирования.

Четвертый блок единых корпоративных требований к персоналу включает такие параметры, как результативность и опыт. Здесь для оценки индивидуальных качеств, профессиональных характеристик и способностей сотрудника разработаны специальные индикаторы, определяющие уровень успешности работника в достижении результатов и целей его деятельности, решении задач, находящихся в сфере его ответственности. Кроме того, данный блок предполагает оценку квалификации, профессионального кругозора и опыта сотрудника, его управленческой практики.

Надо подчеркнуть, что важнейшим элементом компетентного подхода является оценка руководителей на входе (до обучения) и на выходе (после завершения курса), что позволяет оценить эффективность пройденных программ и полученные компетенции, а также способность работника к саморазвитию.

Таким образом, внедрение компетентного подхода и системы единых корпоративных требований к сотрудникам холдинга является важнейшим направлением в сфере управления персоналом.

Особое место в системе повышения квалификации в холдинге отводится Корпоративному университету ОАО «РЖД», который создан в 2010 г. для обеспечения системы дополнительного корпоративного образования руководящих кадров и управленческого резерва в соответствии со «Стратегией развития железнодорожного транспорта в Российской Федерации до 2030 года» и «Стратегией развития кадрового потенциала ОАО

«РЖД». Важно подчеркнуть, что деятельность Корпоративного университета ОАО «РЖД» строится с учетом методологии Международной ассоциации корпоративных университетов. Стратегическая цель его создания – повышение управленческой эффективности руководителей холдинга через решение следующих основных задач:

- обеспечение системного и планомерного развития руководителей, входящих в целевые категории;

- формирование единых подходов к управленческой деятельности у представителей целевых категорий;

- обучение формированию эффективных управленческих команд, работающих в ключевых направлениях деятельности холдинга;

- повышение уровня корпоративных компетенций и управленческих навыков в соответствии со спецификой бизнеса;

- формирование корпоративной культуры у руководителей целевых категорий, а также стиля управления, основанного в большей степени на лидерских качествах;

- создание высокопотенциального кадрового резерва и работа с ним;

- воспитание у руководителей всех уровней и ведущих специалистов компании креативного мышления и инновационных подходов к работе.

Особенностью и важным аспектом повышения квалификации кадров в Корпоративном университете является то, что обучение осуществляется по корпоративным целевым и индивидуальным программам. Слушатели проходят курсы корпоративного управления, стратегического планирования, управления ресурсами и бизнес-системами, предпринимательства, управления проектами и другие дисциплины, необходимые для современной эффективной управленческой деятельности. Особое место в системе отводится программе «Корпоративный лидер».

Сегодня именно Корпоративному университету отводится ключевая роль в построении на основе компетентного

подхода системы бизнес-образования руководителей в холдинге.

В настоящее время в целях расширения охвата контингента управленческого персонала компании корпоративным бизнес-образованием осуществляется построение и развитие региональной филиальной сети Корпоративного университета. На обучение в филиалы отбираются кандидаты из числа руководителей II уровня управления, показавшие лучшие результаты тестирования по корпоративным компетенциям, которое они проходят в специально организованных региональных центрах оценки и мониторинга персонала.

Данная оценка работников производится по единым критериям и стандартам, создаются объемные портреты, описывающие профессиональные, деловые и морально-этические характеристики работников, при этом каждый параметр оценки дополняет остальные. Полученные результаты ложатся в основу формирования кадрового резерва и планирования повышения его квалификации.

Кроме корпоративного университета обучение руководителей ОАО «РЖД» проводится в Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, российских и зарубежных бизнес-школах, других образовательных учреждениях по программам MBA, Executive MBA и другим образовательным целевым и корпоративным программам.

Еще одним важным неотъемлемым блоком непрерывной системы повышения квалификации является самостоятельная работа по получению и обновлению знаний, профессиональному и управленческому развитию сотрудников на основе индивидуальных планов под руководством непосредственного руководителя. Этот процесс строится по принципу замкнутого круга (рисунок 2) – реализовав индивидуальный план, слушатель формирует новый план на более высоком качественном уровне; исполнив его, он формирует новый план следующего, еще более высокого уровня, и т.д.

Рисунок 2 – Технология профессионального развития специалистов и руководителей ОАО «РЖД» на основе индивидуальных планов развития

Заклучение

Таким образом, созданная в ОАО «Российские железные дороги» сбалансированная система переподготовки и повышения квалификации кадров позволяет эффективно воздействовать на повышение экономических и производственных

показателей, меняет парадигму управленческого мышления и индивидуальную карьеру сотрудников через формирование индивидуальной образовательной траектории на основе внедрения системы непрерывного образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванов О.Б. Корпоративная система подготовки и повышения квалификации кадров в крупных компаниях // ЭТАП: Экономическая Теория, Анализ, Практика. – 2014. – № 3. – С.122–129.
2. Иванова С.В. Развитие системы непрерывного образования в сфере бизнеса: новые решения // ЭТАП: Экономическая Теория, Анализ, Практика. – 2013. – № 2. – С.122–135.
3. Устав автономной некоммерческой организации «Корпоративный университет ОАО «РЖД» от 26 марта 2010 года № 605 р. [Электронный ресурс]. Режим доступа <http://curzd.ru:8090/web/guest/home> (дата обращения 10 сентября 2015 года).
4. Федеральный закон от 29 декабря 2012 года № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации». [Электронный ресурс]. Режим доступа <http://base.garant.ru/70291362/> (дата обращения 10 сентября 2015 года).

REFERENCES

1. Ivanov O.B. Corporate system of training and advanced training of personnel in large companies // STEP: Economic Theory, analysis, and practice. – 2014. – № 3. – P. 122–129.
2. Ivanova S.V. Development of the system of continuing education in business, new solutions // STEP: Economic Theory, analysis, and practice. – 2013. – № 2. – P.122–135.
3. The charter of autonomous non-profit organization «The Corporate University» JSC, Russian Railways on March 26, 2010 № 605 p. [Electronic resource]. Access <http://curzd.ru:8090/web/guest/home> (date of treatment 10 September 2015).
4. Federal Law of December 29, 2012 № 273-FZ «On Education in the Russian Federation» [Electronic resource] // URL: <http://base.garant.ru/70291362/> (date of treatment September, 10, 2015).

ИВАНОВ О.Б. ІРІ КОМПАНИЯЛАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ МАМАНДАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН ҮЗДІКСІЗ КӨТЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚҰРУДЫҢ ІС-ТӘЖІРИБЕЛІК АЛҒЫШАРТТАРЫ («РЕСЕЙ ТЕМІРЖОЛЫ» АҚҚ МЫСАЛЫНДА)

Университеттік білім беруде қазіргі жүйенің едәуір кемшіліктері бар. Алған білімнің шынайы өмірде керекті біліммен байланысы бола бермейді. Кәсіби білім беру жүйесінде оқытушылардың кейбірі қазіргі заманға сай білім бермейді, олар берген білім бизнестің, өндірістің, шынайы іс-тәжірибенің сұраныстарынан мүлде бөлек. Мақалада ең алдымен мамандар мен жетекшілерді даярлау мен олардың біліктілігін көтеруде ірі корпорациялардың өзіндік корпоративтік жүйесін құрудың алғышарттары баяндалған. Бұған ірі корпорациялардың өзіндік, кейде бірегей саясаты, мақсаты мен міндеттері, сонымен қатар ұйымдық-техникалық өзгешелігі және іс-әрекет бизнесінің болуы себепші болады. Мамандардың біліктілігін көтеру жүйесі ірі компаниялардың бірі «Ресей теміржолы» ашық акционерлік қоғамы мысалында көрсетілді.

¹ При подготовке статьи использованы внутренние документы ОАО «РЖД» по вопросам обучения, повышения квалификации и развития персонала

Қытми сөздер: мамандарды даярлау мен біліктіліктілігін арттыру, біліктілікті көтерудің корпоративтік жүйесі, қызметкерлер, оқыту, корпоративтік компетенциялар.

IVANOV O.B. PREREQUISITES FOR CREATION AND THE PRACTICE OF CONSTRUCTION OF SYSTEMS OF CONTINUOUS PERSONNEL DEVELOPMENT IN LARGE COMPANIES (ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN RAILWAY JSC)

Modern system of university education has serious drawbacks. The knowledge gained is often not linked to real life. Many teachers of professional education do not provide up-to-date knowledge, are unaware of business demand, production, and real practice.

The article highlights the prerequisites for creation in large companies of corporate systems of personnel training and development, primarily, for experts and managers. It is due to the existence in large corporations of their own, sometimes unique, policies, strategies, targets and tasks, and also by the specifics of organizational, technical and business activity. A large corporate system of personnel development is shown on the example of Russian Railways JSC.

Keywords: personnel training and development, corporate personnel development system, personnel, training, corporate competences.

UDC 378.4

INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION AND DEVELOPING WORLD

B.K. MAUDARBEKOVA

PhD doctorate student of Pedagogy and psychology department
Zhetysay state university n.a. I. Zhansugurov
e-mail: bayan.maudarbekova@gmail.com

The article examines modern processes of globalization and internationalization which progressively penetrates into all spheres of social life and, in particular, into the sphere of education. Highlighted such concepts as “internationalization” and “regionalization” which in the modern world have affected many areas of social development. The phenomenon of cross-border cooperation has a great importance contributing to the intensification of political, economic and socio-cultural relations between countries. Quickly expanding interest for higher education, thus, surpasses the limit of numerous nations to supply it locally. For quite a long time, a lot of students have relocated to different nations to get higher education and today they keep on doing it in expanding numbers. Progressively, institutions of higher education are building associations with colleges in different nations, conveying instruction through online and other computerized advances, and setting up branch grounds abroad that are changing the structure and connections that generally existed in higher education.

Keywords: internationalization, education reform, higher education, lifelong learning.

Introduction

Internationalization is the process of expanding the scope of activities beyond the state [1]. The process is characterized by the formation and development of any common features and properties leading to a deepening interdependence of national systems. For

example, the “internationalization of higher education” is understood as a process in which the objectives, functions and organization of educational services get an international dimension”.

The forms of internationalization are the development of international standards,

products, services, technologies and management; exchange of means of production and technologies; international specialization and cooperation; the formation of an international financial, informational, organizational and economic infrastructure.

The most important factors for the further internationalization are: the deepening of the international labor division which increases the interdependence of national economies; scientific and technological revolution which leads to the international cooperation in the development of science and technology; creation and expansion of the transnational companies' activities that shifts the economic activity to a global level.

In the educational field internationalization mainly covers such forms of international cooperation such as: student and staff mobility for educational purposes; mobility of educational programs and standards; institutional partnership expressed in the creation of educational alliances [2].

Overall the internationalization of all spheres of activity is carried out in two directions: expansion of geographical boundaries and the emergence of new facilities for international cooperation. The highest level of internationalization is integration [3]. Integration primarily considered from the economic viewpoint. According to Russian scientist A.D. Borodayevskiy integration is considered as "the highest form of internationalization of economic life attainable in connecting various national economies into a single economic complex, wherein it's specific institutional structure and functioning on the basis of a coherent economic policy at both the interstate and national basis" [4].

Main part

Some scientists distinguish three historical stages of internationalization: 1) the emergence of the world's religions which is due to the formation of human values; 2) the emergence of the first universities which allowed going beyond the national knowledge-competence field; 3) the emergence of a single information space making the knowledge and technology available to the public.

Internationalization refers to "international" (between nations) and recognizes that there are different peoples, cultures, languages, nations, borders, economies and ecosystems" [5].

The processes of internationalization in education involve: internationalization of educational system standards (bachelor, master, and doctorate); development of innovative technologies in the educational process; the use of network technologies and the organization of training processes; breaking down language barriers.

Intensive development of the internationalization process manifests in the increase of national economies openness, deepening international labor division and cooperation, expansion of transport infrastructure and logistics systems, in the growth of the scale of long-term investment of foreign capital as well as international capital market.

The emergence and spread of the Internet is a fundamental component of the internationalization process without which it wouldn't be possible such a rapid rapprochement between countries in a single world economic center. Information and telecommunication technologies and means of communication greatly speeds up the process of transferring new knowledge and access to innovations by the mass consumer of knowledge, simplifies the organization of international capital movements, promotes cooperation between teams of scientists and representatives of the industrial and business circles.

Russian sociologist V.Y. Nechayev considering the phenomenon of internationalization identifies three main stages stretching for the millennium due to the leading role of global players in world development. So, the first phase was characterized by the overcoming of interethnic borders by spreading the world's religions nascent at that time, the second phase - by becoming a university education united under the aegis of "religion, science, art," and different countries and generations.

The third phase of internationalization

which starts at the beginning of the 3rd millennium determined a new leader in the global people convergence - information and communication networks and computer technology [6].

Internationalization which according to V.I. Dobrenkov [7] “represents a multilateral system of multi-level integration of various manifestations” in the world of communication, economy, politics, culture, science, language, way of life, not only offers new possibilities but also inevitably leads to the transformation of the traditional institutions of civilization. This applies to education and, in particular, the most popular of its branches for innovation - the high school.

The emergence of the knowledge society building on the pervasive influence of modern information and communication technologies, is bringing about a fundamental reshaping of the global economy. Its significance goes well beyond the hyping of the Internet. What is underway is a transformation of our economy and society.

Knowledge has always been a factor of production, and a driver of economic and social development. Earlier economies depended, for example, on knowledge about how to farm, how to build and how to manufacture. However, the capacity to manipulate, store and transmit large quantities of information cheaply has increased at a staggering rate over recent years.

The digitization of information and the associated pervasiveness of the Internet are facilitating a new intensity in the application of knowledge to economic activity, to the extent that it has become the predominant factor in the creation of wealth. As much as 70 to 80 percent of economic growth is now said to be due to new and better knowledge. Information and communication technologies (ICTs) are also facilitating a rapid globalization of economic activity.

It is surprising that while higher education is a second level player in the circuits of capital and direct production of financial riches, it is essential to research and learning, constitutive in dialect, data and diverse

experiences, and has numerous associations with media and interchanges. Data and information are very portable, promptly slipping crosswise over borders, so that the social circle of higher education, in which research and data are delivered, is really more globalized than the monetary circle.

Process associated with internationalization is regionalization, i.e. “development and strengthening of economic, political and other relations between the regions or states belonging to the same region; the emergence of regional unions of countries” [8].

L.B. Vardomsky believes that internationalization and regionalization have common roots, both associated with the internationalization of the world economy. The difference between the two is that internationalization - is, first of all, harmonization and standardization of the world and regionalism - economic and cultural identity “through regional trade and economic preferences and collective protection” [9].

According to I.M. Osadchaya regionalization can be considered as a stage of internationalization [10]. Countries are considering regional unions as the most effective mechanism for improving the competitiveness of states and regions as a whole [11].

A. Hurrell identifies the factors that contribute to regionalization, such as: social cohesion of ethnic, racial and linguistic groups; economic complementarity of economic and industrial units; the compatibility of the common values (culture, religion, traditions) [12]. An important component of regionalism is the geographical the unity of the territory.

V.A. Dergachev distinguishes three types of regionalism: Atlantic (West), European and Eastern. The key idea of European regionalism lies in the preservation of the benefits of Western civilization, the oldest of the world pole of economic and political development. At the heart of the Atlantic regionalism is overcoming the geographical periphery towards Europe with the help of technology. Eastern regionalism is based on the foundations of ancient civilizations (Arabic

and Chinese), reinforced by strategic natural resources, political ambitions, somewhere the religious factor, Western technology and huge people resources [13].

In education, regionalization appears in two ways. On the one hand are the optimal mechanisms of educational policy in order to maintain the competitiveness of the regional structures, on the other hand- region-wide mechanisms to ensure the conservation of cultural property. So-called “Bologna process” can be an example. Specific manifestations of regionalism in the formation of the European Union defines the mechanism of professional mobility, recognition of professional qualifications, standards, quality of education etc.

Conclusion

The forces of globalization have exerted an enormous influence over higher education in the last decade, and internationalization has emerged as the primary response to this phenomenon. Barring major unforeseen de-

velopments that would derail current trends, the international dimension in higher education appears to be here to stay and will likely continue to rise in prominence on the agendas of individual institutions and national and regional systems of tertiary education around the world.

Internationalization presents many new and exciting opportunities for cooperation within the academic enterprise and can be a powerful tool for the enhancement of quality and the insertion of innovation across many dimensions. At the same time, many significant risks and challenges must be faced in a costly, fast-paced, competitive global higher education environment. As with many other aspects of higher education, the phenomenon is playing out against a backdrop of inherent inequity around the world. The need to understand and harness the benefits of internationalization, while minimizing the risks and costs, is of central importance moving forward.

REFERENCES

1. Prokhorov A.M. Russian Encyclopedic Dictionary. – 4th edition. Russian encyclopedia. Pedagogy. – Moscow, 1998. – P. 1600.
2. Mcburnie G. Globalization: A New Paradigm for Higher Education Policy. Leverage globalization as a political paradigm of higher education. Higher Education in Europe. – V. 26. – 2001. – P. 46.
3. Akulich M.M. Education in the terms of globalization. University administration: practice and analysis. Volume 5 // Pedagogy. – 2005. – P. 50–57.
4. Borodayevsky A.D. The role of higher education in the society reform in the context of globalization. Librocom. – Moscow, 1999. – P. 163.
5. Verkholtantseva K.V. The development of modern trans boundary relationship of Russia and European countries: comparataive analysis. Pedagogy. – Moscow, 2009. – P.24.
6. Nechayev V.Y. Parameters of globalization and factors of Bologna process. – Edition 4. – Moscow, 2004. – P. 27.
7. Dobrenkov V.I. The challenges of globalization and the prospects for humanity. – Edition 4. – Moscow, 2004. – P. 3.
8. Borisov A.B. Great Dictionary of Economics. – Moscow, 2003. – P. 895.
9. Vardomsky L.B. Russian frontier in the context of globalization. – Moscow, 2009. – P. 216.
10. Osadchaya I.M. Globalization and the government in regulating the economy of developed countries // World Economy and International Relations. – Volume 1. – P.14.
11. Baburina O.N. Regionalization and Globalization: the problem of relationship // Problems of Modern Economics. – 2008. – №3 (27).
12. Hurrell A. Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics // Review of International Studies. – Vol.21. – 1995. – P.333.

13. Dergachev V.A. Regional studies. Proceedings. Book 2. Professor Dergachev project press. – Moscow, 2008. – P. 36.

МАУДАРБЕКОВА Б.К. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И РАЗВИВАЮЩИЙСЯ МИР

В статье рассматривается современный процесс интернационализации, который постепенно проникает во все сферы общественной жизни и в частности в сферу образования. Выделены такие понятия, как «интернационализация» и «регионализация», которые в современном мире повлияли на многие области социального развития. Феномен приграничного сотрудничества имеет большое значение, способствуя интенсификации политических, экономических и социально-культурных связей между странами. Стремительно растет интерес к высшему образованию, что таким образом, превосходит предел многих наций на его обеспечение на местном уровне. На протяжении долгого времени студенты перемещались в разные страны, чтобы получить высшее образование, и сегодня это не утратило своей актуальности. Учреждения высшего образования строят ассоциации с колледжами в разных странах, передавая обучение через интернет и другие компьютерные достижения, а также создаются филиалы за рубежом, которые меняют структуру, которая существовала в системе высшего образования.

Ключевые слова: интернационализация, реформа образования, высшее образование, обучение на протяжении всей жизни.

МАУДАРБЕКОВА Б.К. ЖОҒАРЫ БІЛІМНІҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ДАМУШЫ ӘЛЕМ

Мақалада біртіндеп қоғамдық өмірдің барлық салаларына, атап айтқанда, білім беру саласына еніп келе жатқан қазіргі интернационализация үдерісі қарастырылады. Қазіргі әлемде әлеуметтік дамудың көптеген салаларына әсерін тигізетін «интернационализация» және «аймақтандыру» сияқты ұғымдар атап көрсетілген. Трансшекаралық ынтымақтастық құбылысы елдер арасындағы саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени қарым-қатынастарын жандандыруға ықпал ететін үлкен маңызға ие. Жоғары білімге деген қызығушылық тез кеңейде, сондықтан көптеген мемлекеттер жоғары білімді жергілікті деңгейде қамтамасыз ету шегінен асады. Ұзақ уақыт бойы көптеген студенттер жоғары білім алуға басқа елдерге аттанды және бүгінде олардың саны арта түсуде. Бірте-бірте жоғары оқу орындары білімді интернет желісі және басқа да компьютерлік жетістіктер арқылы тасымалдау үшін колледждермен бірлесіп түрлі мемлекеттерде қауымдастықты құруда, сондай-ақ шетелдерде жоғары білім беру жүйесінің құрылымын өзгертетін филиалдар құрылуда.

Кілтті сөздер: интернационализация, білім реформасы, жоғары білім, өмір бойы оқу.

УДК 37.013.73

**РОЛЬ ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ
ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА****В.В. ЛАППО**

к.п.н., доцент кафедры педагогики и психологии Коломыйского института
Прикарпатский национальный университет им. В.Стефаника (Украина)
e-mail: lappo30@mail.ru

В статье доказывается, что духовные ценности составляют основу духовности личности. Именно духовные ценности определяют отношение к жизни, обеспечивают гармоничное развитие человека. Их активное формирование происходит во время обучения в высшей школе. Поэтому перед современным высшим образованием возникает необходимость обновления содержательного наполнения и методического обеспечения учебно-воспитательного процесса.

Формирование духовных ценностей происходит в процессе изучения дисциплин гуманитарного цикла, а также участия в социально значимой и творческой деятельности. Проанализированы теоретические основы и педагогические условия, способствующие формированию устойчивой системы духовных ценностей в период получения высшего образования.

Дисциплины гуманитарного цикла могут способствовать утверждению у студентов духовных ценностей при условии обновления методов, приемов и средств их преподавания. Отмечено особое значение искусства в процессе духовно-ценностного становления личности. Предложен ряд форм организации приобщения студентов к миру искусства в условиях вуза.

Ключевые слова: духовность, духовная культура, духовные ценности, дисциплины гуманитарного цикла, произведения искусства.

Введение

Духовные ценности личности составляют основу ее мировосприятия и миропонимания, от них зависит умение определять собственные жизненные приоритеты. Поэтому развитие духовного мира человека в значительной степени обуславливает формирование и реализацию его повседневной и профессиональной деятельности.

Негативным явлением современности стало непонимание молодежью содержания духовной сферы человеческого бытия и ее отдельных составляющих. Наблюдается полное или частичное отсутствие внутренних ориентиров, что является следствием недостаточного духовного развития. Следовательно, стратегическая задача вуза состоит в воспитании у будущих специалистов духовных ценностей.

Проблемы духовного совершен-

ствования личности всегда привлекали внимание украинских и зарубежных ученых. Феномен духовного развития личности изучали А.Адлер, В.Арутюнов, С.Гроф, О.Олексюк, Г.Райх, О.Семашко, В.Сивков, А. Ярошенко и др. Исследование психологических аспектов духовности в отечественной науке осуществляли М.Борышевский, Е.Помыткин, М.Савчин, Ж.Юзвак. Особенности формирования духовных ценностей современной молодежи отражены в трудах И.Беха, В.Бондаревской, И.Зязюна, Г.Шевченко.

Однако в педагогических исследованиях недостаточно внимания уделяется воспитательному потенциалу гуманитарного образования в деле формирования духовных ценностей молодежи.

В психологической литературе понятие «духовность» определяется как раз-

нообразные сочетания интеллектуальных, моральных, этических и эстетических характеристик человека. В то же время за таким сочетанием теряется что-то очень существенное. Ведь духовность не просто интегрирует в себе высокие достижения личности – она сама выступает определенным новообразованием в процессе развития человека. Наряду с эмоциональной, волевой, интеллектуальной сферой в научном обороте привычным является применение понятия «духовная сфера личности» [1, с. 44]. Обычно к ней интегрируют идеалы, ценности, смыслы и опыт человека.

Основная часть

Наше исследование основывается на определении Э.Помыткина, согласно которому духовность представляет собой специфическое человеческое качество, характеризующееся осознанием общего единства, и предопределяет стремление человека к гармонии внутреннего и внешнего мира, направляет личность к реализации в своей жизни идеалов Красоты, Добра и Истины [2, с. 59].

Академик С.Гончаренко отмечает, что «с категорией духовности соотносится потребность познания мира, себя, смысла и назначения своей жизни. Человек духовный в той степени, в которой он задумывается над этими вопросами и стремится получить на них ответ. Потеря духовности равнозначна потере человечности. Формирование духовных потребностей является важнейшей задачей воспитания» [3, с.124].

Идеалы, ценности и смыслы представляют собой ориентиры на пути духовного восхождения личности. Под идеалами понимают представление человека о совершенном в личности, внутреннем и внешнем мире. Ценностные ориентации представляют собой «элементы структуры личности, закрепленные жизненным опытом и переживаниями, отделяющие существенное от несущественного» [4, с. 63].

Пробуждение в человеке его духовной

сферы предопределяет переориентацию от потребления к самоотдаче. Актуальными для него становятся духовные ценности, в частности гуманистические (добро, благотворительность); эстетические (красота, гармония, совершенство в природе и в человеке); экологические (чистота, сохранение планеты от экологической катастрофы); ценности самопознания (интроспекция, самосозерцание); самосовершенствования (поиск путей и методов самовоспитания, приобретение новых положительных личностных качеств) и ценности самореализации (раскрытие собственного личностного потенциала в служении ближним, Родине, человечеству, природе, Богу) [5].

Процесс гуманизации высшего образования может остаться чисто декларативным, если с помощью конкретных психолого-педагогических средств не переориентировать деятельность с абстрактных показателей на развитие личности. Обеспечение процесса духовного роста молодежи требует разработки и внедрения в учебно-воспитательный процесс принципиально новой системы педагогического взаимодействия. Эта система основывается на естественных потребностях и закономерностях духовного развития личности, учитывать факторы, влияющие на духовное становление молодежи.

Духовный рост личности в условиях высшей школы требует разработки теоретических основ:

1. Определения цели, принципов, форм организации и методов прогнозирования результатов воспитательного процесса в высших учебных заведениях.

2. Разработки критериев эффективности средств воздействия на духовную сферу личности.

3. Конкретизации ведущих аспектов воспитательной деятельности вуза ориентированных на духовное самосовершенствование студентов.

В рассматриваемом контексте содержание процесса профессиональной подготовки требует обновления форм и спо-

совов организации, создания принципиально нового технологического обеспечения организации процесса воспитания, которые удовлетворяют как современные требования общества, так и запросы личности, выбравшей определенную профессию.

К специфическим особенностям современного процесса воспитания студентов, требующим кардинальных изменений, следует отнести:

- размытость нравственных установок (согласно исследованиям большинство студентов ориентированы на самореализацию и достижение успеха при исполнении профессиональных обязанностей, и только незначительное количество опрошенных ориентировано на достижение взаимодействия с окружением);

- недостаточный учет личной воспитательной роли организаторов учебно-воспитательного процесса;

- преобладание монологической формы общения со стороны кураторов и преподавателей профессиональных дисциплин;

- низкий уровень рефлексии нравственного опыта студентов (как при диагностике, так и в аспекте самооценки) и др.

Преобразованию названных особенностей может способствовать не только объединение усилий ученых, изучающих проблемы воспитания человека, но и тесное сотрудничество педагогов в проектировании и обновлении содержания гуманитарных и профессиональных дисциплин. При этом накопленные знания о духовных ценностях общества, профессиональной этике специалиста должны стать организованной информацией, имеющей специфическое содержание и определенную структуру.

В поисках эффективных путей формирования духовных ценностей в условиях высшей школы обращаемся к содержанию наполнению дисциплин гуманитарного цикла. Ведь именно в нем сконцентрированы знания о духовных достижениях человеческой цивилизации,

отражены образцы духовного совершенства, обобщен опыт духовного восхождения.

Следует отметить, что методика преподавания дисциплин гуманитарного цикла требует существенного пересмотра и обновления, поскольку овладение духовными ценностями в процессе изучения гуманитарных дисциплин невозможно без личного участия студентов в духовном поиске, потребности в самосовершенствовании, осознанном стремлении к преобразовательной духовной деятельности.

В контексте выше указанной задачи необходимо модернизировать спектр методического обеспечения учебного процесса. Например, занятия по педагогике предусматривают:

- использование на семинарских занятиях интерактивных технологий, деловых учебно-педагогических игр, тренингов, решение сложных психолого-педагогических задач и ситуаций;

- проведение занятий в форме круглого стола, дебатов, лабиринта действий, динамических пар, презентаций, защиты проектов;

- создание условий для возникновения позитивных эмоциональных состояний и чувств (использование мультимедийных средств, музыки, живописи, поэзии, текстов литературных произведений и т.д.).

В процессе обучения студентам необходимо предлагать задания проблемного, частично-поискового и исследовательского характера. С целью активизации учебно-познавательной деятельности следует знакомить их с новыми гипотезами, теориями, парадоксами. Например, предлагать провести исследования феномена детей индиго, выяснить причины рождения детей-аутистов, проанализировать влияние СМИ на стереотипизацию поведенческой деятельности молодежи и т.п.

Живой интерес студентов вызывает нововведение предусматривающие начало занятия с интегрирующих пятиминуток. Их подготавливает и проводит дежурный студент, выступающий в роли

педагога. Он оперативно создает творческую эмоционально-позитивную атмосферу, выступает с кратким сообщением, которое касается темы занятия, предусматривает возможности и способы свободного обмена мнениями однокурсников.

Такие пятиминутки должны быть различными и по содержанию, и по форме. Например, своеобразной разновидностью пятиминуток может стать «круг единения». Студенты вместе с преподавателем, взявшись за руки, создают круг любви и общности, «погружаются» в духовное состояние, размышляют над ценностью бытия, рефлексиируют над различными проблемами современного мира. Целью таких приемов является развитие эмпатии у студентов, формирования альтруистического поведения, создание атмосферы взаимного доверия между субъектами учебного процесса.

Для семинарских занятий по учебным дисциплинам «Философия», «Культурология», «Религиоведение» важно разработать усовершенствованный алгоритм проведения. Отметим, что их воспитательный эффект зависит от того, насколько глубоко затрагивается эмоционально-мотивационная сфера личности студента, возбуждаются его творческие силы, развиваются духовные потребности.

Поскольку духовная самореализация личности возможна только в процессе духовно-практического освоения, преподавателю целесообразно предлагать студентской аудитории индивидуальные научно-исследовательские задачи. Такая деятельность побуждает студентов изменять, совершенствовать образовательное пространство, повышать его качество, а не приспосабливаться к сложившейся обстановке. Поэтому студентам предлагаются образовательные проекты различных жанров: видеофильм, выставка, стенд, стендовый доклад, буклет, изделие, сценарий, мультимедийная презентация и т.п. Характерной особенностью проектной деятельности является самостоятельный поиск необходимой инфор-

мации, ее творческое преобразование в материальный продукт. Темы проектов преподаватель предлагает, учитывая индивидуальные особенности и интересы каждого студента. Вместе с тем студенты знакомятся с критериями оценки проекта и образцами проектной деятельности их предшественников.

Духовно-ценностная направленность личности особенно рельефно проявляется в творческой деятельности, выполняющей функцию воспроизводства. Ученые доказывают, что существует несколько типов воспроизводства, среди которых наиболее эффективным является интенсивный тип. Интенсивное воспроизводство базируется на эмоционально-мотивационных и ценностных ориентациях личности, идеалах, позволяющих «опредмечивать» духовное достояние и обогащать их путем творческой деятельности. Доминирующую роль в этом играет искусство. Ведь в нем аккумулирован многогранный социокультурный опыт человечества и духовно-творческий потенциал, обобщенное выражение конкретно-исторического характера восприятия и отношения человека к миру.

Взаимодействие искусств является непревзойденной школой чувств, создающей уникальную художественно-эстетическую среду погружения личности в мир истины, добра, красоты; вызывает состояние духовного очищения и способствует формированию гуманного мировоззрения, эстетического восприятия мира, высокого уровня духовности. Взаимодействие искусств создает поэтический образ морали и способствует развитию творческого потенциала индивида.

Для современного этапа осуществления воспитательной работы в высших учебных заведениях характерна неравномерность развития различных форм нравственного и эстетического воспитания. Так, при достаточно широком привлечении студентов к музыкальному искусству ограничено количество драматических кружков, литературных объединений, поэтических мастерских, фотокружков, сту-

дий изобразительного искусства.

Практика организации воспитательной работы в вузах свидетельствует о том, что эстетическое и духовное воспитание осуществляется посредством искусства в рамках художественной самодеятельности и в основном имеет досугово-развлекательный характер. Однако остается неиспользованным воспитательный потенциал таких форм, как конференции, дискуссии, беседы, «открытый микрофон», круглые столы, семинары культурологического направления на темы «Человек и вселенский разум», «Кто я? Кто мы?», «В поисках гармонии», «Духовные идеалы современной эпохи», «Высшая школа как мир культуры», «Энергия красоты», «Что в этом мире бесценно?», «Духовность: вчера, сегодня, завтра», «Духовный мир человека»; встречи с творческими личностями, учеными-искусствоведами, литературными критиками, этнографами.

Одной из эффективных форм воспитания духовных ценностей являются художественно-просветительские мероприятия: концерты, беседы, рассказы о музыке, живописи, литературе, театре, кино, поэтические вечера, выставки произведений искусства, экскурсии в музеи, посещение театров. Основываясь

на собственных впечатлениях, студенты должны самостоятельно прийти к выводу о том, что слушание и восприятие музыкального произведения, поэтического слова, художественного анализа, созерцание произведений искусства вызывает у человека эстетические чувства, способствует рождению мыслей о единстве и взаимодействии всех проявлений человеческого бытия, а также (и это самое важное) способствует духовному очищению.

Заключение

Обобщая вышесказанное, заметим, что в условиях высшей школы студент должен сформироваться как духовно богатая личность, способная к самопознанию, самосовершенствованию. При правильно организованном педагогическом процессе студент стремится овладеть системой общечеловеческих и национальных духовных ценностей. Эффективность воспитания духовных ценностей студенческой молодежи обеспечивается целенаправленным подбором оптимальных форм, методов, приемов и средств воспитательной работы интеллектуально, морально-этического, эстетического направления, а также созданием оптимальных условий для общественно значимой и творческой деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ярошенко А.А. Ценностный дискурс образования: монография. – К.: НПУ им. М.П. Драгоманова, 2004. – 156 с.
2. Помыткин Э.А. Психология духовного развития личности: монография. – К.: Наше время, 2007. – 280 с.
3. Бех И.Д. Личность в пространстве духовного развития: учеб. пособие. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
4. Гончаренко С.У. Украинский педагогический словарь / Голов. ред. С.У. Гончаренко. – М.: Просвещение, 1997. – 373 с.
5. Савчин М.В. Духовный потенциал человека. – Ивано-Франковск: Плай, 2001. – 203 с.

REFERENCES

1. Yaroshenko A.A. Valuable discourse formation: monograph. – K.: NPU n.a. M.P. Dragomanov, 2004. – 156 p.

2. Pomytkin E.A. Psychology of of spiritual development of the person: Monograph. – K.: Our Time, 2007. – 280 p.
3. Bekh I.D. The person in the space of spiritual development: studies. allowance. – K.: Akademvidav, 2012. – 256 p.
4. Goncharenko S.U. Ukrain Pedagogical Dictionary / Head Ed. S.U. Goncharenko. – M.: Education, 1997. – 373 p.
5. Savchin M.V. The spiritual human potential. – Ivano–Frankovsk: Plai, 2001. – 203 p.

ЛАППО В.В. СТУДЕНТТИҢ РУХАНИ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ГУМАНИТАРЛЫҚ БІЛІМ РӨЛІ

Мақалада рухани құндылықтар тұлғаның рухани негізін құрайтындығы негізделген. Атап айтқанда, рухани құндылықтар өмірге деген қарым-қатынасты анықтайды, әрі адамның үйлесімді дамуын қамтамасыз етеді. Сондықтан қазіргі жоғары білім беру жүйесі алдында туындайтын басты міндет оқу-тәрбие үдерісін әдістемелік нұсқаулармен қамтамасыз ету және жалпы мазмұнды толықтыруды жаңарту қажет.

Рухани құндылықтарды қалыптастыру гуманитарлық цикл пәндерін оқыту үдерісінде, сондай-ақ әлеуметтік маңызды және шығармашылық іс-әрекетке қатысуда жүзеге асырылады. Жоғары білім алу кезеңінде рухани құндылықтардың тұрақты жүйесін қалыптастыруға қабілеттендіретін теориялық негіз және педагогикалық жағдайлар сараланған.

Гуманитарлық цикл пәндері студенттердің рухани құндылықтарын, оларды оқыту тәсілдері мен құралдарын, әдістерін жаңарту жағдайында ғана бекітуге көмектеседі. Тұлғаның рухани-құндылықты қалыптасу үдерісінде өнердің маңызы өте ерекше екендігі аталды. Жоғары оқу орындарында студенттердің өнер әлемімен байланысын ұйымдастырудың бірнеше түрлері ұсынылды.

Кілтті сөздер: руханилық, рухани мәдениет, рухани құндылықтар, гуманитарлық цикл пәні, өнер туындылары.

LAPPO V.V. ROLE OF HUMANITARIAN EDUCATION IN THE FORMATION OF SPIRITUAL VALUES OF STUDENTS

The author proves that the spiritual values make the basis of personalspirituality, define the attitude to life, and ensure harmonious development of a person. Their active formation takes place during studying at high school. Therefore modern high education needs to update the contents and methodology of teaching and educational process.

Formation of spiritual values takes place through the study of humanitarian disciplines and participation in socially significant and creative activities. The author analyses the theoretical bases and pedagogical conditions promoting the formation of a steady system of spiritual values in the process of higher education.

Humanitarian disciplines can promote the formation of spiritual values in students providing the update of methods, tools and means of their teaching. Art is particularly important in the course of spiritual and moral formation of a person. The article proposes a number of ways to acquaint higher school students with the world of art.

Keywords: spirituality, spiritual culture, spiritual values, humanitarian disciplines, work of art.

УДК 374.7:005.591.6:316:101.1(574)

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ КАК ЦЕЛЬ ВОСПИТАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ)

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

к.п.н., профессор

член-корреспондент АПН Казахстана

Кокшетауский университет им. А. Мырзахметова

e-mail: d_Lepeshev@mail.ru

Статья посвящена концепции идентичности как цели воспитательного процесса. Формирование идентичности как воспитательной цели подвергается в современном мире опасности утилитаризации и унификации. Отрыв жизни современного человека от национальной и гражданской почвы под влиянием процессов глобализации, «глобализируя» его природу, подрывает ситуацию самоопределения. Поэтому во многом оправданы аргументы исследователей, ратующих за сугубое сохранение национальной идентичности – «корней», почвы, неизменности бытия.

Автор рассматривает различные виды идентичностей в современности, их динамику и состояние. Он приходит к заключению о необходимости укрепления различных видов идентичности как факторов социально-психологической стабильности и выдвигает актуальную для постсоветского пространства концепцию евразийской идентичности.

Ключевые слова: социализация, философия воспитания, идентичность, этническая идентичность, евразийство, атлантизм.

Введение

В то время как воспитание, со времен греческой пайдеи, оставалось способом погружения в культуру, оно, с еще более древних периодов истории, было способом передать навыки выживания, вопросом естественного отбора. Различие воспитательных традиций и моделей в разных странах связано именно с отличиями в образе жизни традиционного общества на этой территории: так, в воспитательной системе современной Америки актуальнейшим предметом является воспитание толерантности, в то время как во многих странах с более консервативной культурой толерантность не может быть приоритетом воспитания, поскольку терпимость к иному концептуализируется в культуре как угроза этнической (культурной) самобытности.

Ключевым понятием в этом процессе остается понятие идентичности как единицы отсчета собственной личности (или

общества), как групповой, так и личностной. В идентичности как воспитательной цели сосредоточены современные ценности общества, передаваемые с помощью образовательно-воспитательной системы: «Личностная образовательная ценность связана с задачей человека найти свое место в жизни, быть ответственным, гуманным, духовно богатым» [1, с. 88].

Основная часть

Идентичность человека, его личностное самоопределение, существенно поменялась за последние столетия. В традиционном обществе личностная идентичность четко определялась социальной (кастовой) принадлежностью, как правило, передаваемой по наследству; такие стороны идентичности, как гендерная, профессиональная, духовная, были во многом предопределены, а их формирование регулировалось рядом ритуалов, освященных авторитетом традиции и религии. С наступлением городской бур-

жуазной цивилизации границы социальных слоев потеряли былую нерушимость, активизировалась социальная мобильность, и бывшая сравнительно целостная личностная идентичность, определяемая традиционными мерилami, была потеряна, распавшись на много составляющих (определяемых порой противоречащими друг другу социальными ролями); также добавились новые типы идентичностей, которые В.А. Ядов [2, с. 238] обозначает как «модерные»: идентичность в производственном коллективе, в политической ориентации в государстве и пр. В рамках идеологии социализма идентичность подменялась классовой принадлежностью, а в современном обществе очевиден кризис личностной идентичности, связанный с информационной избыточностью, которая влечет за собой глобальное расширение спектра стратегий социального самоопределения.

При этом идентичность как цель воспитательного процесса изменяется во времени. Совершенно очевидно, что в истории американского государства на определенных ее этапах воспитание включало формирование определенных видов нетерпимости: расовой (к коренным жителям Америки и черной расе), религиозной, по отношению к нетрадиционной половой ориентации – все эти ограничения постепенно снимаются, формируя идентичность толерантного человека (хотя бы как цель). Одним из примеров воспитательной работы, направленной на формирование толерантности, в современных США является нарратив о двух однополых пингвинах, которые живут вместе и «удочерили» пингвиненка (реальная история, произошедшая в нью-йоркском зоопарке). Такие формы и такие цели воспитания, конечно, трудно представимы во многих более традиционных (и, очевидно, менее толерантных в некоторых отношениях) культурах.

Формирование идентичности как воспитательной цели подвергается в современном мире опасности утилитаризации

и унификации. Отрыв жизни современного человека от национальной и гражданской почвы под влиянием процессов глобализации, «глобализируя» его природу, подрывает ситуацию самоопределения. Поэтому во многом оправданы аргументы исследователей, ратующих за сугубое сохранение национальной идентичности – «корней», почвы, неизменности бытия.

Однако стремление к заикливанию идентичности современного человека на локальных, национальных образцах и ценностях, зачастую архаичных, не только может вредить целям социализации в современном мире, но, и по сути, является тупиковым путем. Культура существует в диалоге, подобно тому как язык существует в общении: как только язык выходит из узуса, он становится мертвым языком, какие бы глубокие и даже вечные смыслы он ни нес. Подобным образом культура, замыкающаяся в себе и продуцирующая сугубо национальные идеи, утрачивает возможность участия в делах мирового сообщества, становится закрытой – такая идентичность может сохраняться только в условиях строгой изоляции, как это происходит, например, в традиционных сообществах исконных народов Африки. Однако, закрываясь от мирового процесса развития (даже если отказываться от понятия эволюции), общество отказывается и от роли в нем, а его члены неспособны к межкультурной коммуникации.

Вместе с тем сугубая открытость мировому опыту культурной самоидентификации, по свидетельству западных исследователей, формирует не столько «идентичность космополита», лишенного корней, национальных традиций и ценностных ориентиров, сколько идентичность выбора, основанную на возможности разумного выбора собственных культурных, ценностных, а в том числе гендерных, предпочтений.

Теоретическое осмысление видов идентичности в современной отечественной науке красноречиво свидетельствует о многомерности данной темы: так, «спи-

сок идентичностей» М.Н. Губогло [3, с. 326] содержит следующие виды идентичности: семейная, гендерная, региональная, гражданственная, этническая, религиозная, социально-групповая, профессиональная, имущественная; список этот, безусловно, является открытым.

Если в традиционном обществе идентичности были взаимообусловлены и взаимосвязаны, а их особенности уравновешены в процессе исторического развития социума, то в обществах современности, перед которыми предстала масса возможностей выбора, идентичности вступают в противоречие. И обретение личностной и коллективной идентичности сегодня оказывается уже задачей личной стратегии, предполагающей сочетание различных идентичностей в непротиворечивой целостности. Фактически, если в традиционном обществе в социальном отношении многое было «предопределено», то в современности, богатой выбором и утратившей авторитет традиционных ориентиров, человек оказывается в постоянной экзистенциальной ситуации «пограничного состояния», непростого выбора.

Кризис идентичности выступает прямым следствием упадка авторитета традиционных основ воспитания: семьи, государственной идеологии, религии. Широко открывшийся выбор, пример других стран и обществ, по-своему решающих проблемы самоопределения, приводит к тому, что человеку все сложнее найти устойчивое социальное положение, точно определить себя как члена семьи (рода), как гражданина страны или патриота, даже половая/гендерная идентичность переживает кризис. Социальные связи интенсифицируются, возрастают во времени и количестве (что достигается общением в интернете, соцсетях), но вместе с тем они становятся фрагментарными, краткосрочными, возрастает индивидуализация. Кроме того, крайне проблемной является тема коллективной идентичности; правомерно заключение исследователей о том, что «Отсутствие общей идентичности как

высшей ценности россиян опасно вдвойне и становится одним из важнейших факторов нестабильности» [4, с. 78].

Сложившаяся ситуация позволяет исследователям говорить о кризисе идентичности человека, оказавшегося в социальном мире одиноким: так, Х.Аренд пишет о «безмирности» человека, который уже не чувствует возможности воздействовать на окружающий мир; Р.Сеннет утверждает «падение публичного человека», Ш.Зукун говорит об «истощении идеала общей судьбы», а У.Бек – об «эпидемии эгоизма, одержимости собственным Я». «Расчеловечивание», о котором писал А.Маслоу, становится реальностью, когда человек теряет подлинно человеческие свойства [5, с. 59].

Естественным симметричным ответом на вышеуказанные процессы становится активный «реверсивный» поиск идентичности в рамках процесса локализации: актуализируются идеи кастовости, этнические традиции, догматы религий; однако этот процесс имеет и крайне негативные стороны, связанные с возрастающей социальной конфликтностью.

Таким образом, современный человек в поиске личностной (культурной) идентичности оказывается в промежутке между индивидуализмом и групповой (традиционной) идентичностью, между глобальными и локальными процессами.

Изменения в политической и социальной жизни вели к видоизменению традиционных идентичностей, что стало, по нашему мнению, одним из наиболее грозных «вызовов» глобализации. Сегодня в «глобализованном» мире «атлантической» цивилизации актуализированы ценности, являющиеся нередко, по сути, ценностями выбора, то есть не несущие определенной ценностной установки: к таким ценностям во многом относятся и толерантность, и свобода выбора гендерной позиции. Ценности «открытого мира» работают на сохранность этого типа культуры, на еще большее распространение возможности выбора в любой точке жиз-

ненного мира. Одним из последствий идеологии выбора становится, в частности, постоянное расширение возможности того, что считалось в большинстве традиционных государств на протяжении истории человечества недопустимым или незаконным или допускалось только в качестве исключения: законные однополые браки, легализация проституции и различных видов наркотиков, эвтаназия. Очевидно, что эти постепенно легализуемые вещи являются шагами к достижению той самой свободы, которая имплицитно воспринимается в культуре скорее не как осознанная необходимость, но как гипотетическая вседозволенность.

Многолетний опыт анализа философии воспитания в различных странах мира привел к пониманию того, что между тенденцией к сугубой глобализации и сугубой локализации наиболее плодотворным оказывается средний путь: учета национальных традиций и аксиологии в контексте процессов мирового развития технологий и мировой культурной ассимиляции.

Открытость общества хотя и способна искушать его граждан соблазнами мультикультурализма, вместе с тем обеспечивает их конкурентноспособность на мировом рынке, обеспечивает выживание общества и государства (или совокупности государств) как единого целого, объединенного не только традициями и ценностями, но и единым государственным политическим курсом, предполагающим единую идеологию и связанную с ней воспитательную систему.

Воспитательная система в современном государстве не может основываться ни на традициях, ни на новаторстве: основанием для нее должна быть проработанная идеология, заключающая в себе цель процесса воспитания. Если целью воспитательного процесса является формирование личностной (или групповой) идентичности, то эта идентичность должна подразумеваться или формулироваться в рамках государственной идеологии и

национальной воспитательной стратегии.

Современная идентичность, формируемая на уровне государственной идеологии, не может игнорировать такие факторы, как открытое информационное общество, сочетание и диалог идей и традиций.

Необходимость формирования этнической идентичности в процессе социализации детей заявлена в Концепции развития поликультурного образования в Российской Федерации (2006). В послании Президента Российской Федерации Д.А. Медведева Федеральному собранию (2008), в проекте Министерства регионального развития РФ «Народов много – страна одна» (2009), в Национальной доктрине образования в Российской Федерации (до 2025 г.) постулируется необходимость использования в воспитательном процессе традиций и культур различных этносов России. Таким образом, на государственном уровне сегодня актуальной признается цель формирования как этнической, так и надэтнической идентичностей.

Россия, с трудом оправляясь от всех исторических испытаний XX века и наиболее далеко отойдя от традиционных национальных основ идентичности, находится в очень сложном положении и активном поиске объединяющей идеи. Вместе с тем нельзя игнорировать тот давно отмеченный факт, что «в культурное бытие России в соизмеримых между собой долях вошли элементы различнейших культур» [6, с. 17], влияния Юга (Византия), Востока и Запада, то есть ограничение самоопределения россиян национальной (и в особенности славянской или даже великорусской) идентичностью не будет иметь каких-либо положительных последствий.

Необходимо постулирование более крупной, цивилизационной идентичности, которая обнаруживает не только локальные, но и глобальные общезначимые ценностные, когнитивные и деятельностные элементы. Такая идентичность способна не только преодолеть растущую

ксенофобию, в частности в России, но и вывести общность народов к равноправному сопоставлению как с американской, так и с европейской цивилизационной идентичностью; позиционирование такой идентичности является естественным ответом на глобализационные и локализационные процессы современности. Такую идентичность закономерно назвать идентичностью евразийской.

Евразийская идентичность должна непротиворечиво включать в себя этническую идентичность, быть основанной на сумме таких идентичностей, но вместе с тем и нести в себе более общее содержание, не доступное в рамках идентичности отдельного этноса.

Противостояние «евразийского» и «атлантического» начал может трактоваться в мифологическом ключе с позиций философской публицистики, популяризирующей идеи евразийства среди читающей публики. В контексте социальной философии «атлантическое» – это только обобщающее название для западного общества, которое делает упор на свободу выбора, утверждая, что именно он способен дать человеку выжить в меняющемся мире.

Отчасти это утверждение точно: человек монокультуры, закрытой от влияния других культур, при столкновении с по-

ликультурными веяниями глобализирующегося мира оказывается в состоянии глубокого культурного шока (в отличие от готовых к принятию других культур). Вместе с тем, от культурного шока в традиционной культуре защищают собственные механизмы. Наиболее распространенным из этих механизмов является первичное неприятие, остраение, однако затем сменяющееся возможностью культурного диалога. При этом собственная культура остается приоритетной, ее ценности не подвергаются в большой мере проверке на прочность со стороны иной культуры.

Заключение

Таким образом, вопрос «выживания культуры» решается однозначно положительно. При приоритете идеологии свободы выбора также первичная социализация сопровождается формированием определенной идентичности, однако, в частности, присутствующие в воспитательной работе на самых ранних стадиях элементы воспитания толерантности могут препятствовать формированию твердых убеждений и ценностей, так как, повторимся, сама толерантность в ее глобальном смысле есть не содержательная ценность, а «ценность выбора», то есть права на выбор ценности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Власов С.А. Аксиология современной российской системы образования // Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. – 2012. – № 1. – С. 87–93.
2. Ядов В.А. Социология в России / Под ред. В.А. Ядова. – 2-е изд., переработ. и доп. – М.: Изд-во Института социологии РАН, 1998. – 696 с.
3. Губогло М.Н. Идентификация личности. Этносоциологические очерки. – М.: Наука, 2003. – 764 с.
4. Российская идентичность на Северном Кавказе / Под общ.ред. А.Ю. Шадже. – М., Майкоп, 2010. – 248 с.
5. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. – СПб.: Алетейя, 2000. – 272 с.
6. Баженов С.В. Трансформация российской идентичности в процессе информационного противоборства в условиях глобализации: автореферат дисс. ... канд. филос. наук. – Ростов-на-Дону, 2010. – 26 с.

REFERENCES

1. Vlasov S.A. Axiology of modern Russian system of education // Context and reflection: the philosophy about the world and human. – 2012. – No 1. – P. 87–93.

2. Yadov V.A. Sociology in Russia / Ed. V.A. Yadov. – 2nd ed., Revised and complemented. – M.: Publishing House of the RAS Institute of Sociology, 1998. – 696 p.
3. Guboglo M.N. Personal identification. Ethnosociological essays. – M.: Science, 2003. – 764 p.
4. Russian identity in the North Caucasus / Under general ed. A.Yu. Shadzhe. – M., Maikop, 2010. – 248 p.
5. Abels Kh. Interaction, an identity, presentation. – St. Petersburg.: Aleteyya, 2000. – 272 p.
6. Bazhenov S.V. Transformation of Russian identity in the process of information confrontation in the conditions of globalization: the dissertation of the candidate of philosophical sciences. – Rostov-on-Don, 2010. – 26 p.

ЛЕПЕШЕВ Д.В. ТӘРБИЕЛЕУ МАҚСАТЫ РЕТІНДЕ СӘЙКЕСТІЛІКТЕР ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТАЛДАУ (РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫ МЫСАЛЫНДА)

Мақала тәрбие беру үрдісінің мақсаттары ретінде сәйкестіктер концепциясына арналған. Тәрбиелеу мақсаты ретінде сәйкестіктің қалыптасуы бүгінгі әлемде кәдеге жарату және біріздендіру қауіптілігіне ұшыратады. Қазіргі замандағы адам өмірінің жаһандану үрдістері әсерінен ұлттық және азаматтық нақыштан алшақтауы, оның табиғатын жаһандандыра отырып, өз ұйғарымын анықтау жағдайының бұзылуына әкеледі. Сондықтан, «тамырлары», топырағы, тұрмыс тіршілігінің өзгермеуі – ұлттық сәйкестіктерінің толығымен сақталуына сүйемелденетін зерттеушілердің дәлелдері көбінде шындыққа ұласады.

Автор заманауи сәйкестіктерінің әртүрлі түрлерін, олардың динамикасын және жағдайын қарастырады. Ол әлеуметтік-психологиялық тұрақтылық факторлары ретінде сәйкестіктердің әртүрлі түрлерін нығайту қажеттілігі туралы қорытындыға келеді және бұрынғы кеңестік кеңістік үшін актуалды еуразиялық сәйкестіктің концепциясын алға қояды.

Кілтті сөздер: әлеуметтану, тәрбиелеу философиясы, сәйкестілік, этникалық сәйкестік, еуразиялық ерекшелік, атланттық ерекшелік.

LEPESHEV D.V. SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF FORMATION OF IDENTITY SYSTEM AS THE PURPOSE OF UPBRINGING (ON THE EXAMPLE OF THE RUSSIAN FEDERATION)

The article is dedicated to the concept of identity as the purpose of upbringing. The formation of identity as the purpose of upbringing faces today the threat of utilization and unification. Separation of modern life from the national and civil grounds under the influence of globalization processes «globalizes» its nature and undermines the situation of self-determination. Therefore the arguments of researchers who stand up for especial preservation of national identity – «the roots», the basis, life invariance – are justified in many respects.

The author considers various currently available types of identity, their dynamics and state. He comes to a conclusion about the need to strengthen different types of identity as factors of social and psychological stability and puts forward the concept of Eurasian identity, topical for the post-Soviet space.

Keywords: socialization, philosophy of education, identity, self, ethnic identity, eurasianism, Atlanticism.

ӘӨЖ 378.14

**ОҚЫТУШЫ АРАЛАС ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ
БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНІҢ СУБЪЕКТИСІ РЕТІНДЕ****Д.С. БАТАЕВА**

биология кафедрасының 2 курс PhD докторанты

М.БҰЛАҚБАЕВА

п.ғ.к., жалпы педагогика кафедрасының мұғалімі

Г.У. ДЮСКАЛИЕВА

б.ғ.д., биология кафедрасының профессоры

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

e-mail: dariga.batayeva@gmail.com

Мақалада аралас оқыту қазіргі білім беру жүйесін модернизациялаудың келешегі зор құралы ретінде қарастырылып, берілген ұғымға анықтама берілді. Жоғары оқу орындарының оқытушыларын дайындау мен қайта даярлау, аралас оқыту технологияларын пайдалану іс-әрекетін жүзеге асыру, тиімді оқытудың маңызды шарты болып табылатыны даусыз. Аралас оқытудың сапасы мен жетістікке жетуі негізінен, аралас оқу үдерісін дұрыс ұйымдастыру, оқу-әдістемелік құралдардың сапасына, педагогикалық басшылыққа, аралас оқытудың технологиясымен жұмыс істейтін оқытушылардың құзыреттілігі мен кәсіби шеберлігіне байланысты. Сондықтан заманауи технологияларды жетік меңгерген, инновациялық әдістерді білетін оқытушы жаңа ақпараттық-білім беруші ортада жұмыс жасауға даяр болуы міндетті. Аралас оқыту үрдісінің дидактикалық өзгешелігіне сай оқытушының педагогикалық әдеби мен кәсіби шеберлігіне қойылатын талаптар атқарылымы қарастырылады.

Кілтті сөздер: аралас оқыту, модернизация, оқытушы, тьютор.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында жаңа ұлттық пайымдау ұсынылды: 2020 жылға қарай Қазақстан – білімді мемлекет, ақылмен құрылған экономика және біліктілігі жоғары жұмыс күші бар ел болады. Білім берудің дамуы еліміздің болашақ экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени өркендеуі сүйенетін тұғырнамасы болуы тиіс. Қазақстан әлемдік қауымдастықта экономикалық әлеуеті мықты ел ретінде танылды. Алда осы әлеуетті барынша тиімді түрде іске қосу және экономиканың жоғары қарқынмен дамуы негізінде қалың бұқара

топтарының әл-ауқатын қамтамасыз ету міндеті тұр.

Қазақстан қазіргі уақытта білім беру, адам мен бала құқығын қорғау саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға қатысушы ел болып табылады. Бұл Жалпыға бірдей адам құқықтары декларациясы, Бала құқықтары туралы конвенция, Адамның экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарының Халықаралық декларациясы, Еуропа аймағындағы жоғары білімге қатысты біліктілікті тану туралы Лиссабон конвенциясы, Болон декларациясы және т.б. Ел Президенті кезекті Жолдауларында білім беру сапасын көтеру мәселесіне көп көңіл бөледі. Елбасы білім беру жүйесін модернизаци-

ялау және халықаралық деңгейге көтеру мәселесін баса айтқан болатын¹.

Негізгі бөлім

Аралас оқыту – заманауи білім беру жүйесін модернизациялаудың маңызды және перспективті құралы болып отыр. Аралас оқыту кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуына алып келетін түрлі оқыту формаларының (аудиториялық сабақ, электрондық оқыту және өз бетімен білім алу) интеграциясына негізделген. Аталған дидактикалық жүйе: мақсат, мазмұн, әдістер, оқыту формасы, оқытушы, оқушы секілді элементтерден құралады. Аралас оқытуда «оқытушы адам» немесе, оқытушы оқу үдерісінің сапасы мен нәтижесін қамтамасыз ететін негізгі бөлік (звено) болып табылады.

Оқытушы – білім беретін мамандық қана емес, тұлғаны жасаушы миссия, адамнан адамды жасау. Олай болса, педагогикалық білім берудің мақсаты үздіксіз жалпы және кәсіби тұрғыда дамытатын:

- жоғары азаматтық жауапкершілік және әлеуметтік белсенділік;
- балаларға деген мейірім, оларға жан жылуын бере алу;
- интеллекттілік, рухани мәдениет, көпшілікпен бірігіп жұмыс жасау;
- кәсібилік, ғылыми-педагогикалық ойлаудың инновациялық стилі, жаңа құндылықтарды жасауға дайын болуы;
- физикалық және психикалық жағдайы, кәсіби жұмыс істеуге қабілетті, жаңашыл типтегі мұғалімді дайындау [1, 17–20 б.].

Оқытушы өз бетімен ойлай алумен ғана шектелмей, студенттердің ой қызметін қызметін ұйымдастыруы үшін қосымша дайындықты талап етеді.

Жаңа ақпаратты беру кезіндегі оқыту, қызметті оқытумен толықтырылып, оқытушы статусы – ақпаратты берушіден менеджерге ауысады. Білімнің мазмұны өзгереді: қызмет туралы ақпарат емес,

ақпаратқа негізделген қызмет болады.

Оқытушылар мен студенттер, студенттер мен студенттер арасындағы қарым-қатынас формасы өзгереді. Дәстүрлі оқыту әдістері белсенді оқыту әдістерімен алмасады: белгілі бір мәселені талдау, рөлдік ойындар, талқылаулар, тренингтер, өзіндік және зерттеу жұмысы. Оқытудың формасы мен мазмұнының, мақсатының өзгеруі оқытушылар мен студенттер арасындағы қарым-қатынасқа барынша әсер етеді. Серіктестік қатынас басым көрініс береді.

Жоғарыда аталғандарды толығымен аралас оқытуға – оқытушының қызметі, кәсібилік және мәдениеттілік деңгейіне деген жалпы сұраныстар барлық оқыту формасына тән. Аралас оқыту – бұл компьютерлік және телекоммуникациялық технологияларға негізделген оқытудың құралдары мен түрлері, білім беру үдерісінде үздік дәстүрлі және инновациялық әдістердің рөлінің жоғарылауы, студенттердің өзіндік жұмыстарының үлесінің артуы, өз бетімен білім алу, қашықтықтан оқу секілді өзіндік таңбасын салады.

Электрондық оқыту жүйесінде оқытушы сөзіне «тьютор» термині (ағыл. *tutor* – балаға бағыт-бағдар беруші, студенттер тобының жетекшісі, тренер) бекітілді. Аралас оқыту жүйесінде осы терминді пайдаланған орынды. Жаңа терминді енгізу, аралас оқыту үдерісінің дидактикалық ерекшеліктеріне негізделген. Аралас оқытудағы оқытушының қызметі – «еңбекті бөлісу». Көп жағдайда, тьютор оқу курстары мен оқу құралдарының авторы емес, студенттерге курсты игеру барысында кеңес беру қызметін атқарады [2].

Дәстүрлі жүйеде тьютор – қашықтықтан оқытуда оқытушы-консультант ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, қашықтықтан оқыту жүйесінің профессор оқытушылар құрамында тьютор-әдіскер,

¹ ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан–2030» стратегиясы. Қазан, 1997 ж.

оқытушы немесе кеңесші-бағыт-бағдар беруші ұғымдары да кездеседі. Дегенмен, тьютор – оқу материалы мен студенттер арасындағы негізгі үйлестіруші ролінде атап айту керек. Тьютор студенттермен, сондай-ақ пән мұғалімдерімен жеке әңгімелесіп-пікірлесу, түрлі кеңестер мен тренингтер жүргізу арқылы әр студенттің неге қабілетті немесе қандай бағытта әлсіз екенін анықтайды. Әрі қарай кіммен, қай бағытта жұмыс жасау керектігін жоспарлайды. Тьютор жұмысының ерекшеліктері – ізденушілердің өзіндік жұмысын реттеу және қолдау көрсету, информациялық технологияларды, серіктестік қатынасты пайдалану. Тьютор курстың «бетке ұстары» болып табылады. Ол оқу материалын жетік меңгерген, жоғары білімді, кез келген ситуацияны шеше алатын, демек, тьютордың бойында, оқытушының, кеңес берушінің, сондай-ақ менеджердің қасиеті болуы тиіс [3].

О.В. Попованың пікірі бойынша, оқытушының педагогикалық қызметке дайындығының 3 алғы шарты бар:

1) жеке басының тұлғалық даярлығы (мотивациялық, адамгершілік-еріктік), оның мәдениеттілігі, әлеуметтік жағынан кемелдену, коммуникациялық және т.б. қасиеттері;

2) теориялық даярлығы (педагогикалық және кәсіби), кәсіби педагогиканы жетік білуі, даму психологиясын білу, зерттеу стилінің болуы және т.б.;

3) технологиялық (операциялық-жігерлілік) даярлығы, аралас оқытуда қажетті диагностикалық, ұйымдастырушы-коммуникациялық қызметтерді жүзеге асыру [4].

Олай болса, тьютор іргелі және кәсіби пәндік білімі мен дағдысы бар, педагогикалық қызметтің алгоритімі қалыптасқан, компьютерлік технологияларды білетін, педагогикалық әдеби жоғары, өзіндік ұстанымдары болуы тиіс.

Аралас оқыту жүйесінде тьютор, дәстүрлі оқыту жүйесінде болмайтын бірқатар қызметтерін атқарады. Атап айтқанда:

– оқытушы (білім беру, білік пен дағдыларын қалыптастыру);

– кеңес беруші (оқу курсы бойынша студенттерге кеңес беріп, информация ресурстарды меңгеруге көмектеседі);

– оқыту үдерісін ұйымдастырушы (студенттер ұжымын ұйымдастыру, өз жұмысын дұрыс ұйымдастыру);

– фасилитатор (оқу үдерісіне қажет қолайлы жағдай туғызу);

– шабыттандырушы (студенттердің шығармашылық қызметін белсендіріп, өз бетімен білімін жетілдіруге түрткі болады);

– жобалаушы (оқу курсының мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, оқу үдерісін ұйымдастыру формаларын болжау);

Дегенмен, түрлі авторлар оқыту үдерісінің компоненттерін түрліше жіктейді. Қызметтік ықпал тұрғысынан:

– *ұйымдастырушылық* – тьютор студенттің оқу қызметін ұйымдастырады;

– *ақпараттық* – тьютор оқу курсына да ұсынылатын теорияны студенттердің меңгеруін қадағалау;

– *коммуникативтік* – тьютор оқытушылар мен студенттер арасындағы қарым-қатынасты жасайды;

– *дамытушылық* – студенттердің танымдық қызметін белсендіріп, ізденушілердің тұлға болып дамуына себептеседі [5; 6]. Осы аталған тьютордың қызмет спекторы, аралас оқыту үдерісінде студенттерді жетелеу үшін білімі мен біліктілігінің болуын қажет етеді. Тьютор ұйымдастырушылық қызметті жүзеге асыру үшін білуі қажет:

– аралас оқыту жүйесінде оқу үдерісін ұйымдастыруды (ерекшеліктері, ұстанымдары, технологиялар);

– аралас оқытуда қажет болатын информатика және АКТ негіздерін;

Істей білуі керек:

– аралас оқыту үдерісінің мүшелерінің қарым-қатынасын үйлестіру (студенттердің тьютормен, деканатпен өзара байланысын), оқу үдерісінің жоспарын, оқу-әдістемелік материалдарды білу;

– студенттік ғылыми конференцияларды ұйымдастыру;

– ағымдық және қорытынды бақылау түрлерін үйлестіру;

– аралас оқытудың жүйелік элементтерін пайдалану (электронды почта, компьютерлік конференциялар, интернеттен ақпаратты табу);

– оқу үдерісінің түрлі формаларын пайдалану (дәрістер, студенттердің өзіндік жұмыстары, консультациялар);

Ақпараттық қызметті орындау үшін білуі қажет:

– сәйкес оқу курстарының мазмұнын;

– тесттер мен бақылау материалдарына қойылатын педагогикалық талаптарын;

Істей білуі керек:

– курсты оқыту барысында уақытылы көмек беру (кеңес беруде, сұрақтарға жауап беру);

– оқу курсының материалдарын студенттердің қалай меңгергенін қадағалау;

– үй тапсырмаларын тексеру, талқылау, студенттердің білімін тексерудің схемасын жасау;

– өзінің және студенттердің оқу жұмысын рефлексиялық талдау;

– аралас оқытуда қолданатын оқу-әдістемелік материалдарды жасақтау.

Коммуникативтік қызметті жүзеге асыру үшін білуі қажет:

– қарым-қатынас психологиясын;

– педагогикалық психологияның негіздерін;

– андрагогика негіздерін.

Істей білуі керек:

– студенттерге оқу материалын неғұрлым ұғынықты етіп беру;

– қарым-қатынасты үнемі және жүйелі түрде қолдау;

– студенттің ішкі жан дүниесіне ене білу;

– өзін-өзі бағалау, студенттердің пікірімен санасу, болашақта оны есепке алу.

Дамытушылық қызметті жүзеге асыру үшін білуі қажет:

– студенттердің қабілетін, жобалау іскерлігін;

Істей білуі керек:

– студенттермен бірлесіп, ортақ жұмыс атқару;

– студенттердің танымдық белсенділігін арттыру әдістерін;

– студенттердің өзіндік жұмысқа дағдылануда зияткерлік көмек беру;

– студенттердің шығармашылық өсуіне, тұлға болып қалыптасуына ықпал ету [7].

Әрине, тьютор жұмысы тек электронды почта арқылы байланыс жасау және оқу құралдарын жасаумен шектелмеген. Талдай келе, біз тьюторға қойылатын талаптарды айқындадық:

– кәсіби және пәндік құзыреттілік (сабақ жүргізетін пәннің мазмұнын жетік мегеру, қосымша ақпарат көздері білу және т.б.);

– компьютерлік сауаттылық (электронды почтамен, интернет жүйесін қолдана білу);

– оқу үдерісі барысында түрлі оқыту формаларын пайдалана білу. Оқытушының шеберлігі, оқу үдерісін ұйымдастырудағы негізгі қозғаушы күш.

– бақылау жұмыстарын ұйымдастыра білуі (тест тапсырмаларды, жекелеп және топтық бақылау жұмыстарын даярлау);

– педагогикалық қызметтің түрлерін жүзеге асыру (диагностика, мотивация, оқу үдерісін ұйымдастыру, рефлексия, бақылау, коммуникация);

– зияткерлік қабілеттің болуы, өз бетімен іздену және білімін көтеру. Аталған талап тьютор үшін маңызды. Оқытушы студенттерді оқып-ізденуіне, ойлау қабілетін дамытуға, өздігінен іздену, шығармашылық жұмысқа жетелейді. Сондықтан, тьютор консервативті, жаңа нәрсені танып-білуге ұмтылмайтын, өзінің дүниетанымын өсіргісі келмейтін адам болса, аталған мақсатқа жете алмайды.

Қорытынды

Аралас оқытудың сапасы мен жетістікке жетуі негізінен, аралас оқу үдерісін дұрыс ұйымдастыру, оқу-әдістемелік құралдардың сапасына, оқытушылардың құзыреттілігі мен кәсіби

шеберлігіне байланысты. Сондықтан заманауи технологияларды жетік меңгерген, жаңа ақпараттық-білім беруші ортада жұмыс жасауға даяр болуы міндетті бо- инновациялық әдістерді білетін оқытушы лып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Слостенин В., Исаев И., Шиянов Е. Общая педагогика в 2-х ч. – М.: Владос, 2003. – С. 17–20.
2. Образцов П.И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения. – Орел, 2000. – 145 с.
3. Щенников С.А. Особенности модели открытого дистанционного образования взрослых // Система обеспечения качества в дистанционном образовании. – Вып.3. – Жуковский: МИМ ЛИНК, 2001. – С.5–17.
4. Тихомирова Е., Береснев Д. Смешанное обучение методики и технологии для эффективной передачи знаний // [URL:http://competentum.ru](http://competentum.ru)
5. Романова К.Е. Стратегии формирования педагогического мастерства будущих преподавателей // Приволжский научный журнал. – 2009. – №1. – С. 189–194.
6. Полякова В.А. Модель формирования готовности учителя к диалоговому взаимодействию в сетевых педагогических сообществах // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – №6.
7. Закотнова П.В. О роли тьютора в организации контроля качества знаний в системе ДО // Открытое и дистанционное образование. – 2002. – №2(6). – С. 46–48.

REFERENCES

1. Slastenin V., Isayev I., Shiyanov E. General Pedagogy in 2 parts. – M.: VLADOS, 2003. – P. 17–20.
2. Obrastsov P.I. Psychological and pedagogical aspects of the development and application of information technology in high school education. – Orel, 2000. – 145 p.
3. Schennikov S.A. Features of the model open and distance education for adults // Quality Assurance System in Distance Education. – Vol.3. – Zhukovskiy, 2001. – P. 5–17.
4. Tikhomirov E., Beresnev D. Blended Learning methodology and technology for the effective knowledge transfer // [URL:http://competentum.ru](http://competentum.ru)
5. Romanov K.E. Strategy of formation pedagogical skills of future teachers // Volga scientific journal. – 2009. – №1. – P. 189–194.
6. Polyakov V.A. The model of formation of readiness of teachers to dialogue interaction in network pedagogical community // Modern problems of science and education. – 2008. – №6.
7. Zakotnova P.V. About the role of the tutor in organization of control the quality of knowledge in the system of preschool education // Open and Distance Education. – 2002. – №2(6). – С. 46–48.

БАТАЕВА Д.С., БУЛАКБАЕВА М., ДЮСКАЛИЕВА Г.У. ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАК СУБЪЕКТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СИСТЕМЕ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассматривается смешанное обучение как один из наиболее важных и перспективных инструментов модернизации современной системы образования, приводится определение данного понятия. Успешность и качество смешанного обучения зависят от эффективной организации учебного процесса, качества учебно-методического обеспечения, педагогического руководства, компетентности и профессионализма преподавателей, работающих с технологиями смешанного обучения. Несомненно, подготовка и переподготовка преподавателей вузов, осуществляющих деятельность с использованием технологий смешанного обучения, становится важным условием эффективности обучения. Современный преподаватель должен быть готов к работе в

новой информационно-образовательной среде. Рассматриваются функции, общие требования к профессионализму и уровню культуры преподавателя согласно специфике дидактического процесса смешанного обучения.

Ключевые слова: смешанное обучение, модернизация, преподаватель, тьютор.

BATAYEVA D.S., BULAKBAYEVA M., DYUSKALIYEVA G.U. A TEACHER AS A SUBJECT OF EDUCATIONAL PROCESS IN THE SYSTEM OF MIXED EDUCATION

The article considers mixed education as one of the most important and perspective instruments of modernization of modern educational system, defines the concept of "mixed education". The success and quality of mixed education depends on the effective organization of educational process, the quality of educational and methodical support, pedagogical management, the competence and professionalism of teachers working in mixed education. Training and retraining of higher school teachers implementing the technologies of mixed education becomes an important condition of efficient teaching. A modern teacher shall be able to work in the new informational and educational environment. The authors review the functions, general requirements to professionalism and level of culture of a teacher taking into account the specifics of didactic process of mixed education.

Keywords: mixed education, modernization, teacher, tutor.

ӘОЖ 373.1.02

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОТБАСЫЛЫҚ ӨМІРГЕ ДАЙЫНДАУ

Р.С. ҚАСЫМОВА

п.ғ.к., Білім беру және менеджмент кафедрасының доценті

С.А. РАМАЗАНОВА

Білім беру және менеджмент кафедрасының аға оқытушысы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

e-mail: krs1958@mail.ru

Мақалада «отбасы», «неке», «отбасылық өмір» ұғымдарына авторлардың анықтамаларын қарастырып, осы терминдердің шығу тарихы, ерекшеліктері, ұстанымдары, құндылықтары мен қалыптасу жолдары және осы мәселені зерттеуші шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалынды. Жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге дайындау үшін отбасының қалыптасуы мен отбасы арасындағы қарым-қатынасқа арналған түзету жұмыстары, әдістемелік диагностикалық жұмыстар жүргізіліп, әлеуметтік-психологиялық тренингтер мен жаттығулар, әртүрлі әдіс-тәсілдер ұсынылып, құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды. Нәтижесінде отбасылық өмірге дайындықты жоғары сынып оқушыларына адамгершілік, моральдық, этикалық, экономикалық, рухани тәрбие беру мақсатында жүргізу дұрыс отбасылық өмірге дайындаудың шарты болып табылады.

Қорытындысында «отбасы», «неке», «отбасылық өмір» ұғымдарына ғылыми-теориялық талдау жасалып, жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге дайындау жұмысының тиімді жолдары тәжірибелік-экспериментте анықталып, тәжірибелік-қолданбалы ұсыныстар дайындалды. Жоғары сынып оқушыларының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне, отбасылық өмір

туралы білімдері, көзқарастары, іс-әрекет үлгілерін қалыптастыруға болатындығын айқындауға мүмкіндік беретін жолдары ұсынылды.

Кілтті сөздер: *отбасылық өмірге дайындау, отбасының түрлері, отбасылық өмір туралы білімдер, іс-әрекет үлгілері, әдістер, құндылықтар жүйесі.*

Кіріспе

Отбасы – әлеуметтік институттардың белгілерін бойына сіңірген, қоғамдық құрылымның шағын, ерекше үлгісі, сонымен қатар адамдардың өзара қарым-қатынаста болатын тұрақты тобы, қоғамның алғашқы ұясы, әлеуметтік жүйенің маңызды саласы болып табылады.

Әлеуметтік педагог жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге даярлауда, ең алдымен қарапайым отбасылық қадір-қасиеттерді үйретуден бастап, отбасы өз Отанының бір бөлшегі екендігіне, сүйіспеншілікке, мейірімділікке, жауапкершілікке, түсінушілікке, қарапайымдылыққа, адалдыққа, әділдікке, шындықты сүюге, міндетті орындауға, ата-анаға құрмет көрсетуге, туыстық қарым-қатынасты бағалауға баули отырып, жамандық пен зұлымдыққа қарсы тұра білуге, немқұрайлықты жоюға тәрбиелеуі керек.

Жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге даярлау барысында олардың отбасылық өмірде бақытын табу үшін оларға қандай тәжірибе беру қажеттігі мәселесі қойылады. Мамандардың пікірінше, жоғары сынып оқушылардың бойында жауапкершілікті арттыру; әке және ана болудың әлеуметтік беделін көтеру; оларға бала күтімі мен гигиенасы, мектепке дейінгі жас балалар психологиясы, балалар психологиясы, сексуалды өмірдің психогигиенасы, ерлі-зайыптылар арасындағы өзара қатынастардың негізгі проблемалары бойынша қажетті білімдерді беру; алкогольге қарсы насихаттауларды күшейту, үй шаруашылығын ұтымды жүргізу, отбасы бюджетін тиімді және үнемді ұйымдастыру бойынша мәселелерді түсіндіру аса маңызды. Жоғары сынып оқушыларын отбасы-некелік өмірге даярлауда :

– отбасының әлеуметтік маңызын ұғынуы;

– некелік өмірге қажет тәрбие және өзіндік тәрбие алу;

– адекватты отбасы-некелік түсініктерді қалыптастыру;

– неке және отбасы психологиясы мен социологиясы бойынша белгілі бір білімдер жиынтығын меңгеруі.

Ежелгі грек философы Платон отбасының табиғатын, мәнін анықтауда түрлі көзқарастарды ұстанды. Неке, отбасы қарым-қатынастарының сипатын анықтады. «Отбасы дегеніміз – өзгермейтін бастапқы қоғамдық ұяшық, отбасылардың бірігуі нәтижесінде мемлекет пайда болды», – деген.

Аристотель отбасын мемлекетпен тығыз байланыстырды: «Әрбір отбасы мемлекеттің бөлігін құрайды, жоғарыда көрсетілген барлық адамдар отбасының бөлігі және жеке бөліктердің адамгершілігі бүтіннің адамгершілігіне сәйкес келуі тиіс, сондықтан балалар мен әйелдерді тәрбиелеуді мемлекеттік құрылысқа үйлесімді қатынаста қою қажет; лайықты құрылысқа ұмтылатын мемлекетке бұл парықсыз болмаса, онда лайықты балалары мен әйелдері болуы керек. Мұнымен санасу керек, өйткені әйелдер халықтың жартысын құрайды, ал балалардан саяси өмірге қатысушылар өсіп шығады» - деген.

Француз ағартушысы Ж.Ж. Руссо: «Барлық қоғамдардың ішіндегі ең ежелгі әрі жалғыз табиғи қоғам – бұл отбасы. Сонымен, отбасы – бұл керек болса саяси қоғамдардың бейнесі, үкімет – әке тәрізді, халық балалары – іспеттес» – деп жазды [1]. «Отбасы адамның ойлауының, әрекеттерінің, бағалауының қалыптасуына өмір бойына елеулі әсерін тигізеді», – деп жазды М.С. Шепелева [2].

Ю.В. Сычев шағын ортаның түрлі факторларын қарастыра келе, ең маңызды

рөлді отбасына береді, «отбасы жеке тұлғаның әлеуметтік бағдар алуында басты рөл атқарады, отбасы жағдайында мақсатты педагогикалық жұмыстың ғана орасан зор мәні болып қоймай, ішкі психологиялық климат, ата-аналар мен олардың әлеуметтік нұсқалары арасындағы қатынастар сипаты, жалпы өмір сүру салты да үлкен мәнге ие болады» [3].

«Отбасылық өмір» туралы жағымды көзқарастар жастарды тұлғалық үйлесімді дамуға және өмірлік бақытты етуге жетелейді. Жас отбасының тұрақтылығы олардың неке құруға психологиялық дайындығымен ерекшеленеді. Аталмыш жүйе тұлғаның әлеуметтік-психологиялық орнығуымен және ерлі-зайыптылардың өмірге деген эмоциялық-психологиялық қарым-қатынасымен анықталады. А.А. Бодолев пен К.Бейкер неке мен отбасының тұрақты қарым-қатынасы неке құруға психологиялық дайындығымен байланысты деп көрсеткен.

Белгілі шетел ғалымы және индивидуалды психологияның негізін салушы А.Адлер некеге психологиялық дайындықтың сәтті болуы адам өмірінің стилімен және оның түптұлғасымен негізделеді деп тұжырымдайды.

Көп жағдайда жастардың өз бетінше шешім қабылдауларына іскерліктері жетіспей жатады және өмірде дұрыс бағытты таңдау кәсіби істі және пайдалы әрекетті талап етеді деп санайды. Бұл қасиеттерден айрылған адам махаббат сезімімен өзгелермен қарым-қатынас жасауға әлі дайын болмайды [4].

Жоғарыдағы айтылған пікірлер бойынша, өмірлік жар табу оңай міндет емес. Біреулерге жүз жігіттің біреуі ғана ұнаса, енді біреулерге бәрінің де бір міні бар сияқты болып көрінуі заңды құбылыс. Өмірде екі нәрседен қателеспеу керек: бірі мамандық таңдау, екіншісі жар таңдау деген қағиданы жастардың арасынан жиі естіп жүрсек те, көп жағдайда албырт сезімдер оларды көптеген адасуларға әкелетіндігі белгілі. Дегенмен, отбасылық

өмірге психологиялық дайындық барлық құбылыстардың жиынтығын біріктіретін интегралды категория:

– тұлғаның отбасылық өмірдегі жұбайы мен болашақ балаларына, жаңа жүйедегі қарым-қатынасқа дайындығы адамгершілік қасиеттерін қалыптастырумен байланысты;

– ерлі-зайыптылардың отбасылық өмірлері дұрыс қалыптасу үшін, олар өзара түсінушілік пен тұлғааралық қарым-қатынасқа психологиялық тұрғыда дайын болуы қажет;

– отбасылық өмірде бір-біріне деген эмпатиялық қабілеттері болу керек;

– эмпатиялық құбылыс адамның ішкі жан дүниесі мен рухани қасиеттерімен байланысты. Бұл құбылыстың ерекшелігі отбасылық өмір тұлғаның нәзіктік күшін күшейтіп, ерлі-зайыптылардың эмоциялық қабілетін дамытады;

– отбасылық өмірде тұлғаның мінез-құлқында жоғары мәдени эстетикалық сезімдері болады;

– отбасылық өмірде кездесетін тұлғалық шиеленістерді конструктивті іскерлік арқылы шешу;

– ерлі-зайыптылардың тұлғааралық қарым-қатынастарын дамыту.

Тәуелсіз, егеменді жас еліміз үшін бүгінгі өзгермелі, даму үстіндегі әлеуметтік жағдайында әлеуметтік педагог жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге даярлауда отандық және шетелдік тәжірибелерге сүйену болашақ отбасы иесін даярлауға тиімді ықпал етеді [5].

Зерттеу әдістері

Жоғары сынып оқушыларын болашақ әке, ана яғни, әлеуметтік рөлдерді дұрыс орындаулары үшін, өздерінің этномәдени, рухани құндылықтарын салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тыйым сөздер, бата-тілек, киелі сандар, ым-ишара т.с.с. тектіліктің маңызын түсіндіре білсек, жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге даярлау жұмысында олардың отбасы өміріне бейімділігін дамытуға арналған отбасы қалыптасуы мен отбасы арасындағы қарым-қатынасқа арналған түзету

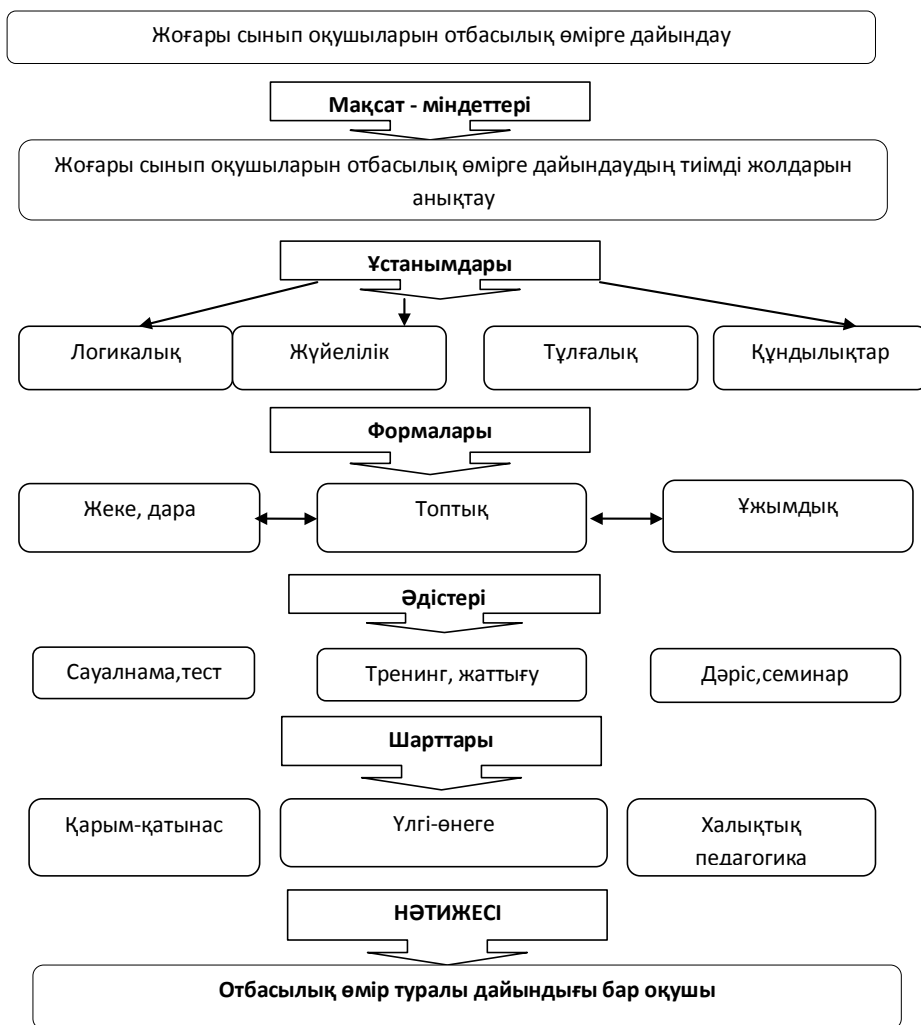
жұмыстарын ұйымдастыру маңызды болып табылады.

Біздің тәжірибелік-педагогикалық зерттеулерімізде жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге дайындау мақсатында бірнеше тренингтік жаттығулар жүргізілді. Мысалы, «Отбасы мүсіні», «Отбасын ойнайық», «Отбасы суреті», «Отбасының келісім шарты», «Менің отбасым қазір және болашақта», «Отбасылық бюджет», «Отбасының шаруашылығы» жаттығулары мен «Өзін-өзі бағалау» әдісі т.с.с.

Нәтижесінде: Бұл жаттығуларды жо-

ғары сынып оқушылары белсенді, әрі қызығушылықпен орындады. Оқушылар ұлттық құндылықтарды жоғары бағалап, болашаққа жарқын да жемісті жоспар құра алды.

Жоғары сынып оқушыларымен жоғарыда аталған тренингтер мен жаттығуларды орындағаннан кейін, сауалнама жүргіздік. Сауалнама нәтижесі бойынша бақылау тобына қарағанда эксперимент тобында жаттығулар мен тренингтердің оң септігін тигізгенін анықтадық. Зерттеу жұмысы бойынша мазмұндық-құрылымдық модель жасалды (1-сурет).

1-сурет – Жоғары сынып оқушыларын отбасылық өмірге дайындаудың мазмұндық-құрылымдық моделі

Қорытынды

Зерттеу жұмысымыздың нәтижелеріне сүйене отырып, төмендегідей ұсыныстар жасадық:

1. Философиялық, тарихи-әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық әдебиеттерді зерттеу отбасылық өмірге даярлаудың бүгінгі қоғам өміріндегі көкейкесті мәселесін шешуде маңызды екендігін көрсетті. «Отбасылық өмірге дайындау» ұғымы отбасы мен неке, оның дамуы, отбасы мен неке құру ерекшеліктері,

отбасы түрлерінің жіктелуі, қызметі, некенің түрлері, неке және махаббат, неке және құқық, сыйластық қарым-қатынастар, дәстүрлі қарым-қатынастар түсініктерімен айқындалды;

2. Жоғары сынып оқушыларының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне жасаған талдауда, отбасылық өмір туралы білімдері, көзқарастары, іс-әрекет үлгі-лерін қалыптастыруға болатындығын айқындауға мүмкіндік берді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Баймұқанова М.Т. Отбасымен әлеуметтік педагогикалық жұмыс: оқу құралы. Астана «Парасат Әлемі» баспасы, 2005.

2. Общественная среда и личность: некоторые тенденции формирования личности в развитом социалистическом обществе / Сб. науч. ст. под. ред. М.С. Шепелевой. – М.: Издательское объединение «Виша школа», 1991.

3. Сычев Ю.В. Микросреда и личность / Философские и социологические аспекты. – М.: Мысль, 1974.

4. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. – М., 1990. – С.198.

5. Жаназарова З.Ж. Современная семья в Казахстане и ее проблемы. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – С.257.

REFERENCES

1. Baymukanova M.T. Social and pedagogical work from families: Manual. – Astana, «Parasat Alemi» publishing house, 2005.

2. Public environment and personality: some tendencies of formation of the personality in the developed socialist society / the Collection of scientific articles under. an edition of M.S. Shepeleva – M.: Publishing association “Visha School”, 1991.

3. Sychev Yu.V. Micro environment and personality / Philosophical and sociological aspects. – M.: Thought, 1974.

4. Adler A. Practice and theory of individual psychology. – M., 1990. – P. 198.

5. Zhanazarova Z.Zh. A modern family in Kazakhstan and its problems. – Almaty: Kazakh university, 2004. – P. 257.

КАСЫМОВА Р.С., РАМАЗАНОВА С.А. ПОДГОТОВКА ШКОЛЬНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

В статье рассматриваются определения авторов таких понятий как «семья», «брак», «семейная жизнь». Истории, особенности, принципы, ценности и пути формирования этих терминов анализируются вместе с трудами зарубежных и отечественных ученых. Для подготовки школьников старших классов к семейной жизни проведены коррекционные и методико-диагностические работы для формирования семьи и межсемейных отношений; рекомендованы социально-психологические тренинги и упражнения, различные методы; разработана структурно-содержательная модель. В результате подготовки школьников старших классов к семейной жизни было выявлено, что нравствен-

ное, моральное, этическое, экономическое, духовное воспитание является условием подготовки к правильной семейной жизни.

В заключении дан научно-теоретический анализ понятиям «семья», «брак», «семейная жизнь». В ходе опытно-экспериментальных работ определены успешные пути и были подготовлены опытно-прикладные рекомендации по подготовке школьников старших классов к семейной жизни. Представлен путь, который дает возможность определить формирование психолого-педагогические особенностей и возможности школьников старших классов; знания, взгляды на семейную жизнь и образцы деятельности.

Ключевые слова: семейная жизнь, подготовка к семейной жизни, виды семей, знания о семейной жизни, образцы деятельности, методы, система ценностей.

KASYMOVA R.S., RAMAZANOVA S.A. PREPARATION OF SENIOR SCHOOL STUDENTS FOR FUTURE FAMILY LIFE

The authors definesuch concepts as «family», «marriage», «family life», and provide stories, review the features, principles, values, and ways of formation of these terms, as well as analyze the foreign and domestic scientific literature. To prepare senior school students for family life, the correctional and methodical-diagnostic work was carried out for the formation of a family and the interfamily relations; social and psychological trainings and exercises, various methods were designed; the structural and substantial model was developed. As a result it was revealed that the moral, ethical, economic, spiritual education is a prerequisite for proper preparation for family life.

The conducted experiments allowed defining successful ways and preparing recommendations on preparation of senior school students for family life. The authors present the way to define the formation of psychological and pedagogical features and possibilities of senior school students, their knowledge, views on family life and models of activity.

Keywords: family life, preparation for family life, types of families, knowledge of family life, models of activity, methods, system of values.

УДК 373.1.02

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Ж.К. АКСАКАЛОВА

к.психол.н.

старший преподаватель кафедры психолого-педагогических специальностей

Казахский национальный педагогический университет им. Абая

e-mail: janna13.12@mail.ru

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме подготовки подростков к будущей семейной жизни. В данной статье обоснована идея о том, что формирование ценностных ориентаций, а именно семейных ценностей наиболее интенсивно происходит в подростковом и юношеском возрасте. Для того, чтобы в будущем подросток мог построить гармоничные взаимоотношения в своей семейной жизни именно семейные ценности должны преобладать. В статье приведен анализ взглядов исследователей на проблему ценностей, как российских, так и казахстанских ученых. Проанализированы исследования, рассматривающие взаимосвязь мотивационно-потребностной сферы и ценностных ориентаций. Автор прослеживает

взаимосвязь между особенностями присвоения личностью социальных ценностей в процессе ее социализации и одним из институтов социализации, где формируются семейные ценности – семьей.

Ключевые слова: семья, личность, ценностные ориентации, семейные ценности.

Введение

Актуальность исследований в области семейно-брачных отношений продиктована необходимостью эффективного функционирования семьи как института воспроизводства, воспитания и социализации подрастающего поколения, подготовки молодежи к будущей семейной жизни, ответственному родительству. Интересным и важным является рассмотрение семьи с точки зрения ее становления, развития и формирования, как одной из социальных групп, обеспечивающих гармоничное развитие личности и удовлетворяющих потребность в личном счастье.

В современном браке и системе семейных отношений неизменно возросла чувственно-эмоциональная сторона супружеских отношений, что требует более глубокого изучения аспектов выбора партнера, супружеской совместимости и всех сфер жизнедеятельности семьи.

Основная часть

По мнению Людвиг фон Берталанфи, «семья не есть простая сумма членов этой семьи это, прежде всего, определенная сеть взаимоотношений между всеми членами семьи. Для того чтобы понять состояние семьи необходимо нечто большее, чем простой анализ состояния каждого отдельного члена семьи. Для этого необходимо проанализировать всю семейную систему как целое».

Мыслители Ближнего Востока и Средней Азии также уделяли большое внимание проблеме семейного воспитания. Например, анализ наследия Ибн Сины (Авиценны), Бируни, Джами, Хорезми, Дехлеви, Хайяма, Навои, Фараби, Саади и других просветителей показывает, что их идеи о воспитании в частности тесно перекликается с идеями и мыслями, выраженными в памятниках народной педагогики: в поговорках, пословицах, сказках,

преданиях. Более того, некоторые предания народ непосредственно связывает с поступками, жизнью и деятельностью великих людей [1].

Таким образом, эти ученые выражали общие идеи гуманизма, подчеркивали необходимость привития молодому поколению высоких нравственных качеств, семейных ценностей, воспитания их в духе любви к труду, уважения к старшим, дружбы и товарищества, правдивости и честности. Прогрессивные демократические идеи великих ученых и поэтов перекликаются по форме и содержанию с идеями народной мудрости, поэтому они оказывали большое влияние на формирование педагогической культуры народов Средней Азии и Казахстана, которые сохраняют свою актуальность и до наших дней.

Следовательно, народная мудрость о воспитании молодого поколения является выражением многовековой педагогической культуры и опытом семейного воспитания народа.

Предъявляя повышенные требования к личности подрастающего поколения современное общество нуждается в опережающем прогнозе влияния семьи на поведение человека в условиях социального взаимодействия, происходящего внутри семейной группы. В данном контексте, ценностная сфера личности становится определяющим фактором взаимодействия молодого человека с субъектным миром.

В современной психологической науке отмечается недостаточность психологических исследований по проблеме формирования ценностей семейной жизни у будущих супругов. В связи с этим нам видится необходимым определение психологической сущности и структуры, и факторов, влияющих на развитие семейной ценности в современных условиях через социальное взаимодействие.

В последнее время усилились негативные тенденции, предъявляющие повышенные требования к самоопределению, стабильности личности, а также провоцирующие ее девиантное поведение, аномалии развития, а нередко деградацию и саморазрушение. Наиболее интенсивно и многообразно эти явления проявляются в подростковой среде. В настоящее время именно в этом возрасте наблюдается относительный пик данных расстройств, определяемый прежде всего, снижением значимости для многих подростков такой ценности как семья. Нездоровый образ жизни, размывание ценностных ориентиров, а впоследствии и потеря смыслов жизни, являются тем фоном, на котором продолжают распространяться наркомания и алкоголизм, все более широкое распространение получают отступления от общечеловеческих норм и правил поведения, глубоко опустошающие и разрушающие духовный мир подростка.

В этом аспекте саморазрушающее поведение в подростковом возрасте должно быть рассмотрено не только и не столько как нанесение физического ущерба организму, сколько как нарушение развития личности, трудновосполнимые утраты духовности, нравственности, ценности, потери смысла жизни, приводящие, в конечном счете, к дисфункции личности и невозможности созданию нормальной, полноценной семейной жизни.

В современной психологии по вопросу содержания общечеловеческих ценностей нет единой точки зрения. А.Ф. Лазурский, В.Н. Мясичев и С.Л. Рубинштейн рассматривают ценностные ориентации в системе отношений. При анализе психологических механизмов регуляции поведения, с точки зрения теории отношений, ценностные ориентации выступают как конкретные проявления отношений личности к окружающей среде. Ценностные ориентации – это наиболее обобщенные и иерархически организованные отношения личности к ценностям той культуры, в которой формировалась данная личность [2;

3; 4]. Особую роль, на наш взгляд, играет связь ценностных ориентаций с направленностью личности. Б.Г. Ананьев в своей концепции отмечает, что направленность личности на те или иные ценности определяет ее ценностные ориентации [5]. Следовательно, развитие ценностных ориентаций личности связано с общими закономерностями социального развития и идет по двум детерминирующим друг друга направлениям: формирование ценностных ориентаций, связанных с нормами взаимоотношений людей и нормами взаимодействия субъекта с предметами в мире постоянных вещей.

Этот процесс представляет чередование в онтогенезе двух основных видов деятельности: ребенок – общество; ребенок – общественный предмет. Данная система предложена Д.Б. Элькониним в качестве принципа периодизации возрастного развития [6].

Развитие личности определяется возникновением и проявлением духовных потребностей, а также обеспечивающих их мотивов, которые функционируют в мире ценностей. Как отмечает Л.И. Божович [7, с. 238], развитие структуры мотивационно-потребностной сферы ребенка характеризуется с возрастом все большей иерархизацией и возрастанием роли опосредованных потребностей, изменением содержания доминирующих мотивов и усилением их устойчивости. Этот процесс зависит как от особенностей воспитания ребенка, так и от специфики возрастных периодов развития. Целостность и устойчивость личности определяется степенью подчиненности второстепенных мотивов ведущему мотиву личности. Развитая структура мотивационной сферы предполагает усвоение определенных моральных ценностей – представлений, понятий, идей и доминирование их в структуре личности. Усвоение ценностей, трансформируемых в непосредственные побуждения, подчиняют себе все другие побуждения и могут определять поведение человека. В этом случае можно говорить о целостной

и сформированной мотивационной сфере, а, следовательно, о гармоничной и совершенной структуре личности, развивающейся в семье.

Ряд авторов [8; 9, с. 85-113] считают, что формирование ценностных ориентаций осуществляется на всем протяжении жизни человека, но наиболее интенсивно этот процесс происходит в подростковом и юношеском возрасте. Именно в этот период осуществляется «переоценка ценностей», возникает критическое отношение к существующим нормам, установкам, оценкам, идеалам. Это период активного включения человека в процесс социализации, где личный опыт играет решающую роль в осознании ценностных характеристик жизни.

В казахстанской психологии проблемой ценностей занимаются Н.С. Шадрин, Р.А. Назмутдинов и др. [10; 11]. Так, в частности Р.А. Назмутдинов признает существование общечеловеческих ценностей, аргументируя это тем, что есть социальные ценности, которые объективны и независимы от чьих-то желаний и предпочтений, они отвечают потребностям социального развития и интересам человека как созидющего объекта и выполняют социально-адаптивную функцию.

Система ценностей личности, включая и ценность для личности семейной жизни, не может, по нашему мнению, служить для человека объектом сравнительного оценивания. Точно также и подлинно личностные нормы абсолютны для данной личности. Поэтому нам представляется важным рассмотрение особенностей присвоения личностью социальных ценностей в процессе ее социализации. А поскольку одним из институтов социализации, где формируются семейные ценности, является семья, то возникает проблема формирования и развития семейных ценностей у подростков, путем социально-психологического тренинга. Ведь именно в подростковом возрасте устанавливаются интимно-личностные взаимоотношения со сверстниками, в свя-

зи с чем подростковый возраст является идеальным вариантом развития и формирования семейных ценностей.

В литературе можно встретить три варианта понимания психологической природы личностных ценностей. Первый из них трактовка ценностей в одном ряду с такими понятиями как мнение, представление, убеждение. В данном контексте ценности не обладают самостоятельной побудительной силой и черпают ее из каких-то иных источников. Другая трактовка рассматривает личностные ценности или ценностные ориентации как разновидность или подобие социальных установок (отношений) или интересов. В таком понимании направляющая или структурирующая функция сводится к эффекту ценностной регуляции. Третий подход сближает ценности с понятиями потребности и мотива, подчеркивая их реальную побудительную силу [12, с. 32–39].

Однако не все общечеловеческие ценности, осознаваемые и признаваемые субъектом в качестве таковых, реально ассимилируются им, становятся его личностными ценностями. Необходимое условие такой трансформации – практическое включение субъекта в совместную деятельность, направленную на реализацию соответствующей ценности. Промежуточным звеном опосредующим этот процесс, выступает система ценности референтной для субъекта малой группы, к которой относится семья.

Таким образом, развитие личности в подростковом возрасте связано с его включением в большое количество разнообразнейших социумов, одним из которых является семья, имеющая свою собственную систему ценностей, реализуемую в нормах и правилах поведения личности.

Сформировавшаяся ценностная сфера личности в силу своей содержательной уникальности может по разным причинам выйти за рамки традиционных устоявшихся в обществе ценностей. Это будет

уже содержательно деформированная структура, возможно не лишенная внутренней логики, но включающая в себя социально нежелательные элементы. Когда эта система входит в соприкосновение с реальными общественными нормами и поведенческими шаблонами, происходит конфликт, результатом которого могут быть различные формы делинкветного поведения, уход из реального мира в виртуальный мир (например, игровая зависимость) или потеря смысла жизни, влияющая на развитие личности в подростковом возрасте.

Делинкветное поведение выделяется именно по своей асоциальной направленности, стойкости и стереотипности действий, которые могут быть квалифицированы как «допреступные», но пока не влекущие за собой уголовной ответственности подростка. Подростки, совершившие правонарушения, не обязательно характеризуются стойким делинкветным поведением. Следовательно, к группе риска

делинкветного поведения обычно относят те случаи, когда делинкветное поведение является повторяющимся и асоциальным, а также и такие случаи, когда наряду с совершением правонарушений установлен диагноз «расстройства поведения» [13].

Заключение

Таким образом, семья как малая группа и семейные ценности влияют на развитие личности в подростковом возрасте. Главным приоритетом является межличностное общение, когда подросток включается в различные социумы, учится строить взаимоотношения не только со сверстниками своего, но и противоположного пола. Поэтому именно семейные ценности должны доминировать для того, чтобы в будущем подросток мог построить гармоничные взаимоотношения в своей семейной жизни, в связи с чем развитие и формирование семейных ценностей является важнейшей задачей не только психологии, но и смежных наук, таких как педагогика, социология, медицина и других.

ЛИТЕРАТУРА

1. Berndt T., Bullett T. Effects of sibling relationships on preschoolers behavior at home and at school // *Devel. Psychol.* – 1985. – 21 (5). – P. 761–767.
2. Лазурский А.Ф. Избранные труды по психологии. – М.: 1997. – 446 с.
3. Мясисев В.Н. Структура личности и отношение человека к действительности // *Психология личности: Тексты.* – М., 1980. – С. 83–87.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2-х т. – Т. 2. – М., 1989. – 502 с.
5. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания // *Избранные психологические труды.* – Т. 1. – М.: Педагогика, 1980. – С. 16–178.
6. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Педагогика, 1968. – 781 с.
8. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. – М.: Изд. политической литературы, 1978. – 272 с.
9. Кон И.С. Моральное сознание личности и регулятивные механизмы культуры // *Социальная психология личности / Под ред. М.И. Бобневой.* – М.: Наука, 1979. – С. 85–113.
10. Шадрин Н.С. Психология личностных ценностей. – Павлодар: Павлодарский Государственный Университет. – 2003. – 103 с.
11. Назмутдинов Р.А. Влияние ценностно-потребностной сферы личности на ее освоенные формы поведения: Дис. ... канд. психол. наук. – Новосибирск, 2003. – 214 с.
12. Назмутдинов Р.А. Ценностная сфера личности как фактор ее взаимодействия с миром // *Вестник НАПК.* – 2005. – № 2. – С. 32 – 39.
13. Корнилова Т.В., Григоренко Е.Л., Смирнов С.Д. Подростки групп риска. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с.

REFERENCES

1. Berndt T., Bullett T. Effects of sibling relationships on preschoolers behavior at home and at school // *Devel. Psychol.* – 1985. – 21 (5). – P. 761–767.
2. Lazurskiy A.F. Selected Works on the psychology. – M.: 1997. – 446 p.
3. Myasishev V.N. The structure of personality and man's relation to reality // *Personality Psychology: Texts.* – M., 1980. – P. 83–87.
4. Rubinstein S.L. Bases of the general psychology: in 2 v. – V. 2. – M., 1989. – 502 p.
5. Ananiev B.G. The person as an object of knowledge // *Selected psychological works.* – T 1. – M.: Pedagogic, 1980. – P. 16–17.
6. Elkonin D.B. Selected psychological works. – M.: Pedagogic, 1989. – 560 p.
7. Bozhovich L.I. Personality and its formation in childhood. – M.: Pedagogic, 1968. – 781p.
8. Dodonov B.I. Emotion as the value. – M.: Pub. House. of political literature, 1978. – 272p.
9. Kon I.S. The moral consciousness of the person and the regulatory mechanisms of culture // *Social psychology of Personality/ Ed. M.I. Bobneva.* – M.: Science, 1979. – P. 85–113.
10. Shadrin N.S. Psychology of personal values. – Pavlodar: Pavlodar State University. – 2003. – 103 p.
11. Nazmutdinov R.A. Influence of value-need sphere of personality in its complicated forms of behavior: the Dissertation of the candidate of psychological sciences. – Novosibirsk, 2003. – 214 p.
12. Nazmutdinov R.A. Valuable sphere of the individual as a factor of its interaction with the world // *Bulletin of NACP.* – 2005. – № 2. – P. 32–39.
13. Kornilova T.V., Grigorenko E.L., Smirnov S.D. Teenagers – risk group. – SPb.: Piter, 2005. – 336 p.

АКСАКАЛОВА Ж.К. ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАСӨСПІРІМДІК ЖАСТА ДАМУЫ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақала бүгінгі таңда өзекті болып отырған жасөспірімдерді болашақ отбасылық өмірге дайындау мәселесіне арналған. Аталмыш мақалада құндылық бағдарларының, атап айтқанда, отбасылық құндылықтардың қалыптасуы жасөспірімдік және жастық кезеңде барынша қарқынды жүзеге асатыны негізделген. Жас жеткіншектің болашақ отбасылық өмірінде үйлесімді қарым-қатынас құра алуы үшін дәл осы отбасылық құндылықтар басым болуы тиіс. Мақалада ресейлік және қазақстандық зерттеушілердің құндылықтар мәселесіне деген көзқарасына талдау жасалған. Уәждемелі-қажеттілік саласы мен құндылық бағдарлар арасындағы өзара байланысты қарастыратын зерттеулер сараланған. Автор әлеуметтену барысында тұлғаның әлеуметтік құндылықтарды иелену ерекшеліктері мен отбасылық құндылықтар қалыптасатын әлеуметтену институтының бірі - отбасы арасындағы өзара байланысты қадағаланған.

Кілтті сөздер: отбасы, тұлға, құндылық бағдарлары, отбасылық құндылықтар.

AKSAKALOVA Zh. SPECIFICS OF DEVELOPMENT AND FORMATION OF FAMILY VALUES IN ADOLESCENCE

The article is devoted to the topical problem of preparing teenagers for future family life. The idea is proven that the values, namely, family values are most intensively formed in adolescence and early adulthood. Family values shall prevail so that in the future a teenager could build harmonious family relations. The author reviews the writings of Russian and Kazakhstani scientists on the problem of values and examines the relationship between the need-motivational sphere and values. The author traces the relation between the specifics of assignment by a person of social values in the course of its socialization and one of the socialization institutes where family values are formed—the family.

Keywords: family, personality, values, family values.

УДК 811.161.1'243:371.214.114

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА МЕТОДИКИ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННЫХ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНОГО ПРОФИЛЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

З.И. ГИРИЧЬ

к.п.н, доцент, докторант кафедры педагогики, психологии
и образовательного менеджмента
Херсонский государственный университет (Украина)
e-mail: girich_zoya@mail.ru

В статье отмечено, что экспериментальная проверка разработанной методики формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в процессе обучения русскому языку предполагала организацию и проведение трехэтапного (констатирующего, обучающего и итогового) эксперимента. Дается описание констатирующего среза и его результатов с целью формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля. В ходе эксперимента с целью определения имеющегося у студентов уровня коммуникативной компетенции и прогнозирования их потребностей в овладении русским языком проводилось: 1) лингво-когнитивное анкетирование иностранных тюркоязычных учащихся инженерного профиля (когнитивная составляющая); 2) анкетирование и опрос, позволившие выявить актуальные для учащихся ситуации речевого общения в учебно-профессиональной сфере и уровень ориентации в предложенных ситуациях общения (профессиональная составляющая); 3) лингвистическое тестирование (лингвистическая составляющая). Установлено, что иностранные тюркоязычные студенты инженерного профиля находятся на элементарном уровне владения русским языком.

В статье даются рекомендации для разработки методики формирования коммуникативной компетенции этих студентов с учетом результатов констатирующего среза.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, эксперимент, русский язык, инженерный профиль, иностранные тюркоязычные студенты.

Введение

Поиск эффективных путей коммуникативной подготовки иностранных студентов технических вузов становится социально востребованным, так как этот вопрос недостаточно изучен в теории и практике обучения русскому языку как неродному. При обучении языку специальности иностранных студентов технических вузов на первое место выходит задача формирования их коммуникативной компетенции, которая является частной задачей в рамках общей подготовки специалиста.

Несмотря на то, что проблема формирования коммуникативной компетенции учащихся, студентов исследуется достаточно широко (И.Б. Авдеева, Е.А. Быстрова, Т.К. Донская, Е.М. Верещагин, Е.В. Ключев, И.А. Зимняя, В.Г. Костомаров, Н.М. Шанский и др.), на сегодняшний день она не получила своего полного разрешения в том числе и для иностранных студентов технического вуза. Экспериментальная проверка разработанной нами методики формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов

инженерного профиля в процессе обучения русскому языку, включающая упражнения, направленные на овладение всеми видами речевого общения и языковой системой (словарь [1;2] и грамматика языка), предполагала организацию и проведение трехэтапного (констатирующий, обучающий и итоговый) эксперимента.

Целью статьи является описание констатирующего среза и его результатов для формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в процессе обучения русскому языку.

Основная часть

Экспериментальная проверка разработанной нами методики формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в процессе обучения русскому языку проводилась нами в течение 5 лет (с 2011 по 2015 гг.) на базе Харьковского национального аэрокосмического университета им. Н.Е. Жуковского, Харьковского национального автомобильно-дорожного университета, Харьковского национального университета радиоэлектроники. Целью методического эксперимента было выявление: 1) типичных для иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля затруднений при чтении, аудировании, говорении и письме на русском языке; 2) особенностей формирования у них навыков и умений при обучении четырем видам речевой деятельности с учетом когнитивных предпочтений; 3) эффективности предлагаемой системы обучения.

Констатирующий срез был направлен на фиксацию исходного/начального уровня подготовки студентов. В нашем случае определение уровня сформированности коммуникативной компетенции, предполагающей наличие когнитивной, профессиональной и лингвистической составляющих.

С целью проверки имеющегося у студентов уровня коммуникативной компетенции и прогнозирования насущных по-

требностей в овладении русским языком проводилось:

лингво-когнитивное анкетирование иностранных тюркоязычных учащихся инженерного профиля с целью определения их принадлежности к когнитивному стилю специалистов инженерного профиля (когнитивная составляющая);

анкетирование и опрос, позволившие выявить актуальные для учащихся ситуации речевого общения в учебно-профессиональной сфере и уровень ориентации в предложенных ситуациях общения (профессиональная составляющая);

лингвистическое тестирование, направленное на определение стартового уровня сформированности языковой/речевой компетенции в сфере языка общего владения (лингвистическая составляющая).

Для определения уровня когнитивной составляющей коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов 1 курса технических вузов мы использовали две анкеты Б. Ливер. Первая анкета (тест Торрансом) – на выявление природной предрасположенности к стилям мышления, и вторая (тест ИСЦЛ) – на определение сформированности когнитивного стиля будущих инженеров (релевантного эктеническому по Б. Ливер). Проводимое в течение 5 лет анкетирование показало, что большинство в инженерной аудитории при равномерно распределенных природных предпочтениях студентов к стилям мышления (например, с правополушарным стилем мышления – 38%, с левополушарным стилем – 30%, скоординированным стилем – 32%) независимо от национальности, составляют учащиеся, имеющие эктенический когнитивный стиль. Как правило, это «большинство» в инженерной аудитории дополняется представителями других когнитивных стилей – противоположного синоптического либо смешанного (ситуативного).

Для определения уровня профессиональной составляющей коммуникативной

компетенции была разработана «Анкета для анализа мотивов и потребностей изучения русского языка иностранными тюркоязычными студентами инженерного профиля в сфере профессионального общения».

При анкетировании этих студентов мы получили результаты аналогичные анкетированию иностранных магистрантов, аспирантов и стажеров инженерного профиля [3]. По результатам этого анкетирования были сделаны следующие выводы. Большинство иностранных тюркоязычных студентов считают овладение специальностью главной целью изучения русского языка. Небольшой их процент видит в русском языке средство удовлетворения познавательной потребности. Многие студенты стремятся изучать научный стиль речи, а также разговорную речь. Наиболее эффективными путями изучения языка специальности они считают чтение аутентичных учебников по специальности и общение на учебно-профессиональные темы. Значительное число обучаемых предполагает, что после окончания технического вуза, будет использовать русский язык в профессиональном общении со специалистами, а также при ознакомлении с технической, профессионально-деловой документацией и в некоторой степени при чтении и переводе текстов по специальности. Незначительное число студентов допускает возможность преподавания русского языка.

Уровень сформированности лингвистической составляющей коммуникативной компетенции мы определяли исходя из критериев основного этапа обучения (ТРКИ-1), поскольку все иностранные тюркоязычные студенты были включены в группы «первого года обучения», а затем переходили на «второй», «третий» и «четвертый» годы обучения. Поэтому с 2011 по 2015 г.г. по мере поступления каждого нового учащегося проводилось его тестирование на материале «Типовых тестов по русскому языку как иностранному. Первый сер-

тификационный уровень. Общее владение». Данные констатирующего среза показывают, что к началу занятий положенных 75% не было ни у кого из иностранных тюркоязычных учащихся. Эти учащиеся особенно слабы в аудировании и говорении, а также плохо знакомы с лексико-грамматической спецификой русского языка на уровне языка общего владения. Поэтому в дальнейшем тестирование будущих инженеров, окончивших национальные общеобразовательные учебные заведения с нерусским языком обучения, проводилось на материале «Типовых тестов по русскому языку как иностранному. Элементарный уровень. Общее владение» и «Типовых тестов по русскому языку как иностранному. Базовый уровень. Общее владение». Результаты тестирования показали, что иностранные тюркоязычные студенты инженерного профиля, в основном, находятся на элементарном и ниже элементарного уровня владения русским языком.

Опрос, проведенный с целью получения объективных данных о характере нарушений восприятия научного текста по специальности иностранными тюркоязычными студентами инженерного профиля, показал, что самостоятельная интерпретация аутентичных текстов учебников по специальности представляет для них наибольшую трудность. Степень адекватности восприятия научного текста по будущей узкой специальности составила в начале обучения не более 30%. Студенты затруднялись в выделении ключевых слов, смысловых опор, не знали значения многих слов, входящих в лексический минимум технического профиля. Также не умели заменять сложные конструкции эквивалентными, даже если ориентировались в смысле корня; игнорировали грамматические признаки слова; не использовали стратегии определения значения незнакомого слова с опорой на словообразование и контекст.

Заключение

Таким образом, констатирующий срез

выявил, при относительно высокой степени когнитивной и профессиональной компетенции, низкий (элементарный) уровень не только языковой/речевой, но и частично предметной составляющих коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля. Следовательно, при разработке методики формирования коммуникативной компетенции этих студентов в процессе обучения русскому языку необходимо использовать методы и приемы обучения, ориентированные на их когнитивный стиль и учитывающие соотноше-

ния между родным и изучаемым языками; только аутентичные материалы; отбирать лексико-грамматический материал строго в рамках профессиональной коммуникации; обучать на примерах продуктов научного стиля речи в рамках научно-технического подстиля; учитывать характер упражнений и заданий (пошаговость, дуктивность и пр.).

Перспективу дальнейших исследований проблемы видим в разработке методики проведения опытного обучения русскому языку иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гирич З.И. Национально-ориентированные упражнения для обучения иностранных тюркоязычных учащихся инженерного профиля русской научно-технической терминологии // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – 2015. – № 2 (март-апрель). – С.113–117.

2. Гирич З. И. Учебный многоязычный толковый словарь глаголов русского языка на материале дисциплин инженерного профиля // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – 2015. – №1 (январь-февраль). – С.101–107.

3. Авдеева И.Б. Лингводидактическая концепция обучения профессиональной коммуникации иностранных учащихся инженерного профиля: дис...доктора пед. наук: 13.00.02. – Москва, 2006. – 525 с.

REFERENCES

1. Girich Z.I. Nationally-based exercises for training of foreign students of Turkic-speaking engineering profile Russian scientific and technical terminology // Bulletin of Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – 2015. – № 2 (March–April). – P.113–117.

2. Girich Z.I. Training Multilingual Dictionary of verbs Russian language material of disciplines of engineering profile // Bulletin of Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – 2015. – №1 (January–February). – P.101–107.

3. Avdeeva I.B. Lingvodidactic concept of professional communication training of foreign students of engineering profile: dissertation of doctor of pedagogical sciences: 13.00.02. – Moscow, 2006. – 525 p.

ГИРИЧЬ З.И. ОРЫС Т ТІЛІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ИНЖИНЕРЛІК БЕЙІНДЕГІ ШЕТЕЛДІК ТҮРКІ ТІЛДЕС СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІН ТӘЖІРІБЕ ЖҮЗІНДЕ ТЕКСЕРУ

Мақалада түркітілдес инженерлік бейіндегі шетелдік студенттердің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастырудың дамыған әдісін тәжірибе жүзінде тексерудің үш сатысын (тұрақтандыру, оқыту және қорытынды) ұйымдастыру және өткізу туралы айтылған. Түркі тілдес инженерлік бейіндегі шетелдік студенттердің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында тұрақтандырушы кесінді

менің оның нәтижелерінің сипаттамасы берілген. Тәжірибе барысында студенттердің коммуникативті құзыреттілік деңгейін анықтау және орыс тілін меңгерудегі олардың қажеттіліктерін болжау үшін мынадай шаралар өткізіледі: 1) инженерлік бейіндегі шетелдік түркітілдес оқушыларды тілтанымдық-когнитивті сауалдау (когнитивті құрамдас); 2) сауалдау жәнетерме сауал, яғни ұсынылған жағдайлардағы қатысым бағдарының деңгейі және оқу-кәсіби саласындағы оқушылардың сөйлеу қатысымы маңызды жағдайларда анықтауға көмектеседі (кәсіби құрамдас); 3) лингвистикалық тестілеу (лингвистикалық құрамдас) инженерлік бейіндегі шетелдік түркі тілдес студенттердің орыс тілін меңгеруі қарапайым тұрғандығы анықталды.

Мақалада бұл студенттердің тұрақтандыру кесіндісі нәтижелерін ескере отырып, коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың әдістемесін әзірлеуге арналған ұсыныстар берілген.

Кілтті сөздер: коммуникативті құзыреттілік, тәжірибе, орыс тілі, инженерлік бейін, шетелдік түркітілдес студенттер.

GIRICH Z.I. EXPERIMENTAL VERIFICATION OF A TECHNIQUE OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FOREIGN TURKIC-SPEAKING STUDENTS OF ENGINEERING SPECIALIZATION WHILE LEARNING RUSSIAN LANGUAGE

The experimental verification of a technique of formation of communicative competence in foreign Turkic-speaking students of engineering specialization while studying Russian language included the organization and implementation of a three-stage (descriptive, training, and final) experiment. The author describes the ascertaining slice and its results for the purpose of formation of communicative competence in foreign Turkic-speaking students of engineering specialization. The study to determine the level of communicative competence of students and to forecast their need in learning Russian included: 1) lingvo-cognitive questioning of foreign Turkic-speaking students of engineering specialization (cognitive component); 2) questioning and poll to define situations related with speech communication and topical for students in the educational and professional sphere, and the level of orientation in the offered communication situations (a professional component); 3) linguistic testing (linguistic component). It was concluded that foreign Turkic-speaking students of engineering specialization possess elementary level of proficiency in Russian language.

The author gives recommendations for development of a technique of formation of communicative competence in such students taking into account the results of the ascertaining slice.

Keywords: communicative competence, experiment, Russian language, engineering specialization, foreign Turkic-speaking students.

ӘОЖ 378.1

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚЫТУ ЕНГІЗУ ЖАҒДАЙЫНДА ЖОО-ДАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ГРАФИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

¹Ы.А. НӘБИ

п.ғ.д., профессор, Қазақстан ПҒА-ның академигі

²Ө.Ш. ІБІШЕВп.ғ.к., Механика және ауылшаруашылығы техникасын құрылымдау кафедрасының
қауымдастырылған профессоры**²Ә.Ә. ТӨЛБАЕВ**Механика және ауылшаруашылығы техникасын құрылымдау кафедрасының
аға оқытушысы¹А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті²С.Сейфуллин атындағы Қазақ Ұлттық аграрлық университеті

e-mail: inabi@yandex.ru

Бинарлық әдіснамада бейсызықтыққа, тәуелсіздікке, орнықсыздыққа орын жоқ болғандықтан әдіснамалық аспектілерді қарастырғанда бинарлық көзқараспен қатар басқа көзқарастарды да есептен шығаруға болмайтыны аталған. Графикалық даярлаумен байланысты объектілерді жіктеу үшін жіктелетін объектілерді белгілі философиялық санаттарға жатқызу мүмкіншілігі аталады. «Форма мен мазмұн», «ішкі және сыртқы», «жалпы және жалқы» және басқа да санаттарды қолдану ұсынылады. «Жалпы», «ерекше», «жалқы» философиялық санаттары әлемнің объективті байланыстарын көрсететіні және оны тану үдерісін сипаттайтыны басшылыққа алынып, графикалық даярлаудың құрама бөліктері иерархиясы былай құрастырылды: графикалық даярлау жалпы ретінде, ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау ерекше ретінде, электрондық оқыту енгізу жағдайында графикалық даярлау жалқы ретінде. Қарастырған философиялық санаттар жүйеленіп, қазақстандық ғалымдар еңбектері негізінде оларды графикалық даярлаудың құрама бөліктерімен байланыстырып, матрица құрастырылған. Матрицадағы толтырылмай қалған ұяшық мазмұны болашақта білім беру инноватикасы әлеуетін қолданып алдығы зерттеулер мақсаты болатыны айтылды.

Кілтті сөздер: әдіснамалық көзқарастар, графикалық даярлау, ЖОО-дан кейінгі білім беру, электрондық оқыту

Кіріспе

Әдіснама ғылымда нақты қызмет орындайды. Ғалымдардың айтуынша, бұл қызмет түрлерінің бастысы нормаландыру болып табылады. Нормаландыру – ол мөлшерді, бөлік пен бүтінді, мақсат қою бағдарларын анықтау, сондықтан оны нұсқау беру, реттеу және басқа қызметтер қатарынан бөлек шығарады. Педагогика, басқа ғылымдар сияқты, белгілі бір нормативтік базаға негізделген. Бұл ғы-

лым дамуының барлық тарихы мынаны көрсетті: ғылым негізі абсолюттік, мызғымас деп жарияланса, онда оның дамуында тежеу болады. Авторлардың көбісінің пікірі бойынша осы уақытқа дейін орын алып тұрған білім беру жүйесі дағдарысы себебі – ол жүйенің бинарлық әдіснама негізінде салынғандықтан, ал бинарлық полярлықты тудырады, оқыту және тәрбиелеу санаттарына белгілі бір түр береді: дұрыс-дұрыс емес, жақсы-жа-

ман және т.б., яғни анықтық дұрыстыққа түрленеді, қарама-қайшылықтар күресу арқылы, бірін-бірі жою арқылы еңсеріледі. Бұл пікірлерден шығатын қорытынды: бинарлық әдіснамада бейсызықтыққа, тәуелсіздікке, орнықсыздыққа орын жоқ. Сондықтан әдіснамалық аспектілерді қарастырғанда бинарлық көзқараспен қатар басқа көзқарастарды да қолданамыз.

Негізгі бөлім

Ғылымда жіктеу құру ережелері белгілі, олар төмендегілер:

– белгілі бір жіктеуде тек бір жіктеу негізі болу керек, ал ол негіз – жіктелетін объектілер бір сыныпқа біріктіру нышаны;

– жіктеу мүшелері көлемі жіктелетін жиынтық көлеміне бірмәнді сәйкес болу керек, яғни жіктеу мүшелері қосындысы барлық жиынтықты қамту керек және одан аспауы керек; және т.б.

Графикалық даярлаумен байланысты объектілерді жіктеу үшін жіктелетін объектілерді мына философиялық санаттарға жатқызуға әрекет жасайық: «форма мен мазмұн», «ішкі және сыртқы», «жалпы және жалқы» және т.б.

Мазмұн – бүтіннің анықтаушы жағы, бөліктер (элементтер) жиынтығы, форма – мазмұнның ішкі ұйымдастырылуы. Мазмұн мен форманың ара қатынасы салыстырмалы бірлікпен сипатталады: даму барысында мазмұн мен форманың сәйкес еместігі пайда болады, ол соңында ескі форманы «шешіп тастайды» да дамып баратын мазмұнға сәйкес келетін жаңа формаға ие болады [1,124 б].

Графикалық даярлау бүтіннің анықтаушы жағы, қарастырылып отырған объектіні құраушы элементтер жиынтығы ретінде мазмұн болып табылады. Қазіргі кезде оның формасы үздіксіз графикалық даярлау формасында болуы мүмкін, ал кейін, білім біру парадигмасының ескеруі барысында, жаңа форма алуы мүмкін. Бірақ электрондық оқыту да бүтіннің анықтаушы жағы болып табылады, яғни мазмұн бола алады. Сонда жіктеу мүшелері қосындысы барлық жиынтықты қам-

тымайды, яғни жіктеу құрудың екінші ережелері бұзылады.

«Сыртқы» объектінің бүтін нәрсе ретінде танылатын қасиеттерін және оның қоршайтын ортамен өзара қатынасы сипатын анықтайды; «ішкі» объект құрылымын анықтайды. Танымда сыртқы мен ішкінің өзара байланысы сыртқыдан ішкіге қозғалу ретінде түсіндіріледі [1, 233 б.]. Қисынға сүйенсек, графикалық даярлау жіктеудің басқа мүшелеріне қарағанда сыртқы болып табылады деп айту керек, себебі ол бүтін нәрсе ретінде танылатын объекті қасиеттерін білдіреді. Ал ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау мен электрондық оқыту қатынасына келетін болсақ, онда екі нұсқа болуы мүмкін:

– электрондық оқыту мәнмәтініндегі ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау;

– ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлауды электрондық оқыту негізінде жүзеге асыру.

Бірінші нұсқаның пайда болуы ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау үздіксіз білім беру жүйесінде электрондық оқыту құралдарын кең пайдаланумен байланысты, сонда білім беру мазмұнының алуан нұсқалығын, білім алушылар мен оқытушылардың ұтқырлығын, жоғары оқу орындары дербес білім беру бағдарламаларын жасау мүмкіндігін, оқыту формалары көптүрлілігін жүзеге асыруға жол ашылды.

Екінші нұсқа ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлауда электрондық оқытуды пайдалану автоматты түрде білім беру сапасын арттырады деген пайымдауға негізделген. Бірақ мұнда білім беру сапасы көп критерийлі феномен екендігі, оны қамтамасыз ету – күрделі мәселе екендігі ескерілмейді.

Сонымен, «сыртқы» болып не табылатынын анықтау қиын, яғни графикалық даярлау электрондық оқытуға қарағанда ма, немесе керісінше ме? Басқаша айтқанда, бұл жолы қарама-қайшылықтар күрес арқылы жойылады. Сонда мынадай тұжырым жасаймыз:

бинарлық әдіснама көзқарастарынан бас тарту керек.

Тринарлық әдіснама кейбір қырымен бинарлық әдіснамаға қарсылас болып табылады. Мұнда қарама-қайшылықтар күрес арқылы емес, толықтыру, үйлестіру, өзара мойындау жолымен жойылады. Олай болса, философияның басқа санаттарын, мысалы «жалпы», «ерекше», «жалқы» санаттарын басшылыққа алу керек.

«Жалпы», «ерекше», «жалқы» философиялық санаттары әлемнің объективті байланыстарын көрсетеді және оны тану үдерісін сипаттайды. Жалпы – ұқсас, бірақ ерекше және жалқы құбылыстардан айырылатын қасиет, нәрселер мен құбылыстар белгілі бір сыныпқа, түрге немесе топқа біріктіру нышаны. Ерекше – жалқы мен жалпының тұтастығы – анықталған жалпы және өзара байланыстан шығарылмаған жалқы. Жалқы – жалпының нақтылықта орын алу формасы. Ерекше – жалқыда жүзеге асырылған жалпы [1, 430 б].

Тағы да қисынға жүгінетін болсақ, графикалық даярлау – жалпы деп айтуға болады, себебі ол білім берудің бір бөлігі оған негізделетін нышан рөлін атқарады. Егер электрондық оқытуды графикалық даярлау құралы деп есептесек, ал үздіксіз білім беруді электрондық оқыту мәнмәтінінде қарастыратын болсақ, яғни электрондық оқыту мақсаттарын үздіксіз білім беру мақсаттарымен өзара байланыстан шығарып тастамасақ, онда үздіксіз графикалық даярлау мақсаттарын ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау мақсаттары мен электрондық оқыту мақсаттары тұтастығы ретінде қабылдауға болады. Сонда электрондық оқыту мен графикалық даярлау тұтастығы жалқы мен жалпының тұтастығы ретінде орын алады.

Сонымен, графикалық даярлаудың құрама бөліктері иерархиясы былай құрастырылуы мүмкін: графикалық даярлау жалпы ретінде, ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау ерекше ретінде,

электрондық оқыту енгізу жағдайында графикалық даярлау жалқы ретінде.

«Мақсат пен нәтиже» философиялық санаттарын қарастырғанда бинарлық әдіснамаға тағы да оралуымыз мүмкін. Олай болмау үшін Ресей ғылымдар академиясының Философия институты «Жаңа философиялық энциклопедияда» қарастыратын «мақсат, құралдар және нәтиже» санаттарының бірлігін басшылыққа алуға болады [2]. Мақала авторлары Дж.Дьюидің осы мәселеге қатысты ұстанымын келтіреді:

1. «Мақсат» ұғымы екі мәнге ие болады: а) мақсат түпкі ой ретінде және соңғы, бәрін негіздейтін уәж ретінде, ә) мақсат қол жеткізілген нәтиже ретінде немесе белгілі бір құралдарды пайдалану салдары; қол жеткізілген нәтижелер өздері соңғы мақсатқа қарағанда құралдар ретінде танылады.

2. Құралдарды бағалау олар көмегімен алынған нәтижелерді ескере отырып жүргізілу керек; осыдан мақсат пен құралдардың өзара байланысы қағидасы білінеді. Мақсат – нәтиже ретінде пайдаланылған құралдарға тәуелді және олармен анықталады; бірақ оларды бағалау қол жеткізілген нәтиже ретінде танылатын мақсатқа тәуелді. Соңғы мақсат соңғы салдарлар идеясы болып табылатындықтан және бұл идея мақсатқа жетуге қажет ең дұрыс құралдар негізінде бағаланатындықтан соңғы мақсаттың өзі әрекетті бағыттау құралы болып табылады. Авторлардың айтуынша, Дьюи ұсынған сұлбада мақсат пен құралдардың шын диалектикасы орын алған. Біз бұл тұжырыммен толық келісеміз, сондықтан «мақсат», «құралдар» және «нәтиже» философиялық санаттарын графикалық даярлаудың құрама бөліктерімен байланыстырамыз.

Енді қарастырған философиялық санаттарды жүйелеп, қазақстандық ғалымдар еңбектері негізінде оларды графикалық даярлаудың құрама бөліктерімен байланыстырып, матрица түрінде береміз (1-кесте).

1-кесте – Графикалық даярлаудың құрама бөліктерімен байланыстырылған философиялық санаттар матрицасы

Философиялық санат	Жалпы: үздіксіз білім беру жүйесінде графикалық даярлау	Ерекше: ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлау	Ж а л қ ы : электрондық оқыту е н г і з у жағдайында графикалық даярлау
Максат	графикалық даярлау – ол графикалық білім, білік пен дағдыларды қалыптастыруды көздейтін оқу және оқыту іс-әрекеттері жүйесі	жоғары білікті мамандар даярлау, графикалық пәндер мұғалімдері мен оқытушыларының біліктілігін арттыру	ЖОО-дан кейінгі графикалық даярлауды жетілдіру
Құралдар	оқыту сатыларына сәйкес геометриялық білім қалыптастыру, геометриялық денелердің және бұйымдардың графикалық кескіндерін рәсімдеудің, жасаудың және айырып танудың практикалық тәсілдерін меңгерту, графикалық пәндерге арналған оқулықтар мен оқу-әдістеме құралдарын (оның ішінде электрондық нұсқалардағы) жасау, білім алушылардың танымдық белсенділігін, олардың өз бетінше жұмыс істеу қабілетін дамыту,	«05.01.01 – инженерлік геометрия және компьютерлік графика» мамандығы бойынша аспирантура мен докторантурада даярлау (Қазақстанда 2010 жылға дейін), мамандардың біліктілігін арттыру	электрондық оқыту е н г і з у мүмкіндіктерін пайдалану
Нәтиже	мектепте және жоғары оқу орындарында «дәстүрлі» жағдайында графикалық пәндерді оқыту негіздері қаланды, графикалық пәндер бойынша сапалы оқу құралдары жарық көрді, графикалық ойлау іс-әрекетін кезең-кезеңмен қалыптастыру әдістемесі түзілді, электрондық-техникалық оқыту құралдарын пайдаланып студенттердің танымдық іс-әрекетін белсендіру әдістері дәйектелді, графикалық ұғымдардың оқу үдерісінде сатылап қалыптасу қағидасы графикалық даярлаудағы сабақтастықтың негізі болатыны анықталды, кредиттік оқыту технологиясы жағдайында сызба геометриясы және инженерлік графика пәні бойынша студенттің өз бетінше орындайтын жұмысын жобалауды жүзеге асырудың жолдары анықталды, компьютерлік графика курсын дербес пән ретінде құрастыру мәселелері шешілді және т.т.	аспирантура мен докторантура арқылы жоғары білікті мамандар даярланды, графикалық пәндердің мұғалімдері мен оқытушыларының біліктілігі жүйелі түрде арттырылды	

Бұл кестеде бір ұяшық толтырылмаған. Оның мазмұны зерттеу аяқталғанда белгілі болады. Біз білім беру инновациясы - «ол білім беру үдерісі субъектілерінің білім беру сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ету бағытындағы түрлендіруші білім беру іс-әрекетінің уәжі, мақсаты, үдерісі және нәтижесі» деген анықтама бергенбіз [3]. Болашақта білім беру инновациясы әлеуетін қолданып осы анықтама негізінде жаңа жағдайда, яғни электрондық оқыту енгізу жағдайында, білім беру үдерісі субъектілерінің графикалық білім беру са-

пасы мен тиімділігін қамтамасыз ету жолдарын анықтайтын боламыз. Нақтылап айтқанда, үдеріс инновациялылығын зерттейміз, себебі біздің анықтамамызға сәйкес инновациялылық деп біз білім беру сапасы мен тиімділігіне инновациялардың әсерін түсінеміз.

Қорытынды

Қарастырылған электрондық оқыту енгізу жағдайында ЖОО-дан кейінгі білім беру жүйесінде графикалық даярлаудың әдіснамалық аспектілері толықтыруды, атап айтқанда білім беру инновациясы әлеуетін қолдануды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Советский энциклопедический словарь. – М., Советская энциклопедия, 1981.– 1001с.
- 2 Цель и средства. Институт философии РАН. Новая философская энциклопедия // URL: iph.ras.ru
- 3 Наби Ы.А., Токмагамбетов А.Ш. Преобразующая функция инновационной деятельности педагога // Вестник КБТУ. – 2011. – №4.

REFERENCES

- 1 Soviet encyclopedic dictionary. M., Soviet encyclopedia, 1981.– 1001 S.
2. Purpose and means. Institute of philosophy, RAS. New encyclopedia of philosophy // URL: iph.ras.ru
3. Nabi Y.A., Tokmagambetov A.Sh. Transforming function of innovative activity of the teacher / Bulletin of KBTU. – 2011. – No. 4

НАБИ Ы.А., ИБИШЕВ О.Ш., ТУЛЬБАЕВ А.А. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГРАФИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Указано, что в связи с тем, что в бинарной методологии нет места линейности, независимости, изменчивости, при рассмотрении методологических аспектов наряду с бинарным подходом необходимо учитывать и другие подходы. Названа возможность отнести известные философские категории к классифицируемым объектам, связанным с графической подготовкой. Предлагается использовать категории «форма и содержание», «внутренне и внешнее», «общее и единичное» и др. Руководствуясь тем, что философские категории «общее», «особенное», «единичное» показывают объективные связи мира и отражают процесс познания, иерархия структурных составляющих построена следующим образом: графическая подготовка как общее, послевузовская графическая подготовка как особенное и графическая подготовка в условиях внедрения электронного обучения как единичное. Рассмотренные философские категории систематизированы, связаны с составляющими графической подготовки на основе трудов казахстанских ученых и представлены в матрице. Указано, что содержание незаполненной ячейки матрицы будет определено с использованием потенциала образовательной инноватики в ходе последующих исследований.

Ключевые слова: графическая подготовка, методологические подходы, послевузовское образование, электронное обучение.

NABI Y.A., IBISHEV O.Sh., TOLBAYEV A.A. METHODOLOGICAL ASPECTS OF GRAPHIC TRAINING IN THE POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM IN THE TERMS OF INCULCATION OF E-LEARNING

Point out that in binary methodology is no place for linearity, independence, variability, therefore when considering the methodological aspects along with the binary approach, it is necessary to consider other approaches. Called the opportunity to include the well-known philosophical categories to classification objects associated with graphic preparation. It is proposed to use the category of “form and content”, “internal and external”, “the General and the singular,” etc. Guided by the fact that the philosophical category of “General”, “special”, “single” show communication objective world and reflect the process of knowledge, hierarchy of structural components is structured as follows: graphic training as a General, post-graduate graphic training as special and graphic training in terms of inculcation of e-learning as a single. Considered systematic philosophical category, associated with graphical components of the preparation on the basis of the works of Kazakh scientists and presented in the matrix. Indicated that the contents of empty cells of the matrix will be determined using the potential of educational innovatics in subsequent studies.

Keywords: e-learning, graphic training, methodological approaches, postgraduate education

ӘОЖ 378.147:547

**ҚҰЗЫРЕТТІ МАМАНДАР ДАЙЫНДАУДА
ОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯ ПӘНІНЕН СӨЖ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ
КЕЙБІР ИНТЕРАКТИВТІ ЖОЛДАРЫ**

Н.И. ЧУГУНОВА

Х.ғ.к., Мұнай және газды өңдеудің химиялық технологиясы
кафедрасының доценти

Г.Ж. ЕЛИГБАЕВА

Х.ғ.д., проф. Мұнай және газды өңдеудің химиялық технологиясы
кафедрасының меңгерушісі
ҚР жоғары білімді реформалау бойынша ұлттық сарапшылар
командасының мүшесі (ЖБРС ҰК)

С.К. МЫРЗАЛИЕВА

х.ғ.д., Мұнай және газды өңдеудің химиялық технологиясы
кафедрасының профессоры

Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университеті

Мақалада 5B072100 – «Органикалық заттардың химиялық технологиясы» мамандығының типтік оқу бағдарламасының міндетті компоненті болып табылатын «Органикалық химия» пәнін оқыту барысында кейбір заманауи интерактивті әдістер қолдану жолдары қарастырылған. Қазақстан Республикасының Болон процесіне қосылуына байланысты еліміздің барлық жоғары оқу орындарында білім беру процесі кредиттік жүйе арқылы жүзеге асады. Жаңа еуропалық үдеріс бойынша аудиториялық сабақтар саны азайып, студенттерге көптеген материалды өздігінен игеруге тура келеді. Мұндай оқыту әдісі студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру және өзіндік білім алу қабілеттерін дамытады, олардың оқуға деген көзқарасын,

өз біліміне деген жауапкершілігін жете түсініп, өздігінен қорытынды шығаруға дағдыландырады, болашақта кәсіптік құзыреттілігін таныта алуына негіз болады. Соған орай студенттердің өзіндік жұмыстарын ұтымды ұйымдастыру педагогтердің алдына қойылған үлкен міндет болды. Авторлар студенттердің пән материалдарын уақтылы игеруге көмектесудің кейбір жолдарын ұсынады. Жоғары білікті мамандарды дайындау міндеттерін орындау үшін оқытушы алдымен дәріс сабақтарының уақытын студенттердің өзіндік жұмыстарымен ұштастырып, интерактивті әдістермен ұтымды өткізуі тиіс.

Кілтті сөздер: кредиттік оқу жүйесі, құзыреттілік, интерактивті әдістер, студенттің өзіндік жұмысы, органикалық химия.

Кіріспе

2010 жылы Қазақстан Республикасы Болон процесінің 47-ші қатысушысы болып, Болон декларациясына қосылу мәртебесіне ие болған тұңғыш Орта Азиялық мемлекет болғаны біз үшін үлкен мақтаныш. Оның негізгі мақсаты – Еуропа біліміне қолжеткізуді қамтамасыз ету және оның сапасын көтеру. Болон үдерісіне қатысу қазақстандық жоғары оқу орындарына отандық білім беру бағдарламаларын еуропалық стандарттарға сәйкестіру, қазақстандық білік-тіліктер мен академиялық сатыларды тану, студенттер мен оқытушылардың академиялық икемділігін қамтамасыз ету, қазақстандық дипломдардың Еуропа деңгейінде мойындалуы және түлектердің шетелдерде жұмысқа тұру мүмкіндіктерін кеңейту сияқты бірқатар басымдықтар береді¹.

Еуропалық жаңа үдеріс бойынша оқу процесін ұйымдастыру және студенттердің білім үлгерімінің қорытындысын бағалау еуропалық кредиттік жүйе арқылы жүзеге асады. Кредиттік оқу жүйесінің негізгі бағыттары: жоғары оқу орындарының классикалық дәстүрлерін сақтай отырып жоғары сапалы білім беру; алған білімінің іргелілігі, жүйелілігі, білім беру үрдісінің сабақтастығы, оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларын тандауға мүмкіндік беретін көп нұсқалылығы. Кредиттік оқыту технологиясы бойынша студенттердің өздігінен орындай-

тын жұмыстарының – тестілер, бақылау жұмыстары, коллоквиумдар, рефераттар, шығармалар, есептер және т.б. түрінде орындалатын, оқу-әдістемелік әдебиетпен және нұсқаулықтармен қамтамасыз етілген белгіленген тақырыптар тізбесі бойынша жұмыстардың (оның ішінде өзі бетінше оқып меңгеруге бөлінген) көлемі артады. Аудиториялық сабақтар сағатын азайтып, студенттердің өз бетімен білім алуы үшін бос уақыт беру арқылы олардың оқуға деген көзқарасын, өз біліміне деген жауапкершілігін сезінуге мүмкіндік беру мақсатында студенттердің өзіндік жұмысына (ОСӨЖ) арнайы кредиттер қарастырылады.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаев 2014 жылғы 17 қаңтарда Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіру тұжырымдамасындағы алдағы жұмыстың ұзақмерзімді басымдықтарын белгілеген. Сонда шешілуге тиісті басым бағыттар бойынша бірқатар мәселелерге тоқталып, солардың ішінде дәстүрлі өндіруші секторлар тиімділігін арттырудың маңыздылығын ерекше атап кеткен. Жолдауында «Бұлар – біздің бәсекедегі табиғи артықшылықтарымыз. Бізге мұнай-газ секторының экспорттық әлеуетін сақтай отырып, басқару, өндіру және көмірсутектерді өндеудің жаңа тәжірибелері керек. Мұнай мен газ өндірудің ықтимал сценарийлері бойын-

¹Болашақ сайтынан алынған мәліметтер // URL: <http://www.bolashak-edu.kz/index.php/kz/bilim-beru-portaly/studentke/bolon-protsesi-docx>

ша түбегейлі шешімге келу керек»- деп көрсетілген¹. Бұл тапсырманы орындау шешімін Қ.И. Сәтбаев атындағы ҚазҰТУ-нің «Мұнай және газды өңдеудің химиялық технологиясы» кафедрасының ұжымы дайындайтын 5В072100 –«Органикалық заттардың химиялық технологиясы» мамандарын оқытуда ұрпақтарға білім беру саясында жаңа заманауи инновациялық және интерактивті әдістерді тиімді қолдануымен таба алатыны сөзсіз.

Аталмыш мамандықты тәмамдаған түлектерге «Органикалық заттардың химиялық технологиясы» мамандығы бойынша «техника және технология бакалавры» академиялық дәрежесі беріледі. Түлектер органикалық заттарды өндіру, мұнай, газ, көмір және полимерлерді, эластомерлерді, лак-бояу материалдарын, оқ-дәрі, дәрі-дәрмек, қатты және сұйық ракета отындарын өңдеу кәсіпорындарында; көмірсутекті шикізаттарды алу, дайындау мен тасымалдау және оларды тиімді пайдалану кәсіпорындарында; ғылыми-зерттеу жобалау салалық институттарында; қорғаныс мекемелерінде жұмыс істей алады. Ғылыми-зерттеу институттарының, конструкторлық және жобалау мекемелерінде бірінші дәрежелі техник, кіші ғылыми қызметкер, инженер-лаборант, инженер лауазымдарын атқара алады.

Аталған мамандықтың типтік бағдарламасы бойынша базалық пәндердің міндетті компонентінің бірі «Органикалық химия» пәні. Мамандықтың атына сәйкес бұл пән кейін оқылатын кәсіптік пәндердің пререквизиті, яғни алдағы пәндерді игеру тиімділігі студенттердің органикалық химияны қаншалықты терең игергеніне байланысты. Сондықтан аталған салаларда құзыретті мамандар дайындауда органикалық химия пәнін

оқыту барысында заманауи интерактивті әдістер қолдану өзекті мәселелердің бірі.

Негізгі бөлім

Кредиттік оқыту технологиясының міндеті – студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру және өзіндік білім алу қабілеттерін дамыту. Студенттердің өзіндік жұмысы – болашақ мамандарды даярлаудың аса маңызды жолдарының бірі, жас тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, қалыптастырудың міндетті шарты және құралы болып табылады.

Өзіндік жұмыс екі түрге бөлінеді: оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өзіндік жұмысы (ОСӨЖ) және студенттің толығымен өзі орындайтын жұмысы (СӨЖ).

ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында оқытушының студенттермен жұмысының (ОСЖ) негізгі 3 үлгілік циклдері белгіленген². Оқытушының бірінші функциясы – бағыттаушы-бағдарлаушылық. Оған оқытушы оқылатын пәннің тиісті тақырыбына кіріспе жасап, оның мақсаты мен міндеттерін, практикалық тиімділігін, материал мазмұнының негізгі бөлімдерінің мәні мен өзара байланысын сипаттап, қажетті оқулықтар мен оқу құралдары жөнінде беретін ұсынымдар жатады. Бұл мәліметтер студенттің алдағы өзіндік жұмысына бастапқы жетекшілік береді. Оқытушының екінші функциясы – консультативтік-түзетушілік, яғни берілген тапсырмаларға сай консультативтік көмек беру, жеке консультация жүргізу және тиісті түзету жұмыстарын жүзеге асыру. Оқытушының келесі маңызды функциясы – бақылаушылық-бағалаушылық. Бұл кезде студенттердің білімін, шеберлігі мен дағдысын әртүрлі әдістермен бағалап, түсінбеген сұрақтарын талдау қажет.

¹Қазақстан жолы–2050: бір мезгілде, бір мүдде, бір болашақ. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Алматы: Юрист, 2014. – 5 б.

²ҚР мемлекеттік Жалпыға міндетті білім беру стандарты. Негізгі ережелері. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 бұйрығымен бекітілген

ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында (МЖМБС) өтілетін пән бойынша оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өзіндік жұмысының да (ОСӨЖ) бірнеше функциясы белгіленген. Бірінші функцияға қатысты кезекті тақырыпқа сай бағыттау-бағдарлау сабақтары барысында берілген ақпаратты студенттердің белсенді қабылдауы оқытушы қатысымен орындалады. Одан әрі оқытушы студенттерге ұсынылған оқу-әдістемелік құралдарды, әдебиеттерді өздігінен оқып, үй тапсырмаларын, бақылау сұрақтарын орындауын қадағалайды. Бұл кезеңде студенттерден жұмыс істеудің әдіс-тәсілдерін білу, қиындықтарды анықтау, өзін-өзі ұйымдастыру және өзіндік тәртіп талап етіледі.

Студенттердің келесі функциялары – өздерінде қиындық тудырған жағдайларды талдау мен жүйелеу, оқу материалын түсіну мен меңгерудегі қиындықтар себебін анықтау, басқа оқу әрекеттерін орындау. Студенттер химиялық реакцияларды жазу, олардың механизмін талдау немесе реакцияның жүру жағдайларын және т.б. түсінбей қалған жағдайда туындаған қиыншылықтарды шешу мақсатында өз жауаптарының нұсқаларын дайындап, оқытушының көмегіне сүйенеді. Соған орай оқытушы студенттермен сұхбаттасып, оларға түсініктеме, ақыл-кеңес, консультация береді.

Студенттің өзіндік жұмысы аудиториялық сабақ барысында – лекция және лабораториялық сабақтарында; аудиториялық ОСӨЖ кезінде – әртүрлі сұрақтар бойынша кеңес беру, жеке тапсырмаларды орындау, тақырыптар бойынша тапсырылған сұрақтарға жауап беру арқылы; аудиториядан тыс оқырман залында, үйде, жатақханада және т.б. жерлерде оқу-шығармашылық тапсырмаларды орындау барысында іске асуы мүмкін.

5B072100–«Органикалық заттардың химиялық технологиясы» мамандығының

типтік оқу жоспарлары бойынша органикалық химия пәніне 6 кредит бөлінген. Яғни әрқайсысы 3 кредиттен болатын екі семестрге 2 кредиттен лекция, 1 кредиттен зертханалық сабақтар қарастырылған. ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының негізгі ережелеріне сәйкес студенттің аудиториялық жұмысының академиялық сағаттары тиісті СӨЖ сағаттарының санымен толықтырылады, осылайша бір кредитке студенттің семестр бойы академиялық кезеңінің бір аптасындағы жиынтық оқу жүктемесі 3 сағатқа тең болады. Дәріс пен практикалық (семинар), зертханалық сабақтары кезіндегі студенттің оқытушымен әр байланыс сағаты 2 сағат СӨЖ-бен қамтамасыз етіледі. Демек, органикалық химия пәніне студент жұмасына 9 сағат, ал күніне орташа алғанда 1,5 сағат болуы керек. Стандартқа сай студенттің органикалық химиядан оқытушымен байланыс уақыты (дәріс, зертханалық сабақтарды және ОСӨЖ қосқанда) жұмасына 4 сағатқа тең, қалған 5 сағаты оның өздігімен оқуына арналған. Сырттай қарағанда жеткілікті уақыт. Екінші жағынан, кем дегенде теориялық оқудың 129 кредитін меңгеруге негізделген жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламасына сәйкес студенттің өзіндік оқу бағдарламасы бойынша бір семестрде орташа алғанда 18 кредит, соған орай МЖМБС бойынша студенттерді қорытынды аттестаттауды аптамен жоспарлау 54 сағатқа тең, ал студенттің апта бойғы жұмысының нормативті уақыты 6 күндік жұмыс аптасы кезінде СӨЖ қоса есептегенде күніне 9 сағат. Қандай зерек студент болса да күніне тек сабаққа 9 академиялық (7,5 астрономиялық) сағат бөлуге мүмкіндігі бола берер ме екен. Яғни барлық пәндердің талаптарын уақтылы орындау студентке қиындау соғатыны сөзсіз. Қорытынды аттестаттауға 1 кредит, яғни 2 апта беріледі, сол мезгілде студент кем дегенде 6 сабақтан емтихан тапсы-

руы тиіс, демек барлық пән сұрақтарын толық қайталап шығуға студенттің уақыты жетпеуі де мүмкін. Аталған деректерден шығатын қорытынды, әр пәннен жеткілікті құзы-реттілікке жетудің бірден-бір жолы оқытушының оқу процесін академиялық семестр бойы ұтымды ұйымдастырып, пән материалдарын игеру деңгейін уақытылы қадағалау қажет.

Органикалық химиядан қазақ тілінде жарық көрген оқулықтар мен оқу құралдарынан тапшылық жоқ. Пәннің оқу әдістемелік кешені әр студентке қол жетімді. Онда қысқаша дәріс конспектісі, зертханалық жұмыстардың әдістемелік нұсқалары, СӨЖ сұрақтары мен орындау тәртіптері толық берілген.

Заманымызға сай жоғары сапалы білімді қамтамасыз ету және жоғары білікті мамандарды дайындау міндеттерін орындау үшін оқытушы алдымен дәріс сабақтарын студенттердің өзіндік жұмыстарымен ұштастырып ұтымды өткізуі тиіс. Жоғары оқу орындарында сабақ өткізудің әдістемелік жолдары көптеген басылымдар мен оқулықтарда талданған [1-2]. Қажетті педагогикалық әдістерді қолдана тұрып біз органикалық химиядан дәріс өткізу жолына ыңғайлы деген қосымшалар енгіздік. СӨЖ ретінде студенттер үйде келесі дәріс тақырыбымен танысып, пәннің оқу-әдістемелік кешенінен тірек конспектісін міндетті түрде жазып алып, соған қатысты қарапайым 5 сұрақ дайындап келеді. Бұндай өзіндік жұмысына студент үлесті рейтинг балын алады. Енді кіріспе лекцияда курстың мақсаты, пән жүйесіндегі рөлі мен орнымен таныстырылады. Бұнда осы тақырыпқа қатысты ғылыми проблемалар қойылып, гипотезалар алға шығарылады. Тақырыпты ашу кезінде индуктивті әдіс бойынша жалпы жағдайлар түсіндіріліп, ары қарай нақты мысалдар келтіріледі. Дәріс конспектісі қолдарында болғандықтан студенттер оны жазып отыруға уақыт кетірмейді, есесіне интерактивті тақтада көрсетілетін

басқа қосымша мәліметтерді қарастырып, жаңа теориялық материалдар мен соған қатысты нақты реакцияларды жазып алып, проблемалық тапсырмалар түрінде талдауға мүмкіндік алады. Әрбір жаңа мәліметті түсіндірер алдында студенттерге әртүрлі сұрақтар қойылып, олардың ойлану қабілеті белсендендіріледі. Материал сұрақтарын **кейс-стади әдісімен** сұрақ-жауап түрінде топпен талдау лектордың аудиториямен көркемөнерлік қарым-қатынасын, эмоционалдық әсерін арттырып, **студенттердің** өз бетінше ойлау қабілетін және шешім қабылдау дағдыларын көрсетуге, ойын бүкпей еркін сұхбаттасуға мүмкіндік береді. Негізінен тақырып студенттерге таныс болғандықтан пән мазмұнына танымдық қызығу, кәсіби мотивация, корпоративтілік қамтылады. Дәріс кезінде алдын ала жоспарланған қателер ойластырылады. Бұл әдіс студенттердің зейінін белсендендіріп, олардың ойлау әрекеттерін дамытады. Студент эксперт ролінде сезініп, өзіне деген сенімі артады. Дәріс мұндай интерактивті түрде өткенде оқытушы студенттердің жаңа материалды қалай түсінгенін сырттай бағалай алады. Белсенді студенттер сабақ кезінде де рейтингілік балл үлесін ала алады. Ал пассивті оқушы бірден көзге түседі де, оларға қосымша көңіл бөлінеді. Дәріс мұндай қарқынды түрде өткенде 100 академиялық сағат жаңа тақырыпты талдауға толығымен жетеді де, соңында келесі тақырыпқа қысқаша сипаттама беріліп, студенттердің келесі өзіндік жұмыстарына түсініктеме беруге уақыт үнемделеді. Оған қоса үйге міндетті түрде өткен өзара қатысты бірнеше тақырыпқа белгілі ретпен 10-15 күрделенген сұрақтар дайындап келуге тапсырма беріледі. Мұндай тапсырма студенттерді сұрақтар дайындау үшін барлық материалды қайталап, өзінше сараптауға итермелейді. Аудиториялық ОСӨЖ кезінде бұл сұрақтар өз сұрағы өзіне келмейтіндей етіп студенттерге жауап беруге таратылады. Жеңіл сұрақтар

басқа дайын сұрақтармен алмастырылады. Дайындаған сұрақтарының сапасына және алған сұрақтарға жауабына қарай әрқайсысы тағы да балл алады. Сөйтіп студенттер өткен сабақтарды өздігінен пысықтап, рейтинг балдарын жинақтай алады. Сонда семестр бойы рейтингісі уақтылы бағалануы үшін студент сабақтан қалмауы керек. Бұл әдіс әсіресе оқытушы тек лекцияны өткізіп, зертханалық сабақтар басқа оқытушыға жүктелгенде оның СӨЖ жұмыстарын тиімді өткізуіне жағдай туғызады.

Қорытынды

Мақалада өзін-өзі жетілдіруге, инновациялық іс-әрекетті игеруге бейім шығармашыл маманды қалыптастыру мақсатында жоғары сапалы білім беру жолдары қарастырылған. Студентті дайын білімді тұтынушы ретінде емес, қалыптасқан мәселе бойынша талдау жасай алатын, оңтайлы шешім қабылдайтын және өз тандауының дұрыстығын дәлелдей алатын құзыретті маман күйіне жеткізу үшін оқу процесін ұтымды ұйымдастыра білу керек.

Органикалық химияны өздігінен игергенде қарастырылатын материал-

дардың аса үлкен көлемінен, көптеген жаңа түсініктерді игеру қажеттігінен, органикалық қосылыстар номенклатурасының ерекшеліктерінен және бір тараудың екінші тараумен тығыз байланыстығынан туындайтын елеулі қиындықтар кездеседі. Сондықтан органикалық химия курсы игеру жүйелілікпен нақты бірізділікті талап етеді. Сабақ барысында келесі тарауға көшерде алдыңғы тарау қалай игерілгенін ескеріп тұру қажет. Студентжай ережелерді, есепсіз көп константаларды, нақты формулаларды тек жаттап жатпай, әрбір химиялық түрлену реакцияларының физикалық мәнін, механизмін, олардың арасындағы генетикалық байланыстарды жете түсініп, алған түсініктерін берілген тапсырмаларды орындауға қолдана білу керек. Мұндай құзыреттілікке жетуде СӨЖ органикалық химияны оқытып, жаттықтырудың маңызды нысаны ғана емес, оның негізі болуы тиіс. Сондықтан мақалада СӨЖ-н ұтымды ұйымдастыруда студенттің де, өзінің де уақытын үнемдеу мақсатында интерактивті оқудың тиімділігі қарастырылған.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дүйсенбікова Р.Қ. Кәсіби педагогика: оқулық. – Алматы, 2012.–348 бет
- 2.Шумейко Т.С. Компетентностный подход как методологическая основа образовательных программ (на примере программы стажировки в университете Валенсии) // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – 2014. – №3. – С.31–38.

REFERENCES

1. Duysenbykova R.K. Specialized pedagogy (book)– Almaty; 2012.–348 page
- 2 Shumeyko T.S. competency approach as a methodological bases of educational programs (on the example of internship program at the university of Valencia)// Bulletin of academy of pedagogical science of Kazakhstan. – 2014. – №3.– P.31–38.

ЧУГУНОВА Н.И., ЕЛИГБАЕВА Г.Ж., МЫРЗАЛИЕВА С.К. НЕКОТОРЫЕ ИНТЕРАКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ СРС ПО ДИСЦИПЛИНЕ ОРГАНИЧЕСКАЯ ХИМИЯ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ КОМПЕТЕНТНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье рассмотрены способы применения некоторых современных интерактивных методов при обучении дисциплины «Органическая химия», которая является

обязательным компонентом типового учебного плана специальности 5B072100 – «Химическая технология органических веществ». В связи с присоединением Республики Казахстан к Болонскому процессу во всех высших учебных заведениях страны обучение осуществляется по кредитной системе.

По новому европейскому процессу количество аудиторных занятий уменьшается, и студентам приходится многое усваивать самостоятельно. Такой способ обучения развивает способность у студентов организовывать себя и самостоятельно обучаться, они, понимая собственную ответственность к знанию, приучаются делать выводы самостоятельно, что способствует формированию им будущей профессиональной компетентности. В связи с этим перед педагогами стоит важная задача – уметь эффективно организовать самостоятельную работу студентов. Авторы предлагают некоторые пути своевременного освоения материала дисциплины. Для выполнения задачи подготовки высококвалифицированных специалистов преподаватель в первую очередь должен эффективно проводить лекционные занятия с применением интерактивных методов, умело сочетая отведенное время с самостоятельной работой студентов.

Ключевые слова: кредитная система обучения, компетентность, интерактивные методы, самостоятельная работа студентов, органическая химия.

CHUGUNOVA N.I. ELIGBAEVA G.ZH., MYRZALIEVA S.K. SOME INTERACTIVE WAYS OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN ORGANIC CHEMISTRY FOR TRAINING FUTURE COMPETENT EXPERTS

The article analyzes the application of some modern interactive methods in teaching Organic Chemistry which is an obligatory component of the standard curriculum in 5B072100 “Applied Organic Chemistry”. As the Republic of Kazakhstan has joined the Bologna process, all national higher educational institutions use the credit system of education.

According to the new European system, the number of classroom lessons decreases, and students should learn a lot of things independently. Such way of training develops the ability of students to organize themselves and learn independently, they understand their own responsibility for knowledge, get accustomed to make independent conclusions what promotes the formation of future professional competence. In this regard, the teachers face an important task – to be able to effectively organize independent work of students. The authors propose some ways of learning the discipline. To train highly qualified specialists, the teacher first has to give lecture effectively using interactive methods, skillfully combining the allotted time with the independent work of students.

Keywords: credit system of education, competence, interactive methods, independent work of students, Organic Chemistry.

УДК 373.1.02:372.8

**ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ
ШКОЛЬНИКОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ****¹Г.Р. КОЩАНОВА**к.п.н., доцент,
заведующая кафедрой «Естественно-научные дисциплины»**²В.А. МАМАЕВА**

магистр, преподаватель

¹Каспийский государственный
университет технологии и инжиниринга им. Ш.Есенова
² КазНУ им. Аль-Фараби
e-mail: koshanova.k@mail.ru

В статье рассматривается вопрос использования на уроках математики задач с экономическим содержанием. Такие задачи позволяют ввести в школьный курс математики базовые экономические понятия, тем самым повышая экономическую грамотность школьников и подготовить их к решению практических задач, возникающих в повседневной жизни человека. Перед средней школой во всей полноте встала проблема подготовки каждого молодого человека к жизни и активному труду на благо общества, задача обеспечения более высокого уровня социальной зрелости выпускников, формирования творческой личности. Современное состояние вопроса об интеграции математических и экономических знаний в процессе изучения школьного курса математики тесно связано с общими представлениями о соотношении математики и реального мира.

Таким образом, одновременно повышается мотивация к изучению математических моделей за счет демонстрации реальной пользы от математического образования, и формируются компетентности, необходимые для полноценной жизни в современном обществе.

Ключевые слова: школьное математическое образование, экономическая грамотность, информационная культура.

Введение

Общее образование – это единственный обязательный и важнейший компонент всей системы образования, от качества которого во многом зависит как локальная успешность вхождения человека во взрослую жизнь, так и глобальная эффективность функционирования социальных институтов страны. Государственные образовательные стандарты (ГОС) существенно расширяют представления о факторах развития ребенка и востребованных обществом результатах деятельности общеобразовательных

учреждений. Развивая парадигму диверсификации системы общего среднего образования, ГОС нормативно закрепляют понятие индивидуальной образовательной траектории и ориентируют школу на расширение спектра учебных предметов (курсов) как необходимого условия личностного роста обучающихся и повышения уровня их информированности и компетентности в различных областях современной жизни.

Основная часть

На сегодняшний день экономическое образование – это одно из наиболее популярных направлений

профессионального образования. Знания в области экономики, менеджмента и предпринимательства необходимы в самых разных областях человеческой деятельности, для формирования человека, способного не только быть достойным гражданином своей страны, но и быть успешным в современном глобальном сообществе.

Начальное экономическое образование школьники получают на уроках обществознания. Однако многими исследованиями убедительно показано, что элементы экономики также может имплантировать в себя школьное математическое образование [1, 2]. При этом математическая и экономическая составляющие курса должны взаимно дополнять одна другую, с одной стороны, демонстрируя учащимся фундаментальность и математическое содержание экономических понятий, с другой – показывая полезность разнообразных математических моделей в плане познания экономических явлений.

Следует отметить, что даже самая простая экономическая задача потенциально содержит мотивацию к исследованию многих математических моделей. Рассмотрим в качестве примера конкретную и очень распространенную задачу о начислении процентов. Предположим, что мы положили сумму S_0 в некоторый банк на 1 год под 100% годовых с начислением и капитализацией процентов через равные промежутки времени. Последовательное рассмотрение различных временных промежутков приводит сначала к идее вычисления n -го члена последовательности $(1 + 1/n)^n$:

– если начисление процентов происходит раз в полгода, то за первое полугодие сумма вклада увеличится наполовину, а за год – еще раз наполовину, т.е. в $(1 + 1/2)^2$ раз;

– если начислять проценты раз в квартал, то нетрудно увидеть, что к концу года сумма вклада возрастет несколько больше – в $(1 + 1/4)^4$ раз, и т.д.

Дальнейшие рассуждения в том же направлении приводят к идее нахождения предела бесконечной последовательности $\lim(1 + 1/n)^n$. Проведя ряд числовых экспериментов, школьники могут «заподозрить неладное» – оказывается, как бы часто в течение года мы не начисляли проценты за $1/n$ часть года, при данной процентной ставке вклад «очень сильно» увеличиться не может. И следующим шагом будет знакомство с числом Эйлера: $\lim(1 + 1/n)^n = e$.

Однако не следует забывать, что рассмотрен только лишь частный случай – процентная ставка составляет 100% годовых. А что будет при другой процентной ставке? Разумеется, рассмотрение этих вопросов выходит достаточно далеко за рамки школьной программы, однако именно в такой неопределенности, в «знании о своем незнании» заключены интерес к научному знанию, потребность в познавательной деятельности, готовность к продолжению экономического и углублению математического образования.

Вместе с тем было бы слишком формально сводить экономическое образование школьников только лишь к построению и исследованию математических моделей. Согласно концепции школьного математического образования, этот учебный предмет помимо образовательной функции призван реализовывать воспитательный потенциал науки математики. Осознание реального сосуществования в методической системе обучения математике различных функций позволяет рассматривать школьное математическое образование, как с точки зрения конкретной математической подготовки, так и в ракурсе приобщения человека к математической культуре как к части общезначимой культуры человечества. В первом случае говорят о собственно математическом образовании, во втором имеют в виду образование с помощью математики [3].

Между тем, на уроках математики эти две функции можно и нужно совмещать. Так, например, уже в пятом классе школьники достаточно подготовлены математически и имеют достаточный собственный социальный опыт для того, чтобы освоить первоначальные представления о сути экономики. Приведем один пример. Методисты часто советуют, а учителя и сами часто практикуют применение техники оригами для формирования геометрических представлений школьников. При изготовлении бумажных фигурок активно используется геометрический словарь, выполняются действия по преобразованию геометрических фигур. При этом полученный результат можно рассматривать не только как продукт математической деятельности, но и как некоторую продукцию, произведенную:

- а) некоторыми производителями;
- б) с затратой определенных ресурсов;
- в) с целью удовлетворения определенных потребностей (например, эстетических).

И в этом смысле те же самые действия школьников – в данном случае, перегибания листа бумаги – становятся частью новой деятельности, осознание которой способствует формированию важнейших экономических понятий – ресурсы, затраты, себестоимость, качество и т.п. В то же время дети учатся рассматривать один и тот же объект в различных информационных аспектах. Таким образом, наряду с освоением математических и социально-экономических понятий имплантация в курс математики задач из окружающей жизни способствует также формированию информационной культуры школьников как совокупности норм и стереотипов поведения, связанных с накоплением, обработкой и трансляцией информации. Поэтому экономическая грамотность может быть представлена как сочетание экономического образования с информационной грамотностью, позволяющей

соотносить понятия экономики с реальными процессами и явлениями и на этой основе делать адекватные выводы.

На современном этапе социального и экономического развития, характеризующемся, в первую очередь, увеличением роли информации и знаний, бурными темпами происходящая информатизация общества облегчает информационное взаимодействие всего населения земного шара и обеспечивает доступ к мировым информационным ресурсам, приводя к колоссальным изменениям во всех социокультурных и экономических процессах. Это требует от социума формирования нового вида культуры – культуры информационной, поскольку именно универсальность информационных процессов позволяет применять к их изучению математические методы, выявляя фундаментальные характеристики и объясняя сущность процессов и явлений окружающей жизни – как природной, так и социально-экономической.

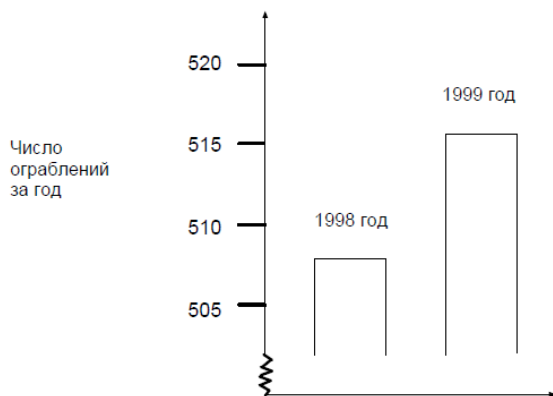
В то же время проблема представления и обработки социально-экономической информации математическими методами сопряжена с проблемой адекватной содержательной интерпретации полученных формализованных результатов, т.е. с оценкой вновь полученной информации об исследуемом процессе или явлении из реальной жизни школьника и его ближайшего окружения.

Как показывают результаты международных исследований PISA, традиционная, наиболее распространенная в настоящий момент система школьного математического образования не готовит российских школьников к тому, чтобы они могли свободно формулировать и аргументировать свою точку зрения, соотносить цифры и факты, т.е. не уделяет достаточного внимания формированию информационной культуры школьников на требуемом уровне. Чтобы пояснить сказанное, обратим внимание на одну из моделей заданий с фабулой из

окружающей жизни¹, суть которой в словесной форме и в форме диаграммы заключается в необходимости соотнести (графика):
данные условия задачи, представленные

ОГРАБЛЕНИЯ (M179Q01)

В телевизионной передаче журналист показал следующую диаграмму и сказал: “Диаграмма показывает, что по сравнению с 1998 годом в 1999 году резко возросло число ограблений”.

Считаете ли вы, что журналист сделал правильный вывод на основе данной диаграммы? Запишите объяснение своего ответа.

Эта задача вызывает затруднения у учащихся всех стран, но если в среднем по всем странам – участникам исследования PISA правильное решение дают 15% учащихся.

Эти данные говорят о явно недостаточном внимании, уделяемом отечественной системой школьного математического образования формированию навыков эффективного пользования информацией, о сохраняющемся формализме математической подготовки наших школьников. Суть ошибки заключается в устоявшемся стереотипе «возрастания», без учета эмоциональной, оценочной составляющей.

С другой стороны, налицо противоречие между «классическим» изображением графиков (в частности, начало

координат совпадает с нулями по обоим координатным осям) и традициями СМИ. Но, с нашей точки зрения, именно умение делать правильно самим и вычленять суть из информации, представленной иным способом, и составляет основу информационной культуры, без которой невозможна никакая научная грамотность.

Опыт педагогической деятельности свидетельствует о том, что формирование информационной культуры, а на ее основе и экономической грамотности, можно стимулировать, если строить изложение математических теорий исходя из содержательных примеров из реальной жизни, например, из сферы социально-экономических отношений, т.е. на основе информации, непосредственно окружающей школь-

¹Международное исследование PISA. Примеры заданий по математике // URL: <http://www.centeroko.ru/public.htm>.

ника. В современных СМИ примеры, математическое содержание которых идентично рассмотренному заданию из международного исследования PISA, используются достаточно часто, так что вполне могут быть подобраны самими школьниками. Это чаще всего информация экономического характера – о курсах валюты, о котировках акций, о доходах населения, об инфляционных процессах и т.п.

Экономические процессы, происходящие на глазах современного человека, во многом определяют качество его жизни, и следовательно, могут быть отнесены к личностно значимым, в том числе, для детей среднего и старшего возраста. Это означает, в свою очередь, что математические модели, построенные на этом материале, могут решать двойную

задачу – исследование «математической» сути процесса и формирование «оценочного» мнения. С другой стороны, в отличие от рассмотренного выше примера с ограблениями, сферу экономики можно рассматривать как данность, которую можно изучать наряду с природными процессами и явлениями.

Заключение

Таким образом, задачи с экономическим содержанием, будучи одновременно личностно значимыми для школьников и по математическому содержанию хорошо интегрируемыми в школьную математику, можно эффективно использовать для достижения при обучении математике двух взаимосвязанных целей – экономического образования и формирования экономической грамотности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Симонов А.С. Математические модели экономики в школьном курсе математики: дисс. ... доктора пед. наук. – Тула, 2000.
2. Симонов А., Дорофеев Г.В., Седова Е.А. Математические модели экономики в школьном курсе математики / Всероссийская конференция «Математика и общество. Математическое образование на рубеже веков», Дубна, сентябрь 2000. – М.: МЦНМО, 2000. – с. 270–273.
3. Дорофеев Г.В., Кузнецова Л.В., Седова Е.А., Профилированная школа в концепции школьного математического образования // Интернет-журнал «Эйдос». – 2003. – 15 апреля.

REFERENCES

1. Smirnov A.S. Mathematical models of the economy in School Course of Mathematics: the Dissertation of the doctor of pedagogical sciences. – Tula, 2000.
2. Simonov A., Dorofeev G.V., Sedov E.A. Mathematical models of the economy as a School Course of Mathematics / Russian Conference «Mathematics and Society. Mathematical Education at the turn of the century», Dubna, September, 2000. – M.: MTsNMO, 2000. – P. 270–273.
3. Dorofeev G.V., Kuznetsova L.V., Sedov E.A. Profiled school in the concept of school mathematics education // Internet Journal “Eidos”. – 2003. – April, 15.

КОЩАНОВА Г.Р., МАМАЕВА В.А. МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бұл мақалада математика сабағында экономикалық мазмұндағы есептерді қолдану мәселелері қарастырылады. Мұндай есептер мектеп математика курсына бастапқы экономикалық түсініктерді енгізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушылардың экономикалық сауаттылығын арттыруға және адамдардың күнделікті өмірінде туындайтын практикалық мәселелерді шешуге дайындайды. Бүгінгі

орта мектептердің алдында тұрған ең маңызды мәселелердің бірі әрбір жас ұрпақты өмірге және қоғам игілігі үшін белсенді еңбек етуге дайындау, бітіруші түлектердің әлеуметтік кемелденуінің жоғары дәрежесін қамтамасыз ету, шығармашылық тұлғаны қалыптастыру болып отыр. Мектеп математика курсын оқыту үдерісіндегі математикалық және экономикалық білімдердің бірігуі туралы мәселенің бүгінгі жағдайы математика мен шынайы өмірдің арақатынасының жалпы түсінігімен тығыз байланысты. Осылайша, математикалық білімнің шын мәнінде пайдасын көрсету арқылы математикалық модельдеуді үйренуге деген қызығушылығы артады және қазіргі қоғамда толыққанды өмір сүру үшін қажетті біліктілікті қалыптастырады.

Кілтті сөздер: мектептік математикалық білім беру, экономикалық сауаттылық, ақпараттық мәдениет.

KOSHCHANOVA G.R., MAMAYEVA V.E. THE FORMATION OF ECONOMIC LITERACY IN SCHOOL STUDENTS WHILE TEACHING MATHEMATICS

The article discusses the use of economic tasks during Math lessons. Such tasks allow introducing basic economic concepts into the school mathematics, thereby increasing the economic literacy of school students and preparing them for solving the practical tasks in everyday life. Secondary school is facing the problem of preparing young people for life and active work for the benefit of society, the problem of ensuring higher level of social maturity among graduates, the formation of a creative person. The current state of integration of mathematical and economic knowledge in school course of mathematics is closely connected with the general ideas of correlation of mathematics and the real world.

It increases the motivation to study mathematical models due to demonstration of real benefit of mathematical education and forms the competences necessary for full-fledged life in a modern society.

Keywords: school mathematical education, economic literacy, information culture.

ӘОЖ 37:36

АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ЖАС ӨСПІРІМДЕРДІ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

¹Ә.М. ҚҰДАЙБЕРГЕНОВА

п.ғ.к., аға оқытушы

²Г.И. САЛҒАРАЕВА

пед.психол. магистрі, аға оқытушы

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

²Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Мақалада қазіргі қоғам үшін ең маңызды мәселелердің бірі – адам бойындағы агрессивті мәселесі қарастырылған. Агрессивті мінез-құлықтың қалыптасуына әртүрлі факторлар әсер етеді. Агрессивті мінез-құлық отбасының, құрбы-құрдастарының, бұқаралық ақпараттың ықпалынан және балалар агрессивті мінез-құлықты тікелей әсер етуден, сондай-ақ агрессивті әрекеттерді бақылаудан үйренеді. Сондықтан

да әлеуметтік-педагогикалық қолдауды негізінен әртүрлі проблемасы бар және әлеуметтік жағынан қамтамсыз етілмеген отбасында тәрбиеленетін балалар қажетсінеді.

Жасөспірімдердегі агрессивті мінез-құлықты әлеуметтік педагог отбасымен бірлесіп түзету жұмыстарын жүргізуі маңызды. Отбасылық қатынастар мен олардың үйлесімділік дәрежесіне диагностикадан кейін жеке және топтық психокоррекциялық жұмыс жалғасуы қажет.

Кілтті сөздер: агрессивті мінез-құлық, жасөспірімдер, әлеуметтік педагогикалық көмек, әлеуметтік педагог

Кіріспе

Қазір қоғам да, қоғамдық көзқарастар да күннен-күнге өзгеру үстінде. Әрі бұқаралық ақпарат және қарым-қатынас құралдарының жұмысындағы барлық шектеулердің алынып, ақпарат тарату еркіндігіне кең жол ашылуы балалардың сана-сезімі мен рухына кері әсер етуде. Қазақ бола тұра қазақ тілін ұмытып, ата-бабамыздың салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпынан ажырап қалған, шетелдік компьютерлік ойындар мен қатыгездікке құрылған фильмдердің еркіне кеткен жастарымызды қайтсек дұрыс жолға саламыз? Бүгінгі таңда бұл сұрақ ұлтымыздың болашағын ойлайтын санасы сергек барша қауымды толғандыруда.

Президентіміз Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында былай деді: «Біріншіден, осы өңірде тұрақсыздық пен діни экстремизмнің етек жая бастауы. Екіншіден, бел ортасында тұрған өңірде есірткі таратудың тыйылмай отыруы». Нашакорлық, өзгеге қиянат, зорлық көрсету сияқты осындай жағдайлар адам бойында кері әсердің жиылуы, агрессивті әрекеттің осылай бой көрсетуі – өзін және өзгені талқандаудан көрініс табады. Адам бойындағы агрессия мәселесі қазіргі біздің қоғам үшін ең маңызды мәселелердің бірі.

Зорлық-зомбылық және агрессия мәселесі күннен-күнге өзекті мәселеге айналып жатыр. Қоғамда жетістіктерге жету күресінің құралы ретінде агрессивтілік ашық және жасырын формада қолданылуы сирек емес.

Адамдар үнемі қауіпті агрессивті әрекеттер жасайды. Неліктен олар мұндай әрекеттерге барады, деген мәселе ұзақ

уақыттан бері маңызды дискуссиялардың пәні болып келеді. Көптеген әр түрлі бір-біріне қарама-қайшы теориялық негіздерге қарамастан Р. Бэрн мен Д. Ричардсонның пікірінше олардың көбісі келесі төрт категорияның біріне сәйкес келеді. Агрессия бірінші кезекте мыналарға қатысты:

1. Туа пайда болған түрткілер немесе нышандарға

2. Сыртқы стимулдардан белсенетін қажеттіліктерге

3. Танымдық және эмоционалдық процесстерге

4. Бұрынғы тәжірибемен үйлескен көкейкесті әлеуметтік және эмоционалдық жағдайларға байланысты.

Агрессивтілік эмоцияның көрінуі әрекеті, яғни сырттан немесе іштен келген тітіркендіргіштерге жауап реакциясының әрекет ретінде көрінуіне орай бірнеше теориялар бар.

Агрессияға қатысты ең алғашқы және белгілі теориялық ой бойынша, бұл мінез-құлық табиғатынан түйсікті болып келеді. Бұл теориялық ойға сәйкес, адамдар осы тектес әрекеттерге генетикалық алдын-ала программаланғандықтан, агрессия туындайды [1, 8 б].

Жасөспірімдер дамуындағы дағдарысты түсіну үшін жасөспірімдердің агрессиялық әрекетіне қарсы тұруды қарастырған жөн. Бұл жас ерекшелік көптеген балаларда агрессиялықтың жоғарылауымен сипатталады. Агрессия формаларының жүйесі жас ерекшеліктерге де, жынысқа да байланысты болады. Жасөспірімдік жастағы ұл балалар мен қыз балаларда

агрессивті мінез-құлықтың жоғары және төменгі деңгейі өз жыныс ерекшеліктеріне қатысты пайда болады.

Қазақстандық зерттеуші А.Ұ. Ескендірова жасөспірімдер мінез-құлқында агрессивтіліктің пайда болуы жыныстық жетілу факторына, этникалық ерекшеліктеріне, зиялылық даму деңгейіне, отбасымен және өз қатарларымен арақатынастарына өзара байланыста және тәуелділікте болады. Ер балалардың да және қыз балалардың да барлық жасөспірімдік кезеңде агрессивтілігі өзгеріске ұшырап отырады деп атап көрсетеді [2, 81 б].

А.Ұ. Ескендірова (2003) өз зерттеуінде отбасылық арақатынастар жас өспірімдердің агрессивтілік сипатын анықтайтын негізгі фактор болып табылады. Отбасында жасөспірімнің жағдайымен келіспеушілік мінез агрессивтілікпен параллель түрде дамып немесе кеміп отырады. Жасөспірімнің агрессивтілігі оның өзінен жасы үлкен құрбыларымен өзара қарым-қатынасында да жиі байқалады. Ата-аналардың қаталдығының артуына қарай жасөспірімнің агрессивтілігінің артатындығы байқалатынын айтып өтеді [2, 80 б].

Жасөспірім жастағыларға ата-аналардың эмоциялық қолдауы, жылылығы өте қажетті нәрсе болып саналады. Бұл қолдау ерекше маңызды, себебі жасөспірімдік Мен – тұжырымдамасының қарқынды даму фазасына түседі, сәтсіздіктерге тең және сындарлы қарауға икемсіздігі, өзін толыққанды сезінбеу, қарама-қайшы күйзелістерге жиі түседі. Мұндай жағдайда әсіресе отбасы қауіпсіздік сезімінің негізімен қамтамасыз етуге қабілетті, яғни жасөспірімге оптимистік қолдау, өзкүшіне сенуге үйрету, жасөспірімде пайда болатын жаңа немесе стрестік ситуацияларындағы қорқыныш сезімдерінің төмендеуіне мүмкіндік туғызады.

Агрессияның әлеуметтенуіне екі

негізгі факторлар әсер етеді: бұл ата-ананың **мінез-құлықтары мен қарым-қатынасының үлгісі**. Ата-ананың тым қатаң жазалауларға тек ұрып-соғып, күш жұмсау ғана емес, сондай-ақ психикалық жазалаулар – балағаттау, баланы сөгу, сөз арқылы қорқыту және т.б. жатады. Психологиялық әдебиеттерде үлкендер тарапынан жасөспірімге қараудың төрт формасы анықталған: тәндік, сексуалдық, психикалық (эмоциялық), күш жұмсау және баланың негізгі қажеттіліктерін елемей (моральдық қатыгездік). Мұндай қарым-қатынас жеткіншек агрессиясының одан әрі дамуына әкеліп соғады. Зерттеушілер ата-ананың баланы шектен тыс қатыгездікпен жазалауы оның жеке тұлғасының дамуына теріс ықпал ететіндігін айтады. Біріншіден, баланы жазалай отырып, ата-ана агрессивті мінез-құлық үлгісін көрсетеді, мұны бала басқаларға әсер ету тәсілі, күш пен биліктің, әсіресе өзінен әлсіздерге күш көрсетудің белгісі ретінде игеруі мүмкін. Екіншіден, жазалау баланың жатсынып кетуіне әкелуі мен жағымсыз көзқарастың қалыптасуына себепші болуы мүмкін. Жасөспірім өз-өзінен бұғылып, тұйықтала түседі, ынтасыз болады, іштей үнсіз наразылықты ұстанымын қолданады. Үшіншіден, тым шектен тыс қатаң жазалаудан бала не үшін жазаланғанын ұмытып кетуі де мүмкін.

В.И. Горбузов ата-ананың балаға деген жағымсыз қарым-қатынастың үш түрін анықтады [3]:

1) Кері итеру (баланы қабыл алмауы, жақтырмаушылық қатынасты көрсету). Мұнда балада жалғыздық, қорғансыздық, өзіне деген сенімсіздік сезімдерін қалыптастырады. Салқын эмоциялық қатынастардан ол жауап қайтарудың жағымды мінез-құлықтық үлгілеріне ие болмайды. Бұл жеткіншектің өзін-өзі ретке келтіру қабілетін төмендетеді. Г.Эберлейн агрессивтілікті «қолдау мен сүйіспеншілікті іздейтін баланың жанайқайы» ретінде анықтайды [4].

2) Шамадан тыс әлеуметтендіру (тым қатал қарым-қатынас: шамадан тыс сынау, сөгу, теріс қылықтары үшін жазаламау және т.б.). Ата-ананың баланың тұлғалық қалыптасуы үшін үлгі ретінде ұстанған тәсілі. Алайда осыған қарамастан бұл теріс нәтижелерге алып келеді. Мұнда ата-ана тарапынан берілетін сын әдетте жүйелі болмағандықтан, жағымды нәтижеге алып келуі екіталай. Жасөспірімге бағытталған сын, сөгіс оның толыққанды дамуын емес, керісінше, үрей, қорқыныш, сәтсіздіктерді күту сезімдерін қалыптастырады.

А.И. Захаровтың айтуы бойынша, жасөспірімнің сабаққа және қызығушылығына сәйкес келмейтін әрекеттерге шектен тыс жүктеуі олардың агрессивтік мінез-құлқын тудыратын невроздың пайда болуына алып келеді [5].

3) Шамадан тыс әлпештеу (бала өз бетінше әрекет ету мүмкіндігінен айыратын шектен тыс қамқорлап, өбектеу). Бұл жасөспірімнің тұлғалық дамуын бұзады. Ол ата-ананың әлпештеуі мен сүйіспеншілігін толықтай алуына мүмкіндік береді. Алайда, шектен тыс әлпештеп өсіру жеткіншектің дербес өз бетімен жұмыс жасауына, шешім қабылдауға қабілетсіздікке және кездескен қиындықтарға қарсы тұра алу мүмкіндігін, төмендетеді. Психологтар мұндай жасөспірімдерді көбінесе агрессияның жәбірленушілері деп есептейді. Олар өздерінің теріс жағымсыз эмоцияларын басқа заттарға (кітапты жыртады, заттарды лақтырады, киімін шашады, ыдыс-аяқты сындырады және т.б.) бағыттайды.

Осылайша отбасындағы ата-ананың балаға деген жағымсыз қарым-қатынасы оларда агрессивті мінез-құлқының қалыптасуына алып келеді.

Жасөспірімдердің агрессиялы болуына ең біріншіден, ата-аналары жауапты болады, себебі, олар баланың алғашқы жылдарында тәрбие беруге

міндетті деп есептеледі. «Ата-ана және бала» қатынасына байланысты отбасында түрлі эмоционалды депрессиялық қарама-қайшылықтар болуы мүмкін. Баланың агрессиялы мінезіне жауап ретінде ата-ана қатаң жаза қолдануы мүмкін, бұл екеуі өзара тығыз байланыста болады.

Бүгінгі таңдағы оқушылардың қоғамға, әлеуметтік ортаға бейімделуі, әлеуметтенудегі қиыншылықтар оның тұлғалық қасиеттерін зерттеуге зерттеу нәтижесінде түзету жұмыстарын жүргізуге, өмірдің қиын жағдайынан шыға білуге ықпал ету қажеттігінен туындап отыр.

Жасөспірімдердің бақылаусыздығы мен қараусыз қалуы – мектеп және әлеуметтік педагогтің өзекті проблемеларының бірі болып табылады. Аталған жағдайдың себебінің бірі ата-ана мен балалар арасындағы қарым-қатынасқа байланысты. Отбасы мен мектептің арасындағы ынтымақтастық – бұл ортақ мақсатқа негізделген және ұзақ нәтижесі болып табылады. Бұл жұмыс ең алдымен отбасын жүйелі, әрі жан-жақты зерттеуден, отбасы тәрбиесін ерекшеліктері мен жағдайын ескеруден басталады. Бүгінгі таңда отбасылық тәрбие жүйесі үлкен өзгеріске ұшырауда. Отбасылық дәстүрлі құрылымының өзгеруі төмендегі мәселелерге байланысты:

- отбасындағы балалардың аз болуы;
- жас отбасылардың көбіне ата-аналарынан бөлек тұруы;
- халықтық педагогика дәстүрін жоғалтып алу;
- отбасының әлеуметтік-экономикалық қиыншылықтарды;
- ата-аналардың балаға қарауына уақытының жетіспеуі.

Бұл өз кезегінде баланың проблемаларымен жалғыз қалуына әкеліп соғады. Бұл проблемаларды шешу жолының бірі ретінде жасөспірім құқық бұзушылық пен қаңғырушылықты таңдауы мүмкін.

Ата-аналардың баланың білім

алуы мен тәрбиесінің жауапкершілігін сезінуіне қарай отбасын бірнеше түрге жіктеуге болады:

- қолайлы, сәтті отбасы ;
- проблемалық отбасы;
- қолайсыз отбасы.

Отбасылардың түріне қарай мектеп ұжымына оқушы мен оның отбасымен жұмыс жүргізген кезде түрліше әдіс-тәсілдерді қолдануға тура келеді.

Әлеуметтік педагог әрбір тәрбиеленуші үшін оның қызығушылық мүмкіндігін ескере отырып жұмыс жүргізеді. Оның ересек адамдармен, достарымен қарым-қатынасын болжамдау арқылы жасөспірімді басқару қызметін анықтайды.

Бала бойында ауытқушылықтың пайда болуына әсер ететін себептер:

Әлеуметтік-педагогикалық қараусыздық білімге деген ынтаның, дағдыларының болмауы.

Отбасындағы қолайсыз психологиялық микроклиматқа білімдегі сәтсіздіктерге, сыныптастарымен қарым-қатынастағы проблемаларға ата-ана мұғалім тарапынан әділетсіз қатынасқа байланысты оқушы бойында терең психологиялық жайсыз күйдің болуы. Психикалық және физиологиялық денсаулығы мен дамуындағы ауытқушылықтар, жас ерекшеліктеріндегі дағдарыстар; Өзін-өзі көрсетуге жағдайдың болмауы, баланың ішкі және сыртқы белсенділігін мүмкіндігін көрсете алмауы, пайдалы іспен айналысуы, өзіндік мақсаты мен өмірлік жоспарының болмауы; баланың бақылаусыз, қараусыз қалуы, баланы қоршаған ортаның жағымсыз әсер етуі мен әлеуметтік психологиялық бейімделе алмауы; әлеуметке қарсы мінез-құлық көрсетуі, оның негізіне әлеуметтену процесінің бұзылуы жатады.

Бұл себептердің ішінен әсіресе ата-анасы мен достарының және мұғалімдердің немқұрайлы қарым-қатынасының негізінде пайда болған бала мен жасөспірімдердің әлеуметтік-педагогикалық бақылаусыздағы үлкен

рөл атқарады. Нәтижесінде бала өзін жалғыз ешкімге керек емес қорғаусыз қалғандай сезінеді. Баланың бойындағы қарсылық, оқшаулану ересек адамдарға деген араздық жеккөрушілік, баланың бойындағы тағдыры, психологиясы өзіне ұқсас өзі сияқты балалармен бірігіуіне алып келеді.

Әлеуметтік жағымды тәжірибенің жеткіліксіздігі, дүниетанымының, құндылық бағдарының, этикалық бағдарының қалыптаспағандығы оқушының тұлғалық дамуында, әлеуметтік кейпіне жағымсыз әсер етеді. Бұл мәселеде маңызды рөлді дер кезінде ата-ана мен психологиялық-педагогикалық қолдаудың болмауы әсер етеді. Қазіргі кездегі оқушының қоршаған ортасы (социум) баланың дамуы, тәрбиесі үшін өте қолайсыз болып отырғандығы белгілі. Ол күнделікті отбасында, қоғамдық орында мінез-құлықтың әртүрлі ауытқуларымен пайда болуына қалалық жағдай, ондағы жағымсыз әсер ететін экономикалық әлеуметтік және мәдени факторлар әсер етеді.

Сондықтан да әлеуметтік педагогтің осы мәселеде атқарар жұмысының маңызы зор. Әлеуметтік педагог ата-аналармен тығыз қарым-қатынаста болуы тиіс. Әсіресе, жасөспірімнің өтпелі кезеңінде олардың ата-аналарымен жиі кездесіп, жиналыстар өткізіп отыру, оның тақырыптары мен жүргізілуінің тәсілдерін алдын-ала жоспарлау өте маңызды болып табылады. Сол кезеңдегі жасөспірімнің агрессиялық мінез-құлыққа бейімділігін ескере отырып, ата-аналарға сондай тақырыптың негізінде жиналыстар өткізіп, оның қалай көрінетінін және оған не әсер ететіндігін, олармен қалай қарым-қатынас жасау керектігін қарастыра келе, ата-аналармен түрлі тренинг-жаттығулар өткізіп отыру арқылы тиімді нәтижеге қол жеткізуге болады. Жиналыс жасаумен ғана шектелмей, ата-аналармен жасөспірімдермен бірлесе іс-шаралар ұйымдастырып, олардың жылы қарым-қатынас орнату-

ын назарға алу керек. Мәселе іс-шараны қалай өткізем деген емес, ата-ана мен бала арасындағы жағымды, жылы қарым-қатынасты одан әрі дамытуға, агрессиялық міз-құлықтың алдын-алуға, келеңсіз жағдайларды болдырмауға байланысты ұйымдастырылуы мақсатқа алынуы қажет. Жасөспірімнің агрессиялық мінез-құлқын жеңілдету мақсатында арнайы түзету-дамыту сабақтар ұйымдастырып, өзара жылы қарым-қатынас түзуге, агрессия түрлерін (физикалық, вербальды) шығаруға, релаксация – тежелуге түсу шараларын жүргізуге болады. Сонымен қатар агрессиялы кері әсерді затқа ауыстыру арқылы жеңілдетуге болады, мысалы әртүрлі ойындар арқылы, психожаттығулар арқылы, арт терапия, денені бағдарлау терапиясы, түйме терапиясы, құм терапиясы және т.б.

Қазіргі заманда жасөспірімдерге олардың өмір сүретін микроортасы да әсер етеді. Оның өз ауласында, мектепке барар жолда, қоғамдық орындарда, мектепте тіпті үйінде де тәрбиеге жат жағымсыз қылықтармен бетпе-бет келетін тұстары да болады. Сондықтан да агрессивтіліктің алдын алудың мынадай жолдарын педагогтерге, ата-аналарға ұсынылады:

- әр түрлі жағдайларда баланы өзін-өзі ұстай білуге үйрету;

- дау-дамай жағдайында, қатынастың мүмкін болатын жағымды дұрыс жолдарын қарастыру;

- адамға деген сенімділік, эмпатия тәрбиесін дамыту;

- баланы қоршаған ересектерге әрдайым кеңестер беріліп, жұмыстар жасалып отыруы қажет.

Психологиялық ақпараттарды көбірек тарату жағдайларын қарастыру (ата-аналар жиналыстарында, педагогикалық кеңестерде, әртүрлі іс-шаралар ұйымдас-тыру)

Жасөспірімдердің агрессивті мінез-құлықтың профилактикасы бойынша түзету жұмыстары өзіндік ерекшеліктерге ие. Оның бастапқы кезеңінде топтық түрден гөрі жасөспіріммен жеке жұмыс

жүргізген тиімді болып табылады. Басынан бастап отбасымен бірлесіп түзету жұмыстарын қолдану керек. Отбасылық қатынастар мен олардың үйлесімділік дәрежесіне диагностикадан кейін жеке және топтық психокоррекциялық жұмыс жалғасуы қажет. Коррекциялық жұмыста жасөспірімнің мінезі мен қабілетінің ерекшеліктерінің негізіндегі қызығушылықтарын қалыптастыру ерекше орынды алады. Жасөспірімнің бос уақытын мейлінше азайтуға тырысу, яғни «көңіл көтеру мен істейтін іс жоқ уақытты» тұлғаны қалыптастыруда маңызды орын алатын, пайдалы істермен (кітап оқумен, музыкамен, спортпен шұғылдану және т.б.) алмастырған жөн. (Личко А.Е., Попов Ю.В.) [6].

Сол сияқты әр баланың өзінің ерекшелігі бар, оны байқай білу де, соны орайына қарай дұрыс бағытқа бағдарлай білуде шеберлікті қажет етеді. Қандай қиын бала болса да оның ар-ожданына тимей, жеке өзіндік психологиялық ерекшелігін ескеріп, икемі бар жаққа қарай баули білу, қоғамдық пайдалы істерге икемдеу, тындырған ісіне баға беруде де қырағылық таныту, оның алдында айқын мақсат қойдыра білу және оған жетуге көмектесу сияқты сан-саналы, тынымсыз тәрбие жұмысы арқылы ғана мақсатқа жетуге болады. «Баланы бастан» демекші, әуел бастан-ақ балаға дұрыс ықпал, түзу бағдар беру, тәрбие жұмысының бір минут та ұмыт қалдырмау баршамыздың борышымыз болып келеді.

Қорытынды

Қорыта келе қоғамда ерекше етек жайып бара жатқан, бүгінгі күнде де ерекше назар аударарлық жағдайына айналған агрессивті мінез-құлық қай елде де жасөспірімдер арасында кездесіп жатқан ірі мәселенің бірі. Осы мәселеге коррекция жасаушы әрбір маман баланың тек кейбір мінездік кемшіліктерін түзетіп қана қоймай, оларды, қоғамдық өмірдің талаптарымен ұштасқан дұрыс қарым-қатынас жолына қайта әкеліп, әрі қарай қалыптаса дамуына, әлеуметтенуіне көмектесуі

кажет. Мұндай іс-әрекеттер мазмұны, қоғам өмірінде бекіген адамгершілік қадір-қасиеттер мәнімен, талаптарымен тікелей байланыстыра, адамдар арасындағы қарым-қатынастар нормала-

рымен жүзеге асырылса, балалар бойында агрессивті мінез-құлықтың өріс алмауына және оларды мектеп қабырғасынан бастап әлеуметтендіруге мүмкіндік жасалады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб, 1997.
2. Ескендірова А.У. Психологические особенности проявления агрессии у подростков в зависимости от различных факторов. Автореф. – Алматы, 2003.
3. Горбузов В.И. Практическая психотерапия, или как вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье. – Санкт-Петербург: АО «Сфера», 1994.
4. Эбллейн Г. Страхи здоровых детей. – М.: Знание, 1981
5. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков. – М., 1988.
6. Личко А.Е., Попов Ю.В. Делинквентное поведение, алкоголизм и токсикомания у подростков. – М., 1988. – С. 23–24.

REFERENCES

1. Beron R., Richardson D. Aggression. – St. Petersburg, 1997.
2. Eskendirova AU Psychological features of aggression at teenagers, depending on various factors. Autoabstract. – Almaty, 2003.
3. Gorbuzov V.I. Practical Psychotherapy, or how to return the child and teenager self-confidence, true dignity and health. – St. Petersburg: JSC «Sphere», 1994.
4. Eberlein G. Fears of healthy children. – M.: Education, 1981
5. Zakharov A.I. Neuroses at children and teenagers. – M., 1988.
6. Licko A.E., Popov Yu.V. Delinquent behavior, alcoholism and substance abuse at teenagers. – M., 1988. – P. 23–24.

КУДАЙБЕРГЕНОВА А.М., САЛГАРАЕВА Г.И. ОКАЗАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ПОДРОСТКАМ С АГРЕССИВНЫМ ХАРАКТЕРОМ

В статье рассматривается актуальная на сегодняшний день проблема человеческой агрессии. Есть несколько факторов, которые влияют на формирование агрессии. Дети агрессивному поведению учатся от прямого влияния и от наблюдений различными агрессивными проявлениями. Кроме того, на это влияет семья, друзья, СМИ и т.д. Поэтому дети с различными проблемами и воспитанники социально не обеспеченных семьи нуждаются в социально-педагогической поддержке.

Социальному педагогу важно проводить коррекционную работу с агрессивными подростками совместно с их семьей. После диагностики семейных отношений и уровня их совместимости необходимо продолжать индивидуальную и групповую психокоррекционную работу.

Ключевые слова: агрессивное поведение, молодежь, социально-педагогическая помощь, социальный педагог.

KUDAYBERGENOVA A.M., SALGARAYEVA G. I. SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF YOUNG PEOPLE WITH AGGRESSIVE CHARACTER

Human aggression is the most important problem of modern society. There are some factors influencing the formation of an aggressive character. Children acquire aggressive behavior from direct influence and from witnessing different aggressive acts, as well as from

the family, friends, mass media, etc. Therefore, children with different problems and from socially poor families need social and pedagogical support.

A social teacher shall work together with the families to carry out remedial work with aggressive teenagers. After diagnostics of family relations and the level of their compatibility, it is necessary to continue individual and group psychocorrectional work.

Keywords: aggressive behavior, teenagers, socio-educational support, social pedagogue.

УДК 378

ПОВЫШЕНИЕ ВЛИЯНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ФАКТОРА В ВОЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ – ВАЖНОЕ ТРЕБОВАНИЕ СОВРЕМЕННОСТИ

М.Е. БАТЫРОВ

к.п.н., заместитель начальника по учебной и научной работе

Г.К. ЩЕГОЛЕВ

к.тех.н., офицер отделения учебно-методической работы

Военный институт Национальной гвардии РК
e-mail: vno.pvvu@mail.ru

Воспитание высоких морально-психологических качеств у будущих офицеров Национальной гвардии Республики Казахстан, способных в любое время выступить на защиту суверенитета государства, является одним из основных направлений педагогической деятельности. В статье отмечается, что в высших военных учебных заведениях воспитательная цель всегда являлась неотъемлемой составляющей любого учебного занятия. Авторы статьи подчеркивают значимость воспитательно-го воздействия в поддержании позитивного созидательного настроя курсантов на занятии, который, в свою очередь, формирует в них способность надлежащего исполнения своих обязанностей в роли обучаемых и в последующем будущих офицеров. Кроме того, в статье акцентируется внимание на ответственную роль самих преподавателей в процессе подготовки и проведения занятий. Преподаватель в процессе проведения занятия должен постоянно напоминать курсантам цель их обучения в военном учебном заведении с точки зрения интересов государства, национальной идеи, ориентированной, в конечном итоге, на процесс постоянного совершенствования всех сторон жизни граждан страны.

Ключевые слова: морально-психологические качества, воспитательная работа, преподавание.

Введение

Успешное экономическое развитие любого государства, как правило, обеспечивает и его стабильную политическую систему. При этом уровень ее стабильности может быть повышен благодаря действию других факторов. Так, применительно к Республике Казахстан большое

значение имеет межконфессиональное и межнациональное согласие, укреплению которого в большой мере способствовало инициированное Президентом государства создание Ассамблеи народа Казахстана. Этому же в большой степени способствует дальновидность стратегического планирования развития экономики

Казахстана, а также успешная реализация ранее запланированных этапов ее развития. В неменьшей степени на стабильность политической системы и общества в целом оказывает и личность Лидера нации, безошибочно определяющего все векторы развития государства, практическая реализация совокупности которых обеспечивает нам поступательное продвижение к обществу, в котором параметры качества жизни каждого гражданина неуклонно возрастают, завоевывая все более высокие позиции в мировом рейтинге аналогичных показателей [1].

Однако все достижения экономического развития и межконфессионального согласия общества, а также достижения в построении государственности необходимо защищать от внешних и внутренних угроз. Именно для этой цели служат войска Национальной гвардии Республики Казахстан. И для реализации этой цели недостаточно одной профессиональной подготовки их личного состава. Необходимо еще и осознание своей ответственности перед государством за порученную работу по обеспечению правопорядка в обществе. А применительно к гражданским высшим учебным заведениям – ответственность будущих выпускников за успешную реализацию экономических проектов, программ здравоохранения и международного сотрудничества в различных областях народно-хозяйственной деятельности.

Однако такой ответственностью не всегда проникается даже профессорско-преподавательский состав высших учебных заведений и в особенности – гражданских, не говоря уже об обучаемом контингенте.

Вместе с тем, применительно к высшему военному образованию у курсантов необходимо формировать высокие морально-психологические качества, на которые может рассчитывать государство как в мирное время, так и во времена испытания силовых структур на прочность. Но все это не приходит само собой, хотя

крайне необходимо в условиях накаляющейся международной обстановки.

Основная часть

Очевидно, что необходимые морально-психологические качества курсантов – в недалеком будущем офицерских кадров Национальной гвардии – формируются в процессе воспитательного воздействия со стороны различных структур Военного института – отдела воспитательной и социально-правовой работы, кафедры военной педагогики и психологии, профессорско-преподавательского состава, командиров учебных подразделений, руководства института, а также региональных и главного командования Национальной гвардии Республики Казахстан [2, 3].

Вопросами воспитания в институте профессионально занимаются отдел воспитательной и социально-правовой работы и кафедра военной педагогики и психологии. Но отдел воспитательной и социально-правовой работы осуществляет воспитательное воздействие на курсантов во внеучебное время, а кафедра военной педагогики и психологии ориентирована на обучение курсантов – будущих офицеров воспитательной работе со своими подчиненными. Поэтому, не затрагивая здесь деятельность отдела воспитательной и социально-правовой работы, штаба, регионального и главного командования, которая, как правило, сводится к запланированным воспитательным мероприятиям профилактического характера и разборке случаев нарушения требований общевоинских уставов, а также воспитательных мероприятий в учебных подразделениях – взводах, ротах и батальонах, остановимся на воспитательной работе с курсантами со стороны профессорско-преподавательского состава.

При этом следует отметить, что в высших военных учебных заведениях воспитательная цель всегда являлась неотъемлемой составляющей любого учебного занятия. Вот только ее восприятие и практическая реализация подчас носит весьма формальный характер. В то же

время ее значение трудно переоценить в процессе формирования будущего офицера Национальной гвардии. Ведь можно подготовить высококвалифицированного специалиста по любой военно-учетной специальности, но отсутствие определенной мировоззренческой платформы делает такого специалиста легкой добычей деструктивных элементов, поскольку человек, лишенный чувства патриотизма, к понятию патриотизма относится чисто формально. Такой человек может легко обворовать государство и «свалить за бугор». Ему нет дела до опустошенных недр своей Родины, потому что Родины-то у него и нет. Таких людей много, в сущности, мы их видим на каждом шагу. Это люди, которые привыкли тянуть одеяло только на себя, не принимая во внимание долговременную стратегию развития государства, экономическое, политическое и духовное состояние которого определяет сейчас и в дальнейшем качество их жизни, их детей, внуков и правнуков.

При этом следует отметить, что арсенал оружия деструктивных элементов за последние годы заметно расширился и, в частности, включает фактологическое, хронологическое и мировоззренческое оружие. Последнее, в частности, формирует отношение к государству, гражданином которого является данный человек, не как к Родине, а как к месту своего временного проживания.

Соответственно, повышается эффективность воздействия такого оружия и, как следствие, участие более четырехсот казахстанцев в локальных войнах (Исламское государство Ливан, Ливия и др.) в качестве наемников. То есть, по существу, идет широкомасштабная информационная война, и профессорско-преподавательский состав высших учебных заведений должен принимать в ней самое активное участие, противопоставляя свое интеллектуальное воспитательное воздействие негативному влиянию на подрастающее поколение деструктивных элементов.

Даже выступая на конференциях с докладами, публикуя статьи, мы, в сущности, ведем информационную войну, отстаивая свои мировоззренческие позиции. И это необходимо делать потому, что «свято место пусто не бывает» и если не мы, то деструктивные элементы займут свою нишу в сознании населения нашей страны и, в первую очередь, подрастающего поколения, что, в свою очередь, может послужить направляющим вектором их деятельности отнюдь не на служение Отчизне.

Но обучать воспитательным приемам будущих командиров и просто воспитывать – это не одно и то же. И в этой связи, можно отметить, что все вышеперечисленные мероприятия носят формализованный характер и являются периодическими, а основной эффект дает воспитательное воздействие, осуществляемое на постоянной основе, то есть со стороны профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений и командиров подразделений.

Как же практически реализовать конкретному преподавателю воспитательную цель учебного занятия, записанную в утвержденном плане его проведения. Это непростой вопрос, усугубляемый тем, что учебное время любого занятия тщательно регламентировано и на воспитательное воздействие на обучаемый контингент его попросту не остается. Реализовать ее можно в рамках уже запланированных элементов плана проведения учебного занятия и, в частности, в разделе «Введение» подчеркнуть важность изучаемой темы для последующей успешной служебно-боевой деятельности офицера Национальной гвардии. Кроме того, будет уместным подчеркнуть значение подготовки высококвалифицированных офицерских кадров для Национальной гвардии Республики Казахстан как важный фактор сохранения суверенитета нашего государства в условиях все усложняющейся международной обстановки и обостряющегося экономического кризиса.

Это же можно сделать в разделе «Заключение» при оценке результатов усвоения учебного материала курсантами в качестве назидания и с целью повышения их активности на занятии, причем именно осознанной необходимости выполнять свой патриотический долг служения государству для реализации долговременной стратегии его развития, разработанной Президентом нашего государства. При этом следует отметить, что одной из задач воспитательного воздействия является поддержание позитивного созидательного настроения курсантов на занятии, который, в свою очередь, формирует в них способность надлежащего исполнения своих обязанностей в роли обучаемых, а в конечном итоге – и будущих офицерских кадров Национальной гвардии Республики Казахстан.

При этом совершенно не должны смущать столь, казалось бы, высокие воспитательные задачи, решаемые в пределах одного учебного занятия, хотя бы по аналогии с тем, что в годы Великой Отечественной войны в каждый бой солдаты шли с мыслью о победе над фашизмом, и политработники подразделений в промежутке между боями находили нужные слова для поддержания морального духа личного состава. Так и на каждом занятии у курсанта должна быть высокая цель служения Отечеству. Ведь именно она убирает на задний план меркантильные интересы и, по большому счету, является составляющей национальной идеи, ориентированной, в конечном итоге, на процесс постоянного совершенствования всех сторон жизни граждан государства.

Важным воспитательным фактором, не требующим дополнительных временных затрат, является демонстрация ответственного отношения самого преподавателя к проведению учебного занятия, а также рачительное отношение к учебному времени с целью повышения более рационального его использования, что дает моральное право преподавателю постоянно напоминать курсантам цель их обучения

в Военном институте с точки зрения интересов государства.

Касаясь исторической военной тематики и современного состояния воспитательного процесса среди молодежи, можно отметить, что в настоящее время в Казахстане воспитанию молодежи в духе патриотизма уделяется большое внимание. Достаточно привести в качестве примера молодежное крыло партии «Нур Отан», развитие молодежного спорта и т.д. В то же время материальная мотивация любого вида деятельности для большей части молодежи становится доминирующей, что никак не способствует патриотическим тенденциям, крайне необходимым для курсантов военных учебных заведений, которым Родина дает в руки оружие для защиты ее священных рубежей, защиты демократии, свободы и прав граждан нашей страны. Ведь именно молодежь уже в недалеком будущем будет определять приоритеты, как внутренней, так и внешней политики страны и ей необходимо найти те жизненные ориентиры, которые будут гармонично содержать в себе все виды мотивации, включающие как главный компонент, патриотизм, выраженный любовью к Родине, любовью к своему народу. И эта задача очень трудная. Она не под силу эгоисту, думающему только о своем благополучии. Но мы обязаны ее выполнить. Мы обязаны отдать свой долг поколению, защитившему нас от фашистского рабства.

Выводы

В последнее время в большом количестве появились религиозные секты, в том числе проповедующие религиозный экстремизм, деятельность которых может иметь далеко идущие последствия. Не лучшим образом влияет на подрастающее поколение и обилие псевдокультуры, собирающей на своих подмостках тысячи фанатов, психологическое состояние которых настолько уязвимо, что они готовы воспринять любую идеологию, включая идеологию фашизма, которая в настоящее время находит поддержку в Прибалтике,

некоторых областях Украины, да и в России стали появляться молодежные организации профашистского толка.

В этой связи военно-педагогический процесс должен активно противостоять всем негативным воздействиям на под-

растающее поколение с тем, чтобы молодое пополнение офицерских кадров Республики Казахстан смогло надежно защитить рубежи нашей Родины и суверенитет государства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия Казахстан – 2050 – новый политический курс состоявшегося государства». – Астана. – 14 декабря 2012 года. – 30 с.

2. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана». – Астана: Ак Орда. – 27 января 2012 года. – 40 с.

3. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нұрлы жол – путь в будущее». – 11 ноября 2014 года. – 12 с.

REFERENCES

1. The Letter of the President of the Republic of Kazakhstan – the Leader Nation of N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan «Strategy Kazakhstan – 2050 – a new political policy of the taken place state». – Astana. – December 14, 2012. – 30 p.

2. The Letter of the President of the Republic of Kazakhstan – the Leader Nation of N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan «Social and economic modernization – the main vector of development of Kazakhstan». – Astana: Ak Orda. – January 27, 2012. – 40 p.

3. The Letter of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people Kazakhstan «Нұрлы жол – a way to the future». – November 11, 2014. – 12 p.

БАТЫРОВ М.Е., ЩЕГОЛЕВ Г.К. ӘСКЕРИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮДЕРІСТЕГІ БІЛІМ БЕРУ ФАКТОРЫ ӘСЕРІНІҢ ЖОҒАРЫЛАУЫ – БҮГІНГІ КҮННІҢ БАСТЫ ТАЛАБЫ

Мемлекет тәуелсіздігін қорғауға кез келген уақытта қабілетті Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланының бойында жоғары моральдық-психологиялық қасиеттерді тәрбиелеу педагогикалық қызметтің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Мақалада жоғары әскери оқу орындарында тәрбиелік мақсат әрқашанда кез келген оқу сабағының ажырамас құраушысы болып табылатыны айтылған. Авторлар сабақта курсанттарды, үйренуші және кейін болашақ офицерлердің рөлінде өзінің міндеттерін тиісті атқару қабілетін қалыптастыратын позитивті жасампаздық күйге келтіруді қостауда тәрбиелік ықпалдың маңыздылығын атап көрсетеді. Сонымен бірге, сабақтарды дайындау және өткізу үдерісінде оқытушылардың жауапты рөліне назар аударылған. Оқытушы сабақ өткізу үдерісінде әскери оқу орындарында оқып жатқан курсанттардың мақсатын ұлттық идея, мемлекеттің мүдделері тұрғысынан түсіндіріп, оның еліміздің азаматтарының өмірінің барлық жақтарын жақсарту процесіне бағытталғанын үнемі естеріне салуға міндетті.

Кілтті сөздер: моральдық-психологиялық қасиеттер, тәрбиелік жұмыс, оқыту.

BATYROV M.E., SHCHEGOLEV G.K. INCREASING THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL FACTOR IN MILITARY PEDAGOGICS AS AN IMPORTANT REQUIREMENT OF TODAY

Upbringing of high moral and psychological values in future officers of the National Guard of the Republic of Kazakhstan able to protect the sovereignty of the state at any time is one of the main directions of pedagogical activity. In high military schools, upbringing has always been an integral part of any educational activity. The authors highlight the importance of upbringing influence in maintaining positive creative spirit in cadets during classes which in turn forms their ability for proper execution of their duties as trainees and later, the officers. The article also focuses on the responsible role of teachers during preparation and conducting of lessons. During classes, the teachers shall constantly remind the cadets of the purpose of their training in a military school from the point of the state interests, the national idea focused eventually on the process of continuous improvement of all aspects of life of the local citizens.

Keywords: moral and psychological values, educational work, teaching.

УДК 37.037-053.6

**ДВИГАТЕЛЬНАЯ АКТИВНОСТЬ И ФИЗИЧЕСКАЯ
ПОДГОТОВЛЕННОСТЬ ОБУЧАЮЩИХСЯ ТЕХНИЧЕСКОГО И
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Т.А. КИСПАЕВ

к.м.н., профессор кафедры ТМФК и спортивной медицины
Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

В статье обсуждаются вопросы двигательной активности (ДА) и физической подготовленности (ФП) обучающихся в учреждениях профессионально-технического образования. Получены количественные и качественные показатели суточной двигательной активности – количество локомоций, двигательный компонент, энергозатраты и физической подготовленности скоростные, скоростно-силовые, силовые и координационные способности, гибкости и выносливости подростков обучающихся в профессионально-технических колледжах г. Караганды. Проведен анализ абсолютных показателей каждого обучающегося по показателям ФП. Полученные данные обработаны статистическими методами исследования и получены обоснованные выводы. Обучающиеся, осваивающие массовые профессии в профессионально-технических колледжах, имеют низкие показатели суточной двигательной активности, не соответствующие гигиеническим нормативам. У 40-60% подростков отмечается гипокинезия. Обучающиеся имеют низкие показатели физической подготовленности не соответствующие стандартам среднего уровня развития этих значений. Обоснованы практические рекомендации, которыми могут пользоваться учителя учреждений профессионально-технического образования в своей работе.

Ключевые слова: суточная двигательная активность, локомоции, двигательный компонент, энергозатраты, показатели физической подготовленности.

Введение

Экономическая и политическая стабильность Республики Казахстан, ее экологическая и национальная безопасность невозможна без решения проблем подготовки здоровых и высококвалифицированных специалистов. Основную роль в укреплении здоровья населения и их профессиональной подготовке выполняют физическая культура и спорт. В Послании главы государства Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Новое десятилетие – новый экономический подъем – новые возможности Казахстана» поставлены задачи об увеличении доли населения всех возрастов занимающихся физической культурой и спортом к 2020 году до 30% и повышении конкурентно способности человеческого капитала. Принцип солидарной ответственности за здоровье, популяция здорового образа жизни и подготовка квалифицированных кадров определены в качестве главных приоритетов образования.

Одной из государственных систем образования, где готовят сотни тысяч квалифицированных рабочих специальностей для всех отраслей промышленности страны являются учреждения технического и профессионального образования (ТиПО). Согласно Международной стандартной классификации учреждения ТиПО должны обеспечивать подготовку человека к эффективной профессиональной деятельности на уровне требований новейших технологий и рынка труда.

В Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы говорится о кардинальной модернизации системы образования. Особое внимание уделяется состоянию здоровья подрастающего поколения, формированию интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина республики.

В настоящее время возрастает роль физической культуры в укреплении здоровья населения, профилактики заболеваний, повышения производительности

труда, организации досуга, продлении жизни и творческой активности.

В последние годы идет интенсивная дифференциация системы образования, где появились новые виды учебных заведений (лицеи, гимназии, колледжи и др.), уплотняются учебные программы, вводятся новые педагогические технологии, а также наблюдается повышенный объем учебной нагрузки в условиях дефицита времени. Все это ведет к недостаточной двигательной активности, снижению показателей физического развития и физической подготовленности [1–2].

По данным исследователей, организм подростков отличается повышенной чувствительностью к воздействию производственной среды, чем людей зрелого возраста, и претерпевает более значительные функциональные сдвиги в процессе адаптации к производственным условиям [3–4].

Важнейшим признаком, характеризующим и обуславливающим состояние здоровья подростков, осваивающих рабочие профессии в системе ТиПО, является их функциональное состояние, профессиональная пригодность, а также успешность адаптации к условиям учебно-производственной деятельности, является уровень развития основных и специальных физических качеств, объединенных общим понятием «физическая подготовленность (ФП)» [4–5].

В связи с этим целью нашей работы явилось изучение показателей двигательной активности (ДА) и физической подготовленности (ФП) подростков обучающихся в профессионально-технических колледжах (ПТК).

Основная часть

Под наблюдением находились 97 подростков старшего школьного возраста, обучающиеся в профессионально-технических колледжах г. Караганды. Условия обучения и состояние учреждений отвечали санитарно-гигиеническим требованиям. Работа проводилась методом естественного гигиенического эксперимента,

не нарушая педагогический процесс.

Для организации исследования был проведен анализ научно-методической литературы по оценке ДА и ФП подростков. В работе использовали комплекс гигиенических и педагогических методов исследования, доступных, информативных, адекватных, надежных и простых, применяемых в научно-практических исследованиях педагогами, гигиенистами и другими специалистами.

Изучение ДА проводили по хронометражным анкетам-опросникам, которые заполняли подростки с указанием потраченного времени на каждый вид деятельности и количество пройденных шагов (локомоций) за каждый день. По этим анкетам мы подсчитывали показатели суточной двигательной активности (СДА): двигательный компонент (ДК) в часах, величину суточных энергозатрат (Э) в Ккал и количество локомоций (Л), которые определяли шагомерами. Полученные данные сравнивали с гигиеническими нормативами СДА [6].

Исследовали показатели ФП: скоростных, скоростно-силовых, силовых и координационных способностей, гибкости и выносливости по тестам [7–8]. Тесты достаточно просты не требуют специальной аппаратуры и используются для определения показателей ФП и развития способностей для учащихся образовательных учреждений (ОУ).

Для выявления уровня развития скоростных способностей подростков применяли бег на дистанции 30 метров; скоростно-силовых – прыжок в длину с места; силовых – подтягивание на высокой перекладине; координационных – челночный бег 3х10 метров; гибкости – наклон вперед из положения, сидя и выносливости – бег в течении 6 минут.

Распространенное в настоящее время явление гипокинезии в деятельности учащихся в образовательных учреждениях не компенсируется существующей организацией физического воспитания в учебных заведениях. Состояние гипокинезии не-

благоприятно сказываются на состоянии здоровья учащихся и их функциональных возможностях, в том числе на развитии физических качеств, облегчающих адаптацию организма к трудовому обучению. Существующая организация физического воспитания детей и подростков, как показали наши исследования, в образовательных учреждениях далеко не совершенна. Разнообразные формы физического воспитания в режиме дня детей подростков проводятся нерегулярно. Моторная плотность физического воспитания составляет 40–45%, пульсовая стоимость при этом составляет всего в среднем 110–130 уд/мин, у 40–60% подростков отмечается низкий уровень ДА, не соответствующий гигиеническим нормативам, разработанных академиком РАМН А.Г. Сухаревым [6]. ДА нормируется по трем вышеуказанным показателям СДА: ДК, Э и Л. Для 15–17 летних подростков они имеют следующие показатели: ДК – 3–4 часа, Э – 3500–3900 Ккал и Л – 25–30 тыс. шагов.

Как показали наши исследования, при количественном расчете показателей СДА у 40–60% подростков этих учреждений отмечается гипокинезия вследствие малоподвижного образа жизни. При подробном анализе хронометражных карт и личной беседе выясняется, что проведение ими свободного времени на воздухе сопровождается не двигательной активностью, а пассивными формами досуга, где больше преобладает статический компонент. Расчет ДК и Э, полученные хронометражно-табличным методом выявили, что подростки имеют по этим показателям 2,0–2,5 часа и 2900–3400 Ккал ($2,3 \pm 0,3$ ч и $3160 \pm 101,8$), по числу локомоций от 13–18 тыс. шагов в сутки ($17550 \pm 863,3$).

Показатели физической подготовленности – это региональные возрастно-половые средние величины признаков, которые разработаны на основании тестирования большого количества детей различных возрастов [7–11]. Показатели стандартов физической подготовленно-

сти, как отмечают ученые должны разрабатываться для каждого региона той страны, где проживают дети и подростки. Каждый регион характеризуется своими особенностями: климатом, географическим положением, производственной средой, национальным составом и т.д. Все эти составляющие конкретного региона оказывают влияние на показатели физической подготовленности. В связи с этим стандарты физической подготовленности разрабатываются для конкретной местности. Нами получены оценочные таблицы показателей физической подготовленности для каждого возраста и пола для учащихся Карагандинской области [11]. Приведены 5 уровней развития основных показателей физической подготовленности: низкий, ниже средний, средний, выше средний и высокий.

Анализ результатов исследования физической подготовленности по среднему значению выносливости показал, что оно по 6-минутному бегу составило $1063,57 \pm 56,93$ метра. По оценочным таблицам, у обследуемых подростков оно соответствует низкому уровню развития.

По скоростным и координационным способностям среднее значение показателей бега на 30 метров и челночного бега 3×10 составило $4,37 \pm 0,81$ сек. и $7,51 \pm 0,47$ сек. По уровню развития этих качеств они соответствуют среднему уровню развития согласно оценочных таблиц по данным показателям.

Аналогичные данные получены и по выполнению физического упражнения – наклон вперед из положения сидя, где $M = 12,0 \pm 4,26$ см., что соответствует среднему уровню развития. По силовым способностям, выполнение физического упражнения – подтягивание на высокой перекладине выявило ниже среднее развитие этого показателя, которое составило $9,09 \pm 5,33$ раза. В то время как по скоростно-силовым способностям выполнение прыжка в длину с места выявило выше средний уровень развития этого качества и составило $2,17 \pm 0,17$ см.

При планировании материала по развитию двигательных способностей необходимо оценить индивидуальный уровень физической подготовленности учащихся, что нами было и сделано, используя эти оценочные таблицы. Индивидуальный анализ показателей физической подготовленности выявил более точную картину исследуемых качеств у каждого учащегося. Так, например, по показателю выносливости у всех подростков в 100% случаях выявлен низкий и ниже средний уровень развития данного показателя. При этом у 84% подростков выявлен низкий уровень физической подготовленности и у 16% подростков – ниже средний уровень развития. Низкий и ниже средний уровень развития физической подготовленности получен по выполнению упражнений по подтягиванию у 33,3 % и 29,2 % подростков соответственно.

По гибкости, скоростным и координационным способностям как указано выше выявлен средний уровень развития этих качеств. По скоростно-силовым способностям – выше средний уровень развития. В то время как индивидуальный анализ выявил, что у 62,5% подростков имеется низкий и ниже средний уровень развития по гибкости. При этом отсутствуют подростки со средним уровнем развития этого показателя. Аналогичный показатель выявлен и по результатам скоростных и координационных способностей. Обращает на себя внимание тот факт, что 60% подростков имеют низкий и ниже средний уровень развития по координационным способностям. По этому показателю отсутствуют подростки, имеющие высокий уровень развития. Отсутствуют подростки по средним показателям уровня развития по результатам гибкости. Аналогичная ситуация отмечается и по показателям выносливости, где отсутствуют подростки по средним, выше средним и высоким показателям.

Выводы

Анализ результатов исследования позволяет сделать следующие выводы:

1. Существующая организация физического воспитания в ОУ не обеспечивает достаточный уровень ДА соответствующих гигиеническим нормам.

2. Риск формирования отклонений в показателях двигательной активности и физической подготовленности в значительной степени определяется организацией учебного процесса и физической активностью школьников в режиме дня.

3. Обучающиеся, осваивающие массовые профессии в учреждениях ТиПО имеют низкие показатели суточной двигательной активности, не соответствующие гигиеническим нормативам.

4. Обучающиеся осваивающие массовые профессии в учреждениях ТиПО имеют низкие показатели физической подготовленности не соответствующие стандартам среднего уровня развития этих значений.

Практические рекомендации:

1. Для оценки состояния здоровья и физической подготовленности обучающихся в учреждения ТиПО использовать оценочные уровни физического развития,

физической подготовленности и показатели СДА для данного возраста. Это позволяет проводить мониторинг индивидуального развития каждого подростка в динамике роста и проводимых профилактических и оздоровительных мероприятий.

2. Увеличить двигательный режим учащихся за счет:

– дополнительных видов обучения (физкультурно-оздоровительные, физкультурно-спортивные, лечебно-профилактические занятия);

– факультативных видов обучения (занятия в ДЮСШ, спортивных секциях, кружках, группах ЛФК);

– самостоятельное использование разнообразных средств и форм физического воспитания (индивидуальные, массовые и семейные групповые занятия).

3. Увеличить объем часов и упражнений, направленных на развитие физических качеств:

– выносливости;

– гибкости;

– координационных, скоростно-силовых, скоростных и силовых способностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кучма В. Р., Сухарева Л. М., Степанова М. И. Гигиенические проблемы школьных инноваций. – М.: НЦЗД РАМН, 2009. – 240с.

2. Кучма В.Р., Соколова С.Б., Рапопорт И.К., Макарова А.Ю. Организация профилактической работы в образовательных учреждениях: проблемы и пути решения// Гигиена и санитария. – 2015. – №1. – С. 5–8.

3. Баранов А.А., Кучма В.Р., Сухарева Л.М. Медицинские и социальные аспекты современных подростков к условиям воспитания, обучения и трудовой деятельности: Руководство для врачей. – М.: ГОТАР. Медиа, 2007. – 352с.

4. Гигиена детей и подростков. Сборник нормативно-методических документов/ Под редакцией члена кор. РАМН В.Р. Кучмы. – М.: Издательство научного центра здоровья детей РАМН, 2013. – 379с.

5. Киспаев Т.А. Профиссеонально-прикладная физическая подготовка учащихся профессионально-технических колледжей: Учебное пособие. – Караганда, 2014. – 260с.

6. Сухарев А.Г. Гигиеническое нормирование суточной двигательной активности / Образование и воспитание детей и подростков: гигиенические проблемы: матер. все-рос. конф. с междунар. участ. (Москва, октябрь 2002 г.). – М.: 2002. – С. 335–337.

7. Лях В.И. Тесты в физическом воспитании. – М.: АСТ, 1988. – 217с.

8. Киспаев Т.А. К вопросу о физической подготовленности детей и подростков и методических подходах ее определения// Высшая школа Казахстана. – Алматы, 2010. – № 4. – С. 100–104.

9. Ланда Б.Х. Мониторинг физического развития и физической подготовленности учащихся. – М.: Педагогический университет «Первое сентября», 2008. – 170 с.
10. Семенов Л.А. Мониторинг кондиционной физической подготовленности в образовательных учреждениях: монография. – М.: Советский спорт, 2007. – 168с.
11. Гейнц К.А., Гейнц Р.П., Киспаев Т.А. и др. Оценка двигательной подготовленности и физического развития учащихся 6–17 лет городских и сельских школ Карагандинской области: Методическое пособие. – Караганда, 2009. –126с.

REFERENCES

1. Kuchma V.R., Sukhareva L.M., Stepanova M.I. Hygienic problems of school innovations. – M.: NCCH RAMS, 2009.–240 p.
2. Kuchma V.R., Sokolova S.B., Rapoport I.K., Makarova A.Y. The organization of preventive measures in educational establishments: problems and solutions // Hygiene and sanitary.–2015.–№1.– P.5–8.
3. Baranov A.A., Kuchma V.R., Sukhareva L.M. Medical and social aspects of present adolescents to conditions of education, training and labour activity: Guidance for doctors. – M.: GOTAR. Media, 2007. – 352 p.
4. Hygiene of children and adolescents. Collection of regulatory and procedural documents/ Under the editorship of corresponding members of the Russian Academy of Medical Science V.R. Kuchma. – M.: Publishing house of RAMS research center for children health, 2013.– 379 p.
5. Kispayev T.A. Professional–and–applied physical training of students in vocational and technical colleges. – Karaganda, 2014.–260p.
6. Sukharev A.G. Hygienic regulation of daily motion activity. /Education and upbringing of children and adolescents: hygienic problems: materials of the Russian conference with foreign participants (Moscow, October, 2002). – M.: 2002. – P. 335–337.
7. Lyakh V.I. Testing in physical education. – M.: AST, 1988. – 217p.
8. Kispayev T.A. To the issue on children and adolescents' physical fitness and methodological approaches to its definition// Higher school of Kazakhstan. – Almaty, 2010. – № 4. – С.100–104.
9. Landa B.Kh. The monitoring of students' physical development and fitness. – M.: Pedagogical university «First September», 2008. – 170 p.
10. Semenov L.A. The monitoring of conditioned physical fitness in educational establishments: monography: – M.: Soviet sport, 2007. – 168p.
11. Geints K.A., Geints R.P., Kispayev T.A., et al. The evaluation of motion proficiency and physical development of students aged 6–17 in city and coountryside schools of Karaganda region. – Karaganda, 2009. – 126 p.

КИСПАЕВ Т.А. КӘСІБИ-ТЕХНИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫ МЕН ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІ.

Мақалада кәсіби-техникалық білім беру мекемелерінде оқытандардың дене дайындығы (ДД) және қозғалыс белсенділігі (ҚБ) мәселелері талқыланады. Қарағанды қаласындағы кәсіби-техникалық колледжде оқытын жасөспірімдердің бір күндік қозғалыс белсенділігінің сапалық және сандық көрсеткіші алынды: дене дайындығы мен энергия жұмсаудың локомоция саны, қозғалыс компоненті; жылдамдық, жылдамдық-күш, күш және үйлестіруші қабілеттері, ептіліктері мен төзімділігі. ДД көрсеткіші бойынша әрбір оқушының абсолютті көрсеткішіне талдау жүргізілді. Алынған мәліметтер зерттеудің статистикалық әдістері болып, негізделген

қорытындылар алынды. Кәсіби-техникалық колледждегі көптеген мамандықты игеруші оқушыларының бір күндік қозғалыс белсенділігі төмен және гигиеналық нормаларға сай келмейді. 40–60% жасөспірімде гипокинезия байқалды. Оқушылардың дене дайындығының көрсеткіші де төмен, аталмыш белгілерді дамытудың орташа деңгейлі стандартына сәйкес келмейді. Мұғалімдер өздерінің кәсіби-техникалық білім беру мекемелеріндегі жұмыстарында практикалық негізделген ұсыныстарды қолдана алады.

Кілтті сөздер: бір күндік қозғалыс белсенділігі, қозғалыс компоненті, қуат жұмсауы, дене дайындығының көрсеткіші .

KISPAYEV T.A. PHYSICAL ACTIVITY AND PHYSICAL PREPAREDNESS OF STUDENTS OF TECHNICAL AND PROFESSIONAL EDUCATION

The article studies the questions of physical activity (PA) and physical preparedness (PP) of students of technical and professional education. Quantitative and qualitative indicators of daily physical activity include: quantity of locomotions, motive component, energy consumption and physical fitness: speed, speed and power, power and coordination abilities, flexibility and endurance of teenagers studying in professional colleges of Karaganda. Absolute indicators of PP of each student were analyzed, with processing the obtained data by statistical methods and obtaining valid conclusions. Students of mass professions in professional education have low indicators of daily physical activity not corresponding to hygienic standards. 40-60% of teenagers suffer from hypokinesia. Students show low indicators of PP not corresponding to the average standards. The provided practical recommendations can be used by the teachers of technical and professional institutions in their practice.

Keywords: daily physical activity, locomotion, motive component, energy consumption, indicators of physical preparedness.

ӘӨЖ 371.012

СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Р.А. ДАРМЕНОВА

п.ғ.к., «Кәсіптік білім» кафедрасының қауымдастырылған профессоры
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті
e-mail: rahiya1961@mail.ru

Мақалада педагогикалық жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісін жетілдіруде ұлттық мұраға ерекше назар аудару қажеттігі айтылған. Қазақ халқының эстетикалық асыл қасиеттері, арман-мүдделері, тыныс-тіршілігі қазақтың сәндік қолданбалы өнерінен бастау алады. Қазақ қолданбалы өнері негізінде болашақ мамандардың кәсіби эстетикалық даярлығын жетілдіру, сәндік-қолданбалы қолөнердің тарихын зерттеу арқылы болашақ мамандардың кәсіби шығармашылығын қалыптастыру басты міндеттердің бірі. Осыған орай арнайы колледждер, институттар, университеттерде сәндік-қолданбалы өнер факультеттері ұйымдастырылды. Бірақ дәстүрлі көркемөнер орталықтары өнерінің бұдан әрі дамуының негізгі шарты болып бұрынғыша шығармашылық тұрғыдағы ұрпақтар сабақтастығы принципмен дамуы саналады. Сондықтан да оның маңызды міндеттерінің бірі болып барлық уақытта болашақ мамандарды дұрыс тәрбиелеу мәселесі табылады. Ал бұл болашақ мамандардың шығармашылық қабілеттерінің,

кәсіби шеберлігінің дамуы мен қалыптасуы, біріншіден, оқытудың қажеттілігіне және жағдайына байланысты, екіншіден, оқытудың, білім берудің және дамудың өзара байланысына; үшіншіден, оқу үрдісінің міндеттері, мазмұны, формалары және әдістерінің өзара байланысына қатысты болып келеді.

Кілтті сөздер: *сәндік-қолданбалы өнер, тарих, маман, шығармашылық.*

Кіріспе

Н.Ә. Назарбаев: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған елдердің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін-білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Сол себептен қазіргі талаптарға сай, болашақ мұғалімдерді дайындау барысында осының өзі өмірдің қойылып отырған талаптарынан туындайды¹.

Қазақ халқының қолөнері сонау ескі тарихымен бірге өсіп, біте қайнап келе жатқан өте бай қазына. Қолөнер халықтың өз қолымен жасайтын, ұлттық мәдениет пен өнер туындысы. Қазақ ұлттық өнерінің мағынасы өте үлкен әрі дүние жүзінде сирек кездесетін белгілі қолөнер деуге болады. Қазақстан территориясында қолөнердің өркендеуі біріншіден, қазақ халқының күнделікті тұрмыста қолдану қажетінен туса, екіншіден, халықтың өнерді құрмет тұтып, жоғары бағалауынан туған жағдай екендігі баяндалады. «Қазақ халқының тарихы, басқа халықтардың тарихы сияқты – бұл алдымен материалдық байлықтарды өндірушілердің, еңбекші қауымның тарихы». Міне сондықтан да қазақ халқында қолөнердің қалыптасу кезеңдерін Қазақстан тарихымен байланыстыра сөз еткен дұрыс.

Негізгі бөлім

Жалпы тарихқа үңілсек, адамдар табиғатқа тәуелді болды. Мыңдаған жылдар бойы үздіксіз күрес, тынымсыз еңбек үстінде өздерінің қару-жарақ, мекен – жайларын жетілдіре білді. Сөйтіп,

күрес пен еңбек адам баласының санасезімін оятып, тәрбиелеп - өсірді, еңбекті бірлесіп істеуге үйретті. Мұның өзі өзара пікірлесуін, бірімен-бірінің түсінесе білуін қажет етті [1].

Тарихта қалыптасып келген, сан ғасырлық тұрмысқа байланысты, табиғи құбылыстарды суреттеуге лайықталып келген сәндік қолданбалы өнердің мазмұнының жаңара түсіп, бет-бедерінде тың мағына беретін туындылардың пайда болуы.

Сәндік-қолданбалы өнер сабақтарында қажетті технологиялық процестерді сақтап орындалған бұйымдар экологиялық, экономикалық, эстетикалық заңдылықтарға жауап беріп адамның талғамын, сұлулық сезімін арттырып, оның қажеттілігін өтеу қажет. Мұндай әсемдіктің, көркемдіктің, сұлулықтың болмыста ғылыми негізде тұрмыстық сүйкімді, әсем зат-бұйымға ұласуы - өнер болып табылады, қазақ халқының қолданбалы қолөнері – біздің ұлттық мәдениетіміздің құрамды бөлігі. Оны дамыта отырып, таныстыру халық шеберлерінің өнегелі өнерін насихаттау, қолөнер бұйымдарының сапасын арттыра беруіміз қажет.

Қазіргі Қазақстан жағдайындағы педагогикалық жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісін жетілдіруде ұлттық мұраға ерекше назар аударуымыз орынды. Қазақ халқының эстетикалық асыл қасиеттері, арман-мүдделері, тыныстіршілігі қазақ сәндік қолданбалы өнерінен бастау алады. Осы қазақ қолөнеріне мазмұнды сипаттама беру олардың эстетикалық, шығармашылық мүмкіндіктерін және бүгінгі жоғарғы оқу

¹Қазақстан Республикасында 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымда-масы. – Астана, 2004. 3–4 б.

орындарында оларды қандай бағыттар арқылы жүзеге асыруға болатындығын саралап көрсетуімізге көмектеседі [2].

Қазіргі кезде өнер пәндерін (бейнелеу өнері, қолданбалы қол өнер, композиция, компьютерлік графика, дәстүрлі материалдарды көркемдеп өңдеу) біріктіре оқыту арқылы болашақ мамандардың эстетикалық қабілеті мен талғамын арттыруға септігін тигізетін кәсіби шығарамашылық, көркемдік білім беру құралы екенін анықтауға мүмкіндік туып отыр.

Оқу-тәрбие процесінде студенттерді көркем өнерге тәрбиелеп оқытуда олардың талғамын іс жүзінде арттырып, шығармашылыққа, сұлулыққа, тазалыққа үйретіп, адамзат қоғамында бұрын сонды жасалған мәдени мұраны жүйелі меңгеру және оны игеру жолдары қарастырылады. Біздің ұлттық тәрбие берудегі негізгі міндеттердің бірі – жас ұрпақтың санасына туған халқына деген құрмет пен мақтаныш сезімін ұлатып, ұлттық рухты сіңіру, сондай-ақ тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерін қастерлеп, салт-дәстүрін меңгерту болып табылады.

Жас жеткіншектердің білімін жетілдіріп, ақыл-ой санасының дамуына әсер етумен бірге өнердегі басты мақсаттардың бірі – көңіл-күй мен сезім тереңдігін дамытудағы, яғни эмоционалды тәжірибені арттырудағы қосқан үлесіне, рухани мәдениетімізді меңгертуге, адамгершілік және көркемдік тәрбиенің тиімді жолын ашуға табиғи жағдай тудыру.

Көркем сәндік-қолданбалы өнер сабағында ғана студенттер сәндік қолданбалы өнердің тарихи және теориялық даму үрдісі жөнінде тереңірек білім алып, көркем шығарманы талдауға және ол туралы өз пікірін сауатты жеткізе білуге үйренеді. Қазақ халқының дәстүрлі колөнерінің бірқатары адамзат қоғамы алға жылжыған сайын жаңа түрге ие болып, кейбірі күнделікті тұрмысқа қажет те болмай қалғаны ақиқат. Бұл күндері фарфордан, тоттанбайтын металдан,

эмаль жалатылған темірден, пласмассадан, жасанды талшықтардан жасалған сәнді жиһаз, бұйымдар көп. Халқымыз ғасырлар бойы тұтынып келген, көптеген мүліктердің түрлері мен сапасы да жаңаруда. Бірақ қазақ колөнері бұнымен халық тұрмысын да өзінің ежелгі маңызын жоғалтып отырған жоқ. Олай болса, қазақ халқы колөнердің бай мұраларына қазіргі заманға сай жаңаша сипат бере отырып, оларды жетілдірудің техникалық жүйесін қалыптастыру қажет.

Сәндік-қолданбалы колөнер сабағы білім алушыларды оқуға саналы қарауға бейімдейді, танымдылық, белсенділік пен ой еңбегі және кәсіби шығармашылығын қалыптастыру міндеттері негізінен бұйымдар жасау барысында жүзеге асыралады.

Сәндік-қолданбалы колөнер сабақтарында ақпараттық технологияларды қолдану-проблемалық және зерттеу әдістерін, жаңа оқыту технологияларын, оқыту формаларын, оқыту ойындарын автоматты оқыту жүйесіне енгізу арқылы бағдарлама бөлімдерін сапалы жүзеге асырады және оқыту процесінің тиімділігін арттырады. Сабақ барысында ақпараттық технологияларды қолдану оқытушының уақытын үнемдейді, оқу материалының көлемін және деңгейін шығармашылық жоспарлауға оқыту-тәрбиелеу процесін ұйымдастыру формасының бір түрінен басқа түріне ауысуына немесе өтуіне, барлық оқыту жүйелерін оңтайлы ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оқыту процессі шығармашылық тұрғыда, тәрбиелік сипатта болу керек, ал жасалған бұйымдардың ұлттық колориті қанық, көркемдік құндылығы және жасалу сапасы жоғары, функционалды және эстетикалық талаптарға сай, қоғамға пайдалы болу қажет.

Жеке адамның шығармашылық қабілетін, суреткерлік қиялын, эмоционалды түсіне білу қасиетін арттыруда проблемалы жағдайлар тудыру; өз бетінше ойлай білу; көркем шығармаға, құбылыстар мен бағыттарға салыстырмалы талдау-

лар жасай білуге үйрету педагогикалық үрдістің біртұтастылығы мен жүйелілігін құрайды [3]. Осы тұрғыдан қарағанда оқытудың мазмұндық және процесуалдық жақтарының бірлестігін ескере келе, ұлттық тәрбие беру мақсатында мынандай мәселелерге ерекше көңіл бөлуіміз қажет:

– оқыту әдістемесін дайындау барысында қазақ баласының мінез-құлқына жақын, оның дамуына әсерін молынан тигізетін әдіс-тәсілдерді таңдап алу;

– қосымша оқу-әдістемелік құралдарға баланың ұлттық сана сезімін оятатын, оны қалыптастыратын, қазақ халқының тарихы, әдебиеті, мәдениеті, дәстүрімен таныстыратын материалдарды барынша мол енгізу;

– осылардың ішінен қазіргі уақыттың талабына сай келетін ата-дәстүрлерді таңдап алу және олардың деңгейін көтеруді көздеу т.с.с. Студенттердің шығармашылық қабілеті қазақ қолданбалы өнерін пайдаланудағы теориялық білімдер мен практикалық іскерліктері педагогикалық практика жағдайында жүзеге артады. Қазақ қолданбалы өнері негізінде болашақ мұғалімдердің кәсіби шығармашылығын қалыптастыру үшін мынандай шарттарды ескеруіміз керек: Болашақ мұғалімдердің қазақ қолданбалы өнерінің маңызын саналы оймен түсінуі; Болашақ мұғалімдердің қазақ қолданбалы өнері негізінде білімдер мен іскерліктерді жетік меңгеруі; Тәжірибелі оқытушылардың қазақ қолданбалы өнерінің тарихын оқыту әдістемесінде қолданған әдістерін студенттердің қолдана білуі т.б. Халықтың рухани танымын, эстетикалық талғамын кемелдендіру үшін осы күнге дейін толықтырылып жинақталған аса бай рухани игіліктерді игеріп, танымай тұрып, ілгері аттау мүмкін емес. Көзбен көріп, сенудің адам үшін маңызы зор [4].

Осыған орай арнайы колледждер, институттар, университеттерде сәндік-қолданбалы өнер факультеттері ұйымдастырылды. Бірақ дәстүрлі

көркемөнер орталықтары өнерінің бұдан әрі дамуының негізгі шарты болып бұрынғыша шығармашылық тұрғыдағы ұрпақтар сабақтастығы принципімен дамуы саналады. Сондықтан да оның маңызды міндеттерінің бірі болып барлық уақытта болашақ мамандарды дұрыс тәрбиелеу мәселесі табылады.

Дәстүрлі өнердің тілі күрделі және мәнді болғандықтан оның заңдылықтарына немқұрайдылықпен қарауға болмайды. Оған мән бермеу жансыз стилизацияға әкеліп соғады. Ал бұл болса, шығарманың шындық болмысын және тереңдігін көрсете алмайды. Сол себепті де өнердің дәстүрлі тілін бала кезден меңгеру қажет, ол білімдерді тәжірибелі ұстаздың бақылауымен жетілдіре түсу тиіс.

Білімге кім-кімде қол жеткізе алады. Бірақ меңгерген білімді практикамен байланыстырып, тәжірибеге енгізу, шеберлікке икемделуге, шебер болуға әркімнің қабілеті әр түрлі болып келеді, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда бәрі бірдей емес. Дегенмен, оқытушының бұған ықпалы мол. Бұл педагогтан көп уақытты, ізденісті талап етеді. Ол үшін мұражайларға, көрмелерге жиі барып, шеберлердің шығармашылық туындыларының құпия сыры мен мазмұн-мағынасына үнемі үңіліп отыру тиімді болмақ.

Қорытынды

Қазақ қолданбалы өнері негізінде болашақ мамандардың кәсіби эстетикалық даярлығын жетілдіру, сәндік-қолданбалы қолөнер арқылы болашақ мамандардың кәсіби шығармашылығын қалыптастыру – басты міндеттердің бірі десек болады. Сондықтан жоғары оқу орнын бітірген болашақ маман рухани дамыған, шығармашылықпен жұмыс істей алатын, кәсіби дағдыларды, педагогикалық дарындылықты бойына сіңірген, жаңашылдыққа құштарлығы басым маман болып шығуы тиіс; Жалпы білім беретін мектептерге әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу мақсаты

койылып отырған қазіргі кезде білім беруді жаңа педагогикалық технологияларды оқытудың ақпараттық құралдарын, тәрбиенің жаңа нысандарын, зерттеушілік және ізденушілік қызмет дағдыларын меңгерген кәсіби білікті педагог келуі тиіс. Қорыта айтқанда жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерінің, кәсіби

шеберлігінің дамуы мен қалыптасуы, біріншіден, оқытудың қажеттілігіне және жағдайына байланысты, екіншіден, оқытудың, білім берудің және дамудың өзара байланысына; үшіншіден, оқу үрдісінің міндеттері, мазмұны, формалары және әдістерінің өзара байланысына қатысты болып келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әмірғазин Т. Әсемдікке құштарлық академиясы. – Алматы: ЖАҚ, 2001.
2. Мұратбаева Г.А. Болашақ өнертану мамандарын даярлаудағы оқу үдерісін технологияландыру: оқу-әдістемелік құралы. – Алматы: Жания-Полиграф, 2003.
3. Бикенов А. Қазақтың материалдық мәдениеті. – Астана: Фолиант, 2010.
4. Тәжімұратов Ә. Шебердің қолы ортақ. – Алматы, 1987. – 96 б.

REFERENCES

1. Amirgazin T. Academy of Arts Beauty. – Almaty, 2001.
2. Muratbayev G.A. Tehnologyzation of educational process on preparation of future professionals of art: teaching manual. – Almaty: Janiya-Polygraph, 2003.
3. Biken A. Material Culture of Kazakh. – Astana: Foliant, 2010.
4. Tazhimuratov A. The master hands even common. – Almaty, 1987. – 96 p.

ДАРМЕНОВА Р.А. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ С ПОМОЩЬЮ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

В статье говорится о необходимости уделять особое внимание национальному наследию в совершенствовании учебно-воспитательного процесса в высших педагогических учебных заведениях. Все начинается с декоративно-прикладного искусства - жизнь и быт, мечты и интересы, эстетические качества казахского народа. Это является одной из главных целей формирования профессионального творчества будущих специалистов на основе развития казахского народного искусства и профессионального исследования истории декоративно-прикладного искусства.

Для этого в колледжах, институтах и университетах организовываются специальные факультеты искусства. Но и в дальнейшем основным условием развития традиционных центров искусства, как и раньше, будет принцип связи творческих поколений. Поэтому постоянной главной задачей будет и остается правильное воспитание будущих специалистов. Во-первых, социальное развитие и необходимость учебы, во-вторых связь образования и саморазвития и, в-третьих задачи и содержание учебного процесса, форма и методика должны быть взаимосвязаны. А это приводит к развитию и формированию творческих способностей и профессиональному мастерству будущих специалистов.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, история, специалист, творчество.

DARMENOVA R.A. THE FORMATION OF PROFESSIONAL CREATIVITY IN FUTURE EXPERTS BY MEANS OF ARTS AND CRAFTS

Special attention in the improvement of education and upbringing in high pedagogical educational institutions shall be paid to the national heritage. Everything starts from the arts and crafts - life and lifestyle, dreams and interests, esthetic qualities of Kazakh people. One of the main goals is the formation of professional creativity in future experts on the basis of development of Kazakh applied art and the professional research of the history of arts and crafts.

For this purpose, special faculties of art are organized in colleges, institutes and universities. But in the future the principle of connection between creative generations remains the main condition for the development of traditional art centers. Therefore, proper upbringing of future experts will remain the major task. Social development and need for study shall be interconnected with the link between education and self-development, and the tasks

Keywords: decorative and applied art, history, specialist, creativity.

ӘОЖ 374

ЕРЕСЕКТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАСТЫҚ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ДАРАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ғ.У. ҚАБЕКЕНОВ

білім беру докторы, педагогика және психология кафедрасының доценті
Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инженеринг
университеті
e-mail: kabekenov76@mail.ru

Мақалада ересектерге білім берудің жастық және жеке даралық ерекшеліктері қарастырылған.

Бүгінгі таңда ересектерге білім беру жүйесін дамыту стратегиясының мәні адамдардың тұлғалық дамуының оңтайлы шартыу құру оның жекелік қасиеттерінің көрінуімен тығыз байланысты. Ересектерге білім беру үдерісін құруда олардың жас айырмашылықтары мен психологиялық ерекшеліктерін және әлеуметтік-мәдени шарттарын міндетті түрде ескеру қажет, себебі, оқытудың заманауи ақпараттық және коммуникациялық технологияларының негізгі детерминаты болып табылады.

Кемелдікті анықтаудың бір маңыздылығы оның жас ерекшеліктерімен байланыстылығында емес, әлеуметтік-психологиялық факторлармен байланыстылығында, себебі ол бір жағынан адамның өзінің жете түсінуінде, екінші жағынан оның қоғамдық өмірде пайда болуында. Сондықтан кейінгі уақыттарда ересек адамдың жас ерекшеліктері туралы өзгерістердің қордаланған ғылыми мәліметтерін де ескеру керек, сондай-ақ онтогенез ғылымының біртұтастығын жаңаша түсінулер, адамзат өмірінің типологиялық және метрикалық қасиеттерін сипаттайтын осы кезеңді, яғни адамзат дамуының барлық кезеңдерінің тұтастығы мен өзара байланысы кемелдену мен ересектенудің жас ерекшеліктерінің кезеңі психофизиологиялық кезеңдену құрылысына келуге жол ашады.

Кілтті сөздер: ересектерге білім беру, білім берудің жастық ерекшеліктері, жеке даралық.

Кіріспе

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында ересектерге білім

беру өзекті мәселенің біріне саналады. Ересек адам өзінің білімін жетілдіру арқылы кәсіби біліктілігін көтеріп қана

қоймайды, ол еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін саналы түсінеді, өз өмірінің сапасын жақсартады.

Оған Қазақтан Республикасының «Білім беру» заңының 24-ші бабында «ересектерге білім беру қоғамда болып жатқан әлеуметтік – экономикалық өзгерістерге сәйкес білімдер мен дағдылардың қосымша көлемін алу үшін олардың өмір бойы білім алу қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған» - деп ерекше атап көрсетілуі дәлел бола алады.

Ересектерге білім беру үрдісі ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап либералдық, прогрессивтік, бихевиористік, радикалды, когнитивті, гуманистік философиялық мектептер мен бағыттар ықпалымен дамып, әлеуметтік, экономикалық функциялар атқарды, бүгінгі таңда ол тұлғаны дамыту функциясын орындайтын білім беру қызметін көрсету саласына айналып келеді.

Сондықтан адамның қай жаста да оқуына жол ашылып, «өмір бойы білім алуына» мүмкіндік берілген қазіргі заманда ересектерге білім беру маңызды мәселе болып саналады.

Әдіснамалық негіздері

Ересектерге білім беру мәселесі әлеуметтік-философиялық (А.Г. Аслотов, А.Р. Лурия және т.б.); үздіксіз білім беру жүйесіндегі орны мен мазмұны (Д.Р. Кидд, А.Долеон, Р.Х. Даве және т.б.); ересек адамның мақсатты іс-әрекеті ретіндегі білім алуы мен қосымша білім алуының объективті үдерістері арасындағы айырмашылық (В.Г. Онушкин және т.б.); ересектердің танымдық қызметінің психологиялық ерекшеліктері (Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская, Л.И. Анцыферова және т.б.); педагогикалық мәселелер (Л.А. Балакирева, Е.П. Тонконогая және т.б.); ересектерге қосымша білім берудің функциялары (Л.П. Буюева, М.В. Кларин және т.б.) бағыттарда қарастырылған.

Қазақстан Республикасында ересектерге білім беру үдерісінің, жоғары білім беру жүйесінің қалыптасуы мен да-

муы мәселелері көптеген ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады. Сонымен қатар ересектердің өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, оқыту үдерісін ұйымдастыру, ересек оқушылардың субъектілігін дамыту (А.Н. Ильясова, Қ.Р. Сейталиев, Б.А. Тұрғынбаева және т.б.) тұрғысынан қарастырылады.

Ересектерге білім беру мақсатты бағытта ұйымдастырылатын, физиологиялық, психологиялық, әлеуметтік, адамгершілік жетілген, жауапкершілікпен өзін-өзі басқару мінез-құлқы үшін экономикалық тәуелсіз, өмірлік тәжірибесі мен сана-сезім деңгейі жеткілікті тұлғаға білім, білік және дағдыны беру және меңгерту, құзыреттіліктерін қалыптастыру үдерісі болып табылады.

«Ересектерге білім беру (adult education)» үздіксіз оқыту үдерісінің кешенін (формальды және формальды емес формалары мен түрлерін) қамтиды. Оның көмегімен адамдар өзінің қабілеттерін дамытады, білімі мен кәсіби біліктілігін жетілдіреді немесе оны өзінің жаңа бағыттарында қолданады.

Ересектерге білім беру жүйесі дамуының стратегиялық мақсаты адамның даралығын көрсетуіне, тұлғалық дамуына тиімді жағдайлар жасау болып табылады. Осы мақсатты жүзеге асыруда ересектердің шығармашылығына, олардың өзін-өзі тануына, өзін-өзі анықтауына, өзін іс жүзінде көрсетуіне қолдау көрсету үшін қосымша білім беру мекемесі әлеуетінің жоғары болуы маңызды рөл атқарады.

Ересек адамдардың өмірлік және кәсіби тәжірибесінің мәні, оның ақыл-ой әрекетінің мотивациясы, интеллектуалдық белсенділігі, психикалық функциясы мәселелерін қарастыруда педагог әрі психолог ғалымдардың (Б.Г. Ананьев, Ю.Н. Кулюткин, Е.И. Степанова, Г.С. Сухобская және т.б.) зерттеу жұмыстары маңызды орын алады.

«Ересек білім алушы» – психологиялық, әлеуметтік, рухани жетілген, өзін-өзі танитын, өзін-өзі басқара ала-

тын, білім алу қажеттілігі саналы түрде қалыптасқан, өзінің кез келген іс-әрекетіне, соның ішінде білім алуына жауапты болу үшін жеткілікті өмірлік тәжірибесі бар, сана-сезімі дамыған 18-20 жастан асқан кез келген адам.

С.И. Змеев [1] ересектерге білім беруді формалды және формалды емес білім беру қызметтерінің алаңы ретінде қарастырса, ал М.Т. Громкова «ересек адам – еңбек ақысы төленетін салада оқу әрекетін өзінің қатысуымен қатар алып жүретін адам» - деп тұжырымдайды [2].

Заманауи саяси, әлеуметтік-экономикалық жағдайда қойылған мақсатқа қол жеткізу алдымен білім беру практикасының құрылымында, қосымша білім беру мекемесінде түбегейлі өзгерістерді талап етеді. Бұл мекеменің бәсекеге қабілеттілігі, табыстылығы және тиімділігі олардың іс-әрекетіне тікелей байланысты. Ересектер үшін білім беру құрылымы тұлғалық және жалпы мақсат пен міндеттерден, топқа қатысушылардың субъект-субъектілі қатынасынан, заңдылықтар мен қағидалар, әдістер мен формалар, нәтижеден тұрады.

Мамандардың (П.Штопка [3], Д.А. Новиков [4], т.б.) пікірінше, кез келген әлеуметтік-мәдени жүйе, оның ішінде, білім беру жүйесі адамзаттық қоғамның құндылық бағдарын қалыптастыруға және оған қолдау көрсетуге бағытталған ашық жүйе болып табылады, оған төмендегі ерекшеліктер тән: жүйеде белгілі бір компоненттердің болуы; барлық компоненттердің өзара байланысын анықтайтын ашық жүйенің құрылымы мен инфрақұрылымының болуы; компоненттердің бір-біріне әсер етуі нәтижесінде қоршаған ортамен және өзара әрекеттестігінің болуы; жүйенің дамуы; жүйенің концептуалды сипатының болуы, сол арқылы мақсаты мен құндылығының, формасының бір-бірімен байланыста болуы және т.б.

Ересектерге білім беруді моделдеудің тұғырын, тәсілдерін анықтауда оның функцияларын ескеру қажет.

«Тұғыр (подход)» моделдеу қағидасы немесе әдісі болуы мүмкін. Моделдеуде тұғыр педагогикалық моделдеудің мақсатын, қағидасын, формасын, әдістерін, тәсілдерін анықтайды. Кейбір жағдайларда тұғыр практикалық іс-әрекеттің құралдарын сол әрекет меңгеретін элемент, белгі, сипаттама түрінде негізделеді. Адам тұғырды таңдай отырып, практикалық немесе теориялық іс-әрекетті жүзеге асыруда әрекетте қолданатын құралдар шеңберін шектеуі мүмкін.

Әдебиет көздерін талдау негізінде «тұғыр» ұғымының үш түрлі анықтамасын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Алдымен «тұғыр» қандайда бір нәрсені теория, құрылым, модель, тезис, идея, болжам түрінде зерттеу, талдау, сипаттау, жобалау, құрылымдау үшін теориялық және логикалық негіз ретінде қарастырылады. Бұл жағдайда «тұғыр» ұғымы қағида, ұстаным, идея ұғымдарымен қатар қарастырылады.

Екіншіден, «тұғыр» белгілі бір идеяны, қағиданы жүзеге асыратын іс-әрекеттердің өзара байланысты тәсілдері мен әдістерінің кешені ретінде түсіндіріледі. Бұл жағдайда «тұғыр» ұғымы әдіс, әдістеме ұғымдары арқылы ашып көрсетіледі. Үшіншіден, «тұғыр» іс-әрекет белгісі немесе сапасын көрсететін белгілердің жиынтығы ретінде «сапа», «ерекшелік» ұғымдарымен қатар түсіндіріледі.

Ересектерге білім беруді моделдеуде «андрогикалық тұғыр» қолданылуы тиіс. Андрогикалық тұғырға тән айрықша сипаттаманың бірі білім алушыларды өзінің білім алу сұраныстарын және оны қанағаттандыру бойынша саналы белсенді іс-әрекетінің субъектісі ретінде жете ұғыну болып табылады [5].

Ғылыми әдебиеттерде андрогикалық тұғырдың негізін қалайтын алғышарттар ересек білім алушылардың әлеуметтік және психологиялық әрі физиологиялық ерекшеліктеріне сүйенеді.

Ересектерге білім беру мәселесі өзара

байланысты үш факторлар тобымен дәлелденген.

Бірінші топқа ересек жастағы жалпы білім алу мәселесіне тікелей байланысты факторлар жатқызылады. Олар: жаңа жұмыстың болашағына қарай жалпы білім алуға қажеттілік, біліктілігін көтеру, тұратын орнын ауыстыру, серіктесінің көзқарасы және т.б. Бұл жағдайларда көбінесе, жалпы білім алу мерзімді, жылдамдық сипатқа ие болады. Сонымен бірге институционалды және басқа да аспектілерде дайындық үдерісінің мазмұнына, емти-ханға дайындалу формаларына, уақытқа байланысты.

Екінші топқа кәсіптік білім алу мәселесімен байланысты факторлар жатады. Оларды бірнеше құраушыларға бөліп көрсетуге болады: мамандықты, кәсіпті таңдау және сол саланы меңгеру, қайтадан даярлану, біліктілігін көтеру. Бүгінгі таңда жеке білім алу бағытында әртүрлі жұмыс формалары дамуда.

Үшінші топқа ересектерге білім берудің «өмір бойы білім алу» мәселесімен байланысты факторлары жатқызылады. Мұнда кез келген адамның өмір сүру барысында іс-әрекеті мен ойлауын, біліктілігі мен дағдысын, адамға, оқиғаға, жалпы өмірге қатынасын үнемі жаңартып отыру қажеттілігі ескеріледі. Ең қарапайым мысал ретінде, техникалық және ақпараттық-технологиялық құралдарды меңгеру тәсілін, т.б. келтіруге болады.

Ересектерді оқыту үрдісін құруда осы жастық топтың психологиялық ерекшеліктерін және қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануға байланысты анықталған әлеуметтік-мәдени жағдайларды ескеру қажет.

Ересектену (кемелдену, жетілу, толысу) кезеңі адам өмірінде ұзақ уақыттық кезең болып табылады. Кәсіби қалыптасу және өсу тұрғысынан бұл кезең бірнеше сатыларға бөліп көрсетіледі. Соның ішінде, Д.Б. Бромлейдің жастық жіктемесін қолдануға болады. Оладамның ересектену циклін төрт сатыға бөліп

көрсетеді: ерте ересектену (21–25 жас), орта ересектену (25–40 жас), кеш ересектену (40–55 жас), пенсия алдындағы жастық кезең (55–65 жас) [7].

Енді осы сатыларға қысқаша сипаттама беріледі. Ерте ересектену (21–25 жас) – бұл адамның өзі таңдаған кәсіби жолының дұрыстығын немесе қателігін саналы ұғынатын кезең. Егер, осы уақытта жұмыс орнын немесе мамандықты ауыстыру қажет болса, онда мамандықты меңгеру және өзінің кәсіби шеберлігін жетілдіру басталады.

Орта ересектену (25–40 жас) үшін таңдап алған мамандықты сақтау тенденциясы және карьераны жасау сипаты тән. Бұл адамның осы жаста жұмысты толық игеруімен және карьераны жасаудың нақты мүмкіндіктерін жете ұғынуымен байланысты. Адамдардың кейбіреулері ғана өзінің өмірін және іс-әрекет саласын өзгерту шешімін қабылдайды.

Кеш ересектену кезеңінде (40–55 жас) әлеуметтік және кәсіптік рөлдер нығаяды, олардың біреуі басымдылыққа ие болса, екіншісінің әлсіреуі мүмкін.

Пенсия алдындағы кезеңде (55–65 жас) адам қоғамда белгілі бір жағдайға, мәртебеге, әлеуметтік жетістіктерге ие болады, тұлғалық маңызды істерді таңдайды.

Сонымен жоғарыдағы барлық кезеңдер ересектену кезеңінің кәсіптік іс-әрекет контекстінде адам өміріндегі негізгі даму кезеңі екендігін көрсетеді. Ересектердің кәсіптік қалыптасуы, құзыреттілігі мен шеберлігінің өсуі барысында оқытудың формаларын және әдістерін психологиялық негіздеу білім алушылар контингентінің өзіндік ерекшеліктерін, тұлғалық қасиеттерін және танымдық үрдістерін талдауды талап етеді.

Б.Г. Ананьевтің пікірінше, бұл жоғарыда сипатталған жастық жіктеме ең жетілдірілген болып саналады. Б.Г. Ананьев ересектердің интеллектуалдық функцияларын зерттеп, эволюциялық және инволюциялық құбылыстардың бар екендігін атап көрсетеді. Ол

инволюциялық үрдісті тежейтін және картаюға қарсы тұратын факторлардың ішінен дарындылық пен білімнің болуын ерекше атай отырып, «ақыл-ой еңбегімен айналысатын адамдарда интеллектуалды функцияны үнемі жаттықтырудың қажеттілігіне» баса назар аударады [7].

Ю.И. Кулюткин зерттеуінде ересектердің күрделі ойлау операцияларының өзгерісіне білімнің әсері маңызды болып саналады. Олардың пікірінше, жоғары білімі бар адамдарда операциялық құрылымда ешқандай өзгерістер болмайды. Ал орта білімді аяқтамаған адамдарда жасы келген сайын ойлау операцияларында төмендеу байқалады [8].

Сондықтан ересек адамның маңызды сипаттарына психологиялық жетілуі, әлеуметтік кемелденуі және ізгілік құндылықтарға тұлғалық ұстанымдарының болуы жатады.

Ересек адам өзінің интеллектуалды дамуын өздігінен бақылап, кәсіби шеберлігі мен шығармашылығын одан әрі дамытуға қабілетті. Жоғары білімі бар адам үшін тұлғалық даму мотиві мен жетістікке жету мотиві тән.

Н.Н. Юдашина мотивтің төрт тобын қарастырады: нәтижелік мотивтер (істі соңына дейін бітіру, нәтижеге қол жеткізу, соңғы өнім – оның сапасы мен санына бағыттылық, материалдық марапаттау); қарым-қатынас мотиві (қоғам мен жеке индивид арасындағы қатынасқа бағдарлану); процессуалдық мотивтер (еңбектің сипаты, еңбектегі рөлдік қызметтерді орындау); өзін-өзі жетілдіру мотивтері (білім, білік, дағдыны, тұлғалық қасиеттерін жетілдіру) [9].

Бірақ адамда қандай мотив болса да, оны оқыту үдерісіне қайтадан алып келудегі бақылау нәтижелері «орта жастағы білім алушылардың» оқуға деген жоғары жауапкершілігі бар екендігін, тыңдаушылардың белсенді ұстанымына байланысты екендігін көрсетеді. Сонымен бірге орта жастағы білім алушылардың жастарға қарағанда жақсы жетістіктер көрсететіні, сабаққа үнемі

қатысатыны анықталды.

Жоғарыдағы айтылғандар адамның психологиялық-физиологиялық функцияларының төмендеуіне қарамастан, орта ересектену адамның шығармашылығындағы продуктивті кезең болып табылатыны, әсіресе гуманитарлық білімге байланысты іс-әрекеттерге қатысты екендігі жөнінде тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Сыртқы факторлар ішінде орта жастағы адамның жаңа білімді, технологияны меңгеруін оятатындары, атап айтқанда, технологиялық және ақпараттық білім темпінің өсуі; қоғамдық қатынастардың жаңа парадигмалары; кәсіптік білімнің ескіруі және т.б. Осының ішінде кәсіптік білімнің ескіруі мәселесі орта жастағы адамдар үшін өзекті: біріншіден, мектептік және кәсіптік білімді алғанына көп жыл өткені; екіншіден, еңбек әрекетін жалғастыруы және т.б.

Қорыта келгенде, ғалымдар еңбектерінде ересектер және ересектік туралы адамдардың биологиялық, әлеуметтік, рухани, құрылымын, ересектер педагогикасының практикалық, қолданбалық аспектілері ашып көрсетілген.

Ересектер де оқу әрекетінің субъектісі ретінде оқытудың мәніне байланысты резервтер (қорлар) немесе оқытудағы кедергілер ретіндегі сипатына байланысты өзіне тән көрсеткіштермен (параметрлер) сипатталады. Ересектер оқу әрекетінің субъектісі ретінде оқытудағы субъект позициясына бағытталған психологиялық көмекті қажет етеді.

Сондықтан ересектерді алдымен оқытудың жаңа білімді бекіту мақсатында қолдану мүмкіндігімен байланысты практикалық нәтижесі қызықтырады немесе олар үшін өзінің кәсіби мәртебесін көтеру үшін білімнің мазмұны ерекше мәнге ие болады.

Осы орайда әлеуметтік және педагогикалық-психологиялық зерттеулерге жасалған талдау нәтижесі бүгінгі таңда ересектерге білім беруді ұйымдастырудың мынадай формалары бар

екендігін көрсетеді: кәсіби білім беру (vocational education); табысты ұйымдардың ересектеріне білім беру және өзінің бос уақытын пайдалану (Education for leisure); білім алу әрекеті бос уақытын дұрыс өткізудің түрі (Education for leisure); қосымша тілді үйрену; формальды емес оқыту.

Сонымен қатар ересектердің жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуының дәстүрлі, жаңа, инновациялық тұрғыдағы формалары да кездеседі. Оның ішінде, дәстүрлі формаларына тоқталатын болсақ, оған кәсіби білімдік бағдарламаларды жүзеге асыратын ұйымдастырушылық-құқықтық, ғылыми-ізденушілік мекемелер және оларды басқару, ақпараттық қызметтер жатады. Бұл жүйелерде ересектерге білім беру өздігінен білім алу; әдістемелік бірлестіктер; кафедралар; циклдік және бір реттік формалар (курстар, семинар және т.б.); білім беру мекемелері шеңберіндегі орталықтар; білімін көтеру; университеттегі кәсібін көтеру орталықтары және т.б. ұйымдастырушылық формада жүзеге асырылады.

Ересектерге білім берудің инновациялық формалары мен әдістеріне келетін болсақ, оған «кейс-стади»-ді (нақты оқу жағдаятын пайдалану арқылы оқыту), өзін-өзі тану мен өзін-өзі бағалаудың әдісі ретінде рефлексияны, тренингтік технологияны (іскерлік қарым-қатынас, тұлғалық өсу және т.б.), ойын технологиясын (іскерлік, имитациялық, жобалау және т.б.), проблемалық дәрістер мен тақырыптық дискуссияларды, мастер класстарды жатқызуға болады.

Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижесі жаңа технологиялардың ересектерге білім беруде өмірдің талабына сай жүйелі қолданылуы керектігін көрсетеді.

Ресей ғалымы М.Т. Громова ересектерге білім берудің әдістемесі мен технологиясына қойылатын талаптарды үш топқа топтастырады:

— табиғилықты қамтамасыз ету тобы, ол білімалушылардың бастап-

қы жағдайын, оның мотивациялық-қажеттілік саласын, өндіріске қабілетін, өзінің пікірін, ойын білдіру және т.б. ашып көрсетеді;

— мәдениет нормаларына қатыстыруды және қоршаған әлемде өзін саналы түсінуді қамтамасыз ету тобы, оның ерекшелігі өзінің мақсатын түсінуі, болжам жасай білуі, жаңа ақпаратты ала білуі және т.б.;

— мәдениет нормаларын, атап айтқанда, ойлау техникасын, коммуникацияны, рефлексиядан іс-әрекеттерді ұйымдастыру тобы, ол нақты жағдаяттарда өзін-өзі анықтау ережесін меңгеруді, дұрыс шешім қабылдай білуді және оны орындауда жауапкершілік алу біліктілігін; белгілі бір қабілетті дамытатын әрекетті тренинг ретінде ұйымдастыруды және т.б. қамтамасыз етеді [2].

Қорытынды

Жаңа технологиялардың өріс алуына байланысты қазақстандық білім берудің модернизациясы және оның әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасуы көптеген мәселелерге негізделеді. Сондықтан бүгінгі таңда білім беруді модернизациялаудың стратегиялық мақсаты әрбір адамның ғұмыр бойы білім алуына немесе білімін толықтыруына нақты мүмкіндіктер туғызатын жаңа білім беру жүйесін құру болып табылады.

Қорыта келгенде, ересектердің оқу үдерісіндегі өзіндік бағалауының келесі педагогикалық-психологиялық ерекшеліктері айқындалды:

— ересек білім алушының бір немесе бірнеше саладағы белгілі көлем мен деңгейдегі жалпы және кәсіби білімі, өмірлік тәжірибесінің болуы;

— кез келген жаңа ақпаратты сыннан өткізіп, бағалау тәжірибесінің деңгейі;

— ұсынылған материалды талдау, меңгеру тәжірибесі;

— өзінің барлық тұрғыдан қорғай алатын кәсіби пікірінің бар екендігі;

— уақыттың құнын білуі;

— алған білімдерін тез жүзеге асыруға ұмтылысының жоғарылығы;

– мұрат-мүддесінің, қажеттілігі мен қызығушылығының айқындылығы;
– рухани, құқықтық және әлеуметтік жауапкершіліктері бар;

– өзінің кәсіби деңгейін жаңа талаптарға сәйкес жетілдіру қажеттігін ұғынуы және осы тұрғыдан мәселені шешуге тырысуы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Змеев С.И. Технология обучения взрослых. – М.: Академия, 2002. – 127 с.
2. Громкова М.Т. Модульное обучение в системно образовании взрослых // URL: <http://www.Elitarium.ru>
3. Штомпка П. Социология социальных изменений // Пер. с англ. под ред. В.А. Ядова. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.
4. Новиков Д.А. Теория управления организационными системами. – М.: МПСИ, 2005. – 584 с.
5. Кукуев А.И. Андрагогический подход в педагогике. – Ростов-на-Дону.: ИПО ПИ ЮФУ, 2009. – 328 с.
6. Бромлей Д.Б. Психология взрослости / Ильин Е.П. – СПб: Питер, 2012. – 544 с.
7. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В 2-х т. – М.: Педагогика, 1980.
8. Кулюткин Ю.Н. Психология обучения взрослых. – М., 1985. – 128 с.
9. Юдашина Н.Н. Профориентационная работа среди молодежи с учетом социально-экономических факторов. – Л., 1991.

REFERENCES

1. Zmееv S.I. Technology of training of adults. – M.: Academy, 2002. – P.127.
2. Gromkova M.T. Modular training in system education of adults. <http://www.elitarium.ru>
3. Shtompka P. Sociology of social changes // Russian translation, edited by V.A.Yadova. – M.: Aspect-Press, 1996. – p. 416.
4. Novikov D.A. The theory of management of organizational systems. – M.: MPSI, 2005. – P.584.
5. Kukuyev A.I. Andragogical approach in Pedagogics. – Rostov-on-Don.: IPO PI UFU, 2009. – P.328.
6. Bromlei D.B. Psychology of adulthood / Ilyin E.P. – SPb: Piter, 2012. – P. 544.
7. Ananyiev B.G. Selected psychological works. 2 volumes. – M.: Pedagogy, 1980.
8. Kulutkin Yu.N. Psychology of training of adults. – M., 1985. – P.128.
9. Yudashina N.N. Profession focused work among youth with consideration for social and economic factors. – L., 1991.

КАБЕКЕНОВ Г.У. ВОЗРАСТНЫЕ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ВЗРОСЛЫХ

В статье рассмотрены возрастные и индивидуальные особенности обучения взрослых. Сегодня стратегия развития системы образования взрослых заключается в создании оптимальных условий для развития личности человека, проявления его индивидуальности. Это обусловлено потребностью в новых знаниях, умениях, навыках, которые бы сделали процесс адаптации человека к создавшимся условиям более оперативным и эффективным. При построении процесса обучения взрослых необходимо учитывать психологические особенности данной возрастной группы и те социокультурные условия, которые детерминированы применением современных информационных и коммуникационных технологий в обучении. Важно отметить, что определение зрелости связывается не с возрастом, а с социально-психологическими

факторами, которые, с одной стороны, осознаются самим человеком, а с другой проявляются в общественной жизни. Поэтому надо учитывать, что накопленные за последнее время научные данные о возрастных изменениях взрослых людей, а также новейшее понимание целостности онтогенеза, единства и взаимосвязи всех периодов человеческого развития позволяют подойти к построению психофизиологической периодизации возрастных фаз зрелости или взрослости, характеризующей типологические и метрические свойства этих фаз человеческой жизни.

Ключевые слова: образование взрослых, возрастные особенности обучения взрослых, индивидуальность.

KABEKENOV G. AGE AND INDIVIDUAL FEATURES OF ADULT TEACHING

In today's socio-economic changing conditions, adult education becomes an actual problem again. The current strategy of adult education system development is to create the best conditions for development of personal identity, manifestation of personality. It is caused by the need for new knowledge, abilities, skills which would ease and promote the adaptation of a person to the new conditions. The process of teaching adults shall consider psychological features of the age group and the sociocultural conditions determined by the application of modern information and communication technologies in teaching. The article studies some individual age features of adults teaching. The maturity is defined not by age but by social and psychological factors which are both realized by the person itself and are displayed in public life. Therefore it is necessary to consider that the scientific data collected recently about age changes of adults, and also the latest understanding of ontogenesis integrity, unity and interrelation of all periods of human development allow approaching the construction of a psychophysiological periodization of age phases of maturity or adulthood which characterizes typological and metric properties of these phases of human life.

Keywords: adult education, age features of adult teaching, individual.

ӘОЖ 37.022

МЕКТЕПТІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ КӨПТІЛДІЛІККЕ БАУЛУ

Ж.З. ТОРЫБАЕВА

п.ғ.д., профессор, Педагогикалық ғылымдар кафедрасының меңгерушісі

Б.А. ТОЙБЕКОВА

PhD докторант

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ -түрік университеті
e-mail: Bagdat1984@mail.ru

Мақала көптілділікке баулу оқушы тұлғасының мәселесіне, оны заманауи жалпы білім беретін мектептің оқу-тәрбие үдерісінде көптілді, көпмәдениетті тұлға ретінде дамытудың ерекшеліктеріне арналған.

Білім беру жүйесінде басымдылықтардың өзгеруі, оның мәдениетті құрушы рөлінің күшеюі жағдайында көптілді білім беру қағидасы тұлғаны өсіріп, нәрлендіретін орта болып саналатын мәдениет пен тәрбие, сонымен қатар, баланы тұлға ретінде тәрбиелеу мен дамыту арасындағы қарым-қатынасты анықтайды.

Көптілді тұлға болмысын түсіну үшін тіл мен қатысымдық тілдесім тұлғаның қалыптасуы барысында маңызды рөл атқаратындығы туралы қорытынды басты мәнге ие. Оқушының көптілділікке қатысымы сөйлеу тілдесімін дамытуға сөйлеу қызметі тұтастығы мен тәртібіне, яғни адамдар арасындағы қатысымына байланысты болып табылады.

Авторлардың пікірінше, қазіргі мәселені шешу, берілген үрдісті ұйымдастыруға қатысты жүйелі-тұтас әдісті қолдануды, негізінде оқыту-тәрбиелеу үрдісінің тұрақтылығы туралы түсінігі бар педагогикалық шарттарды анықтауды, оқушының көптілділікке баулу барысында оның заңдылықтары мен қағидаларын есепке алуды талап етеді.

Кілтті сөздер: тұлға, мектеп, көптілділік, баулу.

Кіріспе

Бүгінгі мектептің негізгі ұстанымы – бәсекеге қабілетті жастарды тәрбиелеу, тұлғаның мәдени және құндылықтық деңгейі мен ақыл-ойын арттыру, оны көптілділікке қоғам қажеттілігіне сай бейімдеу. Қазіргі кезеңде қоғам өмірінің демократияландыру, ізгілендіру, бәсекеге қабілетті экономиканы дамыту, бәсекеге қабілетті қоғам мүшелерін тәрбиелеу барысында Қазақстан Республикасында елеулі, оңтайлы өзгерістер пайда болып, жүзеге асырылуда. «Үштұғырлы тіл» бағдарламасы қолдау тауып, үлкен іс-әрекеттер орындалып, жасампаздық пен жанарулар туындап, барлық салаға дамыту алып келу кезеңінде, оқу орындарының педагогикалық үдерісіндегі тәрбие салаларындағы жұмыстарға жаңа белесте, тың көзқарастармен қарауды алға қояды, жауапкершілікті, талапты туындатады.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптарына жүгінсек, бүгінгі мектеп түлегі – көптілді коммуникативтік және ақпараттық құзыреттілігі дамыған, көпмәдениетті, рухани-адамгершілік, ұлтаралық қатынастар мәдениетінің жоғары деңгейін меңгерген, қазақ елінің және жалпықазақстандық құндылықтарды қастерлейтін, тілдерді меңгеруге тұрақты қызығушылық танытатын, отансүйгіштік және азаматтық санасезімдері дамыған тұлға.

Сондай-ақ, білім беру ұйымдарында тұлғаны тәрбиелеу баланың өмірлік іс-әрекеті үдерісін педагогтің дұрыс

ұйымдастыруы және бағыт беруі арқылы жүзеге асады.

Негізгі бөлім

Тұлға проблемасы бірқатар ғылымдардың: философия, әлеуметтану, психология, педагогика ғылымдарының зерттеу объектісіне жатады. Қоғамдық-гуманитарлық ғылымдар саласының қай-қайсысында болсын адам орталық мәселе болғандықтан олар тұлға ұғымын ортақ қолданып, әрқайсысы әр қырынан зерттеп-таниды және осы ғылым салаларының зерттеу нәтижелерінің өзара ықпалдастығы мен бір-біріне әсері бар. Әр ғылым саласы тұлға сөзіне өзіне тән танымдық-ұғымдық мағына сыйғызады.

Тұлға – жеке адамның өзіндік адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық педагогикалық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі ретінде жан-жақты сипаттайтын ұғым. Адамның әлеуметтік қасиеттерінің жиынтығы, қоғамның даму жемісі және белсенді қызмет ету мен қарым-қатынас орнату арқылы жеке адамды әлеуметтік қатынастар жүйесіне енгізудің жемісі [1].

Ғылыми әдебиетте «көптілді білім беру – бұл мектепте оқу пәндерін екі немесе одан да көп тілде аудармасыз оқыту» деген ұғым қалыптасқан. Бірақ іргелі білім негіздерін меңгеру болашақтағы түбегейлі мақсат болғандықтан, көптілділіктің «туын» көтеріп, стандарт мазмұнын білім алушыларға толығымен жеткізу, одан оң нәтиже алу артқы шекте қалып қалмауы әдістемелік ізденістерді талап етеді [2].

Сонымен, полилингвальды тұлға –

түрлі тілдік мүмкіндіктерге ие жеке тұлға ғана емес, өз әлеуметтік ерекшелігі мен этникалық негізі бар, коммуникативті құзыреті қалыптасқан тұлға.

Мектеп тәрбиесі балаға жан-жақты тәрбиелік ықпал жасау үшін үлкен мүмкіндіктерге жағдай туғызады. Мектепте кездесетін әр адам балаға бір жаңалық ашады. Бұл жағдайда ұстаздың тұлғасы және құрбы-құрдастарымен қарым-қатынастар сипаты үлкен рөл атқарады [3; 4].

Соңғы психологиялық-педагогикалық зерттеулер осы күрделі міндетті шешу мектепте, ең алдымен, оның барлық баспалдақтарында, оқу мазмұны мен әдістерін түбегейлі өзгертумен байланысты екендігіне көз жеткізеді [5].

Педагогикалық жүйе белгілі педагогикалық шарттарды сақтағанда ғана қызмет етеді және дамиды. Осы орайда тұлғаның дүниетанымдық мәдениетін жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында қалыптастыруды ұйымдастыру жолдары мен шарттарын қарастыруда жалпы педагогика ғылымындағы қалыптасқан тәжірибеге назар аудардық.

«Шарт» – бір-бірінен бөлек өмір сүре алмайтын зат пен қоршаған ортаның арасындағы қарым-қатынас категориясы тұрғысынан түсіндіріледі. Белгілі бір құбылыстар пайда болатын, өмір сүретін макро не микро әлем сол шартты құрайды. Шарт – ол объектілер (заттардың, олардың жағдайының, арақатынасының) комплексінің компоненті, бұлардың өміршендігінен осы құбылыстардың да өмір сүру қажеттілігі туындайды.

Ал қазақ тілінің түсіндірмелі сөздігінде «шарт» ұғымына мынандай түсініктеме беріледі. «Шарт – бұл: тәуелді болатын бір жағдай; өмірдің, іс-әрекеттің белгілі бір саласында қалыптасқан ережелер; бір нәрсе жүзеге асырылатын жағдай; негізге алынатын мәліметтер мен талаптар» Философиялық сөздікте: «Шарт – заттың қоршаған құбылыстарға қатынасын білдіретін философиялық категория.

Шарт өзі пайда болатын өмір сүретін және дамитын жағдайда ортаны құрайды» деп берілсе, педагогикалық зерттеуде, көп жағдайда, тәуелді болатын жағдай; бір нәрсе жүзеге асырылатын жағдай ретінде қарастырылады [6].

Шарттар адамның өзінің ішкі ресурстарын жұмылдыруға, өзіне қолайлы тәсілдерді іздеуге, өмірлік іс-әрекетте адамның баламалы қабылдауының себептерінің бірі болып табылады. Осылайша, білім беру кеңістігінің шарттары, білім беру үдерісіне қатысушылардың ішкі ағзалық өмірлерін белсендірудің шарты болады.

Олай болса, педагогикалық, психологиялық шарттардың мәні, педагогикалық үдерістің компоненттері мен шарттарының арақатынасын көрсету болып табылады. Бірқатар ғалымдар, соның ішінде Е.Ю. Никитина, О.В. Суслова, Ж.Ж.Искаков «педагогикалық, психологиялық шарттар» деп жеке тұлғаның белгілі бір сапаларын аса жоғары деңгейде дамытуда, білім алушылардың мақсатқа жетудегі білім беру үдерісінде жүзеге асырылатын, өзара байланысты іс-шаралардың жиынтығын айтады [7].

С.А. Мухамедьянов педагогикалық шарттар деп, педагогқа тиімді түрде оқу және тәрбие жұмысын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін, психологиялық және педагогикалық факторлардың (қатынастар, құралдар және т.б.) жиынтығы тұрғысынан тығыз өзара әрекетте құрылған мақсатқа бағытталған жағдайды айтады [8].

Н.В. Останина «шартты» кең мағынасында қарастырады және оны «қоғам дамуының аталған кезеңінде, әлеуметтік-педагогикалық үдерістердегі әрекетінің соңғы нәтижесінің жиынтығы», деп анықтайды [9].

Педагогикалық зерттеулерде қарастырылатын мәселеге байланысты шарттар жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуын қамтамасыз ететін себеп-салдар; оқу-тәрбие үдерістерін ұйымдастыруға қойылатын талаптар; әрекеттің реті; педа-

гогикалық міндеттерді шешу үдерісін жүзеге асыратын орта; педагогикалық әсерді жүзеге асыруды қамтамасыз ететін ережелер мен қарым-қатынас түрлері ретінде ұсынылады. Зерттеу барысында жасалған талдау нәтижесі педагогика теориясы мен практикасында ұйымдастырушылық-педагогикалық (В.А. Беликов, Е.И. Козырева, С.Н. Павлов және т.б.); психологиялық-педагогикалық (Н.В. Журавская, А.В. Лысенко және т.б.); дидактикалық (М.В. Рутовская және т.б.) шарттардың кездестінін көрсетеді. Сонымен шарт - бұл белгілі бір объектінің қызмет етуінің негізі болып, объективті және субъективті, қажетті және жеткілікті деп те жіктеледі.

В.И. Андреева педагогикалық шарттарға анықтама бере келе, оқу-тәрбие процесс шаралары – оқытудың мазмұны, әдістері, сонымен бірге ұйымдастырушылық формасы екендігін көрсетеді [10]. О.А. Свириденко бұл анықтаманы психологиялық тұрғыдан қарастырып «... әлеуметтік маңызға ие жеке тұлғаның дамуымен байланысты оқу-таным кезіндегі уәждемелік шарттылық; арнайы пәндердің оқу материалын дидактикалық өңдеу, оқытудың заңдары, ұстанымдары, ережелері; болашақ мамандықтың сипатына оқу-танымдық сипаттың жақындатылуы», деп толықтырады [11].

Жоғарыда аталғандарды есепке ала отырып, біздің ойымызша, жалпы орта білім беру жағдайында полилингвальды тұлғаны қалыптастыруды ұйымдастыру үдерісіндегі педагогикалық шарттарды оқушы мен мұғалімнің өзара түсінісуі, серіктестікпен бірлесіп әрекет етуге бейімділігі, бірлескен шығармашылық жұмыстарға негізделетін диалогтік, субъектаралық қатынастарынан жасалған, сонымен бірге тұлғаралық қарым-қатынастарды қалыптастыруға мүмкіндік туғызатын, ынтымақтастық іс-әрекеттерге жетелейтін, коммуникативтілік қабілеттілікті қалыптастыратын жағымды педагогикалық жағдай деп есептейміз.

Оқушылардың полилингвальды тұлғасын қалыптастырудың бірінші шарты – оқу-тәрбие үдерісінде полилингвальдық тұлғаны қалыптасуының жүзеге асуы үшін мұғалімнің әр пәнді оқытуды көптілді-лікті игеруге баулумен ұштастырудағы ұсынған нақты теориялық-педагогикалық бағыты болуы тиіс. Әрбір тақырыптың мазмұнын ашып көрсетуге дайындала отырып, осы тақырыпқа байланысты полилингвальды тұлғаны қалыптастырудың жалпы міндеттерін шешуді оқытудың мазмұны, түрлері және әдіс-тәсілдерімен байланыстыру міндетті түрде ескерілуі қажет.

Оқушылардың полилингвальды тұлғасын қалыптастырудың екінші шарты - оқушылардың полилингвальдық тұлғасын қалыптасу деңгейлерін диагностикалау.

Ғалым І.Р. Халитова өз еңбегінде диагностиканың негізгі ұғымдарын былай сипаттайды: *Педагогикалық диагностика* – оқушылардың (студенттердің) тәрбиелік және білім деңгейлерін анықтауға арналған оқытушының іс-әрекеті; санның сапалық өсу мен сәйкестігін талдау жұмыстары; *Психологиялық диагностика* – балалардың, студенттердің (ересектердің де) бойындағы әдетте байқала бермейтін бірақ қарым-қатынасы мен оқу әрекеттеріне кері әсер ететін аутқуларды анықтау; *Педагогикалық үдерістегі диагностика* – оқу-тәрбие үдерісіндегі жетістіктермен кемшіліктерді анықтау үшін белгілі бір оқу-тәрбие мекемесінде жүргізілетін жұмыстар. Осыған сәйкес полилингвальды тұлғаны қалыптастыру үдерісінің мазмұны, әдіс-тәсілдері таңдалып, сабақ барысында және сабақтан тыс ұйымдастырылатын іс-шаралардың түрлерін айқындау.

Оқушылардың полилингвальды тұлғасын қалыптастырудың үшінші шарты – мұғалім оқу-тәрбие үдерісін, оның заңдылықтарын, принциптерін, тұлғаны дамытып, оның бойындағы полилингвальдық құзыреттерді қалыптастырудағы барлық компоненттердің

мәнін дұрыс түсінуі, яғни мектептің сыныптан тыс жұмыстың тәрбиелік әлеуетін ұтымды пайдалануы тиіс. Көптілділікке баулу жұмысының нәтижелі болуы мұғалімнің білім мен тәрбие беру тәсілдерін жетік меңгеріп, қажет жағдайда тиімдісін таңдай білуіне байланысты. Соның ішінде оқыту мен тәрбиелеудің интерактивті формаларын, әдістерін қолдану оқушылардың ұйымшылдық, ұжымшылдық, белсенділік, шешімпаздық, көшбасшылық, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жүзеге асыру сапаларын бекітеді.

Оқушылардың полилингвальды тұлғасын қалыптастырудың төртінші шарты – мектептің тұтас полилингвальдық мәдени-тәрбиелік кеңістіктігін құру, яғни мектептің оқу-тәрбие берудің теориясы мен практикасына, мазмұнына, әдістеріне оларды өзара бірлік негізінде қарастыру, оқушылардың жас ерекшеліктері мен қабілеттеріне сәйкес ендірілетін тіл материалдарын меңгерудің оңтайлы жұмыс түрлеріне сараптама жасау олардың қоғамдық-тарихи объективті қажеттілігін ұғынуға байланысты екендігін және оны қоғамдық, педагогикалық мұрат, деңгейіне көтергенде игілікті нәтиже беретіндігіне көз жеткізілді.

Қорытынды

Білім беру – тұлғаның даму және өзін-өзі дамыту үдерісі, ол білімде, біліктілікте, шығармашыл іс-әрекетте және әлемге деген эмоционалды-құндылық қарым-қатынаста іске асырылған адамзаттық әлеуметтік маңызды тәжірибені меңгеруімен байланысты; қоғам мен тұлғаның материалдық және рухани

мәдениетті дамыту мен сақтау бойынша іс-әрекетінің қажетті жағдайы.

Мәдени орта – мектеп өмірі ырықтануының маңызды факторы, өйткені тұлғаның және мектеп қауымдастығының өмірлік іс-әрекетіне жалпыадамзаттық негіз береді. Мектептегі орта баланың көңіл-күйін анықтайды, жайлылықты, қауіпсіздікті сезіндіреді. Оң жұмыс жасайтын орта ынтымақтастық пен жағымды қарым-қатынасты орната отырып, шешім қабылдауда демократиялық қағидалардың орнығуына көмектеседі. Осындай ұйымдасқан мектеп ортасының арқасында үлкендер мен балалардың өзара қарым-қатынасында қолайлы ахуал нығайтылады.

Тәрбие қызметіне қарағанда тәрбие жұмысы педагог-тәрбиешінің жасайтын немесе қайта құратын педагогикалық қатынастар жүйесінен туындайтын шарттарды білдіреді.

Сондай-ақ, педагогикалық шарттар оқу-тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыруға бағытталады. Осыдан педагогикалық шарттар қойылған мақсат пен міндеттерге қол жеткізуді қамтамасыз ететін оқу-тәрбие үдерісінің мазмұны мен оны ұйымдастыру түрлерінің объективті және оларды іске асырудың материалдық мүмкіндіктерінің жиынтығы, жоспарланған нәтижені қамтамасыз ететін, міндетті түрде сақтауды қажет ететін сыртқы талаптар ретінде олардың іс-әрекетте жүзеге асырылуы жоғарыда санамалап берілген педагогикалық шарттардың қызметтік жүйесіне тікелей байланысты.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Кішібеков Д. Қазақ менталитеті: кеше, бүгін, ертең. – Алматы, 1999. – 200 б.
2. Филонов Г.Н. Теория поликультурного образовательного пространства // Педагогика. – 2006. – № 3. – С.102–105.
3. Подласый И.П. Педагогика. – Москва: Владос, 2000
4. Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования. – Караганды, 2009. – 278 б.
5. Сейталиев К. Тәрбие теориясы. – Алматы, 1986
6. Философский энциклопедический словарь // Ред.-кол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.

7. Философиялық сөздік. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1993. – 356 б.
8. Мухамедьянова Г.М., Мухамедьянов С.А. Портфолио: введение в теорию и практику. – Уфа: Чурагул, 2007. – 103 с.
9. Останина Н.В. Развитие менеджмента в корпоративных системах на базе информационных технологий. – Киев, 2000. – 19 с.
10. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань: Изд-во КГУ, 1988. – 181 с.
11. Свириденко О.А. Условия формирования профессионально-педагогической направленности будущих учителей в педагогическом вузе. – Челябинск: ЧТУ, 1995. – 181 с.

REFERENCES

1. Kishibekov D. Kazakh mentality: yesterday, today and tomorrow. – Almaty, 1999. – 200 p.
2. Filonov G.N. The theory of multicultural educational space // Pedagogy. – 2006. – №3. – P. 102–105.
3. Podlasiy I.P. Pedagogy. – Moscow: Vldos, 2000.
4. Zhetpisbayeva BA Theoretical and methodological bases of multilingual education. - Karaganda, 2009. – 278 p.
5. Seitaliev K. Educational theory. - Almaty, 19866
6. Philosophical Encyclopedic Dictionary // Editorial Board.: S.S.Averintsev, E.A. Arab-Oglu, L.F. Ilyichev et al. – M.: Soviet Encyclopedia, 1989.– 815 p.
7. Philosophical Dictionary. – Almaty: Kazakh Encyclopedia, 1993. – 356 p.
8. Mukhamedyanova G.M., Muhamedyanov S.A. Portfolio: introduction to the theory and practice. – Ufa: Churagul, 2007. – 103 p.
9. Ostanina N.V. Development of management in corporate systems on the basis of information technology.– Kiev, 2000.– 19 p.
10. Andreev V.I. Dialectics of education and self-of the creative person. – Kazan: Publishing house of KSU, 1988. – 181 p.
11. Sviridenko O.A. Conditions of formation of seasoned professional-pedagogical orientation of the future teachers in pedagogical high school. – Chelyabinsk: CTU, 1995. – 181 p.

ТОРЫБАЕВА Ж.З., ТОЙБЕКОВА Б.А. ПРИОБЩЕНИЕ ЛИЧНОСТИ К ПОЛИЯЗЫЧИЮ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ШКОЛЫ

Данная статья посвящена проблеме приобщения личности учащегося к полиязычию, особенностям развития его как полилингвальной, поликультурной личности в учебно-воспитательном процессе современной общеобразовательной школы.

В условиях смены приоритетов в образовании, усиления его культурообразующей роли принцип полиязыкового образования определяет отношения между воспитанием и культурой как средой, растящей и питающей личность, а также между воспитанием и развитием ребенка как личности.

Для понимания сущности полилингвальной личности важен вывод, что язык и общение являются решающим условием становления личности. Приобщение школьника к полиязычию предполагает развитие речевого общения в единстве речевой деятельности и поведения, т.е. коммуникации между людьми.

Решение насущной проблемы, по мнению авторов, требует применения системно-целостного подхода к организации данного процесса, выявления педагогических условий, в основе которых представление о целостности учебно-воспитательного процесса, учет его закономерностей и принципов в приобщении школьника к полиязычию.

Ключевые слова: личность, школа, полиязычие, приобщение.

TORYBAYEVA Zh.Z., TOYBEKOVA B.A. FAMILIARIZING OF A PERSON WITH MULTILINGUALISM IN SCHOOL EDUCATIONAL PROCESS

The article considers the problem of familiarizing of a student with multilingualism, the specifics of his development as a polylingual, polycultural personality in the teaching and educational process of modern comprehensive school.

In the conditions of changing priorities in education, strengthening of its culture forming role, the principle of polylingual education defines the relations between education and culture as an environment, raising and feeding the personality, and also between education and development of a child as a personality.

To understand the essence of apolylingual personality, it is important that language and communication are a decisive factor of personality formation. Familiarizing of a school student with multilingualism assumes the development of speech communication in the unity of speech activity and behavior, i.e. the communication between people.

Solving of this pressing problem demands a systemic and comprehensive approach to this process, the identification of pedagogical conditions based on the idea of integrity of educational process, taking into account its regularities and principles in familiarizing of a school student with multilingualism.

Keywords: personality, school, multilingualism, familiarizing.

УДК 37:002

**ОПЫТ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОРИЕНТИРОВАНИЯ
В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ**

¹А.К. КУСАИНОВ

д.п.н., профессор, академик

²М.М. ХАВАЙДАРОВА

к.ф.н., ассоц. профессор

¹А.А. АБЛЕСЕНОВА

магистр, старший научный сотрудник

³Т.М. КАЗАХБАЕВА

докторант PhD

³Ж.Б. КОНЫРОВА

магистрант 2 курса

¹ АПН Казахстана

² Каспийский университет

³ КазНУ им. аль-Фараби
e-mail:

В статье изложен опыт информационного обеспечения процесса профориентации на государственном уровне в зарубежных странах. Авторы статьи осуществили обзор профориентационных сайтов стран Европы, США и стран постсоветского пространства. Осуществлена классификация сайтов по содержанию, дан анализ структуры. Анализ профориентационных сайтов, работающих в Интернет-пространстве, обнаружил общие тенденции в наполнении их содержания и функциях. На основе анализа был разработан первый в Казахстане общегородской сайт по профориентации молодежи.

В заключении авторы статьи выдвигают идею о необходимости ведения непрерывной работы сайта по профориентации для выпускников казахстанских, в частности, алматинских школ.

Ключевые слова: информационное обеспечение, профориентационная работа, профориентационный сайт для школьников.

Введение

В современных условиях важной составляющей социальной политики государства на местах становится управление трудовыми ресурсами. Акимат южной столицы прилагает все усилия для разнонаправленной работы в решении важных проблем крупнейшего мегаполиса Республики Казахстан. Управление внутренней политики города Алматы является инициатором реализации проектов по профориентации выпускников Алматы. В ходе выполнения проекта – «Содействие профессиональному самоопределению и социальной активности выпускников школ г.Алматы» был осуществлен сбор, обработка и анализ информации о наличии сайтов, освещающих проблемы профориентации выпускников школ с акцентуацией их содержания, способов подачи информации, технических приемов. Исполнителями проекта в целях выполнения задач проекта был осуществлен анализ Интернет-пространства при помощи популярных поисковых систем Yandex, Google и Mail.ru. Анализу подверглись сайты на русском, немецком и английском языках. Нами предпринята попытка классифицировать сайты. Анализ показал, что все сайты, так или иначе освещающие проблему профессиональной ориентации, можно разделить на четыре группы:

1) сайты образовательного характера, содержащие профориентационную информацию;

2) собственно профориентационные сайты;

3) сайты отдельных образовательных учреждений;

4) сайты, содержащие тесты, в том числе – профориентационные.

Всего подвергнуто анализу 18 сайтов. Основная часть

Рассмотрим каждую группу в отдельности.

1. Среди сайтов, которые содержат частичную профориентационную информацию, можно отметить следующие:

1) Сайт интернет-журнала «Современное образование» (Казахстан; www.obrazovaniye.kz). Электронный журнал, который содержит рекламу приложений «Гранты и кредиты», «ЕНТ на отлично», «Справочник «Максимум», «Казахстанский учебник карьеры», которые можно приобрести в печатном виде. На сайте можно найти ссылку на «Республиканский центр содействия трудоустройству молодых специалистов». Поскольку профориентация не является основной целью сайта, он не является информативным в этом плане, но в небольшой степени затрагивает проблемы профессиональной ориентации. Важным моментом здесь является, на наш взгляд, реклама книги «Казахстанский учебник карьеры». В нем, со слов авторов, о том, как искать работу, как правильно составлять резюме (в том числе

на английском языке – с образцами), как писать сопроводительные письма, успешно проходить собеседование, как застраховаться от недобросовестного работодателя, как правильно увольняться, планировать свое время и пр. Справочная информация включает в себя вопросы по трудовому законодательству, госслужбе, информацию об обучении за рубежом, иностранных образовательных грантах, сайты для поиска работы, координаты кадровых агентств, словарь современных профессий, а также много других полезных сведений.

2) *Казахстанский Сайт Центра профессий* носит рекламный характер и пропагандирует услуги по профессиональному консультированию. Здесь содержится информация о консультативном центре, о характере его деятельности, специалистах и контактах Центра. На сайте нет подробной информации по профессиональному самоопределению. Нет других ссылок на источники информации, но разработчики сайта и не преследуют такие цели.

Кроме выше указанных сайтов на интернет-пространстве Казахстана нет сайтов, затрагивающих проблемы социального самоопределения.

«Актуальность профориентации как общественной проблемы проявляется в необходимости преодоления несоответствия между объективно существующими потребностями общества в сбалансированной структуре кадров и субъективными профессиональными устремлениями молодежи» - пишет Р.Г. Арсланова [1, С.5]. В России проблема профориентации решается на государственном уровне, а также здесь существует ряд научных работ по проблеме. Так в библиотеках работает электронная база данных «В помощь профессиональному самоопределению школьников». Библиотекарь в этом случае выступает как профконсультант: он предоставляет школьникам книги о различных профессиях. «Информация в период профессионального становления

и профессиональной адаптации учащихся выполняет программно-целевую функцию. Она обеспечивает необходимыми данными процесс обучения и воспитания, отмечает М.Л. Вайнштейн [2, С.10].

3) *Сайт Учеба.ru* (Россия; www.ucheba.ru) не является собственно профориентационным. Он предназначен для различных заинтересованных групп и соответственно выполнена рубрикация: «старшекласснику и абитуриенту», «Студенту и специалисту», «Образование для детей», «Обучение за рубежом», «Клиентам». Здесь можно найти каталог профессий с соответствующей информацией о каждой специальности и тесты по профориентации: по сферам интересов (60 вопросов), по мотивации (30 вопросов), даны сведения по профессиям, особо выделена при этом группа популярных профессий.

При заполнении кластера профессий информация группируется по рубрикам: «Основное», «Где работать», «Зарплаты», «Компании мечты», «Где учиться», «Материалы».

4) *Сайт «Мое образование»* (Россия; www.moeobrazovanie.ru) содержит рубрики «Вопросы», «Вузы», «Колледжи», «Вузы», «Курсы», «ДПО», «МБА», «Дистанционное», «Специальности», «Профессии», «Тесты», «Учителям». Этот сайт характеризуется усложненной подачей информации, в большей степени рассчитанной для специалистов системы образования. Для школьника он является неинформативным, сложным для восприятия. Сайт перенасыщен информацией. Дизайн сайта непривлекательный, нет четкой структуры. Информация разнонаправленна. Разный шрифт усложняет восприятие информации. Сайт «мое образование» содержит информацию об учебных заведениях, в которых можно получить определенную специальность, тесты по ЕГЭ.

Следующий сайт, частично содержащий профориентационную информацию

– Никелька (Россия; www.nikelka.ru). Данный сайт особо выделен среди других профориентационных сайтов, поскольку представляет собой информационный портал компании «Норильский никель», который выполняет функции профессиональной ориентации молодежи конкретного региона. Рубрики: «Норильский никель», «Производство и профессии», «Образование», «Профориентация в школе», «Родной край», «Спорт, отдых, хобби», «Знакомства и общение», «Норникель-классы».

В рубрику «Норильский никель» входят под рубрики: «Компания Норильский никель», «Лента новостей», «Статьи», «Песни о Норильском Никеле», «Фотогалереи», «Календарь событий», «Главный офис», «Зоопольярный филиал», «ОО «Санаторий Заполярье», «ОАО «Кольская ГМК», «ОАО Институт Гипроникель», «ОАО ЕРП», «ООО «Алыкель», «ОАО «НТЭК», «Гордость компании», «Наши достижения», «Ссылки».

Следующая группа сайтов, содержащих информацию по профессиональному самоопределению – собственно профориентационные сайты – представлены следующими:

1) *Профориентационный сайт Курганской области* (Россия; www.45profor.ru). Рубрикация: главная, профессия, обучение, материалы, проекты, конкурсы, рынок труда, о сайте. Включает тесты он-лайн «Что я знаю в мире профессий», «Предпринимательские способности», «как вы справляетесь с работой».

Рубрика «Главная» отражает основные разделы сайта.

Рубрика «Профессии» описывает профессии по областям труда: человек-природа, человек-человек, человек-знак, человек-техника, человек-образ.

Рубрика «Обучение» включает рекламу учебных заведений.

Рубрика «Материалы» включает под рубрики: «Новости», «Мероприятия»,

«Словарь», «Документы», «Практик», «Инструкции», «Видео», «Афоризмы», «Календарь праздников», «Статьи, книги».

Профориентационный сайт Центра тестирования и развития «Гуманитарные технологии» (Россия; www.proforientator.ru). Здесь выделены рубрики: «О центре», «Наши услуги», «Консультанты», «Контакты».

«Тесты», «Профессии», «ВУЗы», «ЕГЭ 2015», «Тренинги», «Летний лагерь», «Психологам», «Календарь событий», «Статьи», «Книги и словари», «Н – лаборатория», «Каталог ссылок», «Реклама на сайте».

Основное предназначение сайта – профессиональное ориентирование и консультирование. Подавляющее большинство контента посвящено психологическим онлайн-тестам по профессиональному самоопределению для школьников и взрослых пользователей интернета.

2) Из опыта других стран можно отметить *Гомельский областной профориентационный портал (Республика Беларусь; www.rstgomel.by)*, который содержит рубрики: «Главная», «Кем быть: профессии» (здесь выделены профессии по алфавиту, по отраслям, по профилям образования, «Кластер профессий», «Где учиться?», «Рынок труда». Отдельно выделяются «Меню», «Наши партнеры», «Новые специальности 2015 года».

В «Меню» выделяются под рубрики «Педагогам о профориентации», «Профориентационные мероприятия», «Родителям и школьникам», «Специалисты советуют (опыт, мнения, советы». Выделяются также рубрики «Новое на сайте», «Полезные документы», «Ссылки». К партнерам сайта можно отнести Гомельский государственный областной дворец творчества детей и молодежи, Гомельский областной институт развития образования.

Среди новых специальностей отдельно выделяются специальности учреждений высшего образования, среднего спе-

циального образования, учреждений профессионально-технического образования. профориентационного содержания. На сайте можно найти информацию о сроках приема документов в учреждениях образования, о Днях открытых дверей.

Интересным показался блок «Кластер профессий», в котором каждая профессия с кодом отнесена к определенному учреждению образования, которое полномочно в подготовке специалистов данного профиля.

3) Среди профориентационных сайтов Украины можно отметить *Artmile.ru* (www.artmile.ru). Сайт содержит информацию о современных профессиях. Размер страницы 16,28 КБ.

4) Относительно опыта стран дальнего зарубежья можно отметить следующие факты. В Германии термину «профессиональная ориентация» соответствует словосочетание «Berufsorientierung». В качестве примера информационной поддержки государственной программы по профессиональному содействию можно назвать сайт с одноименным названием. Здесь выделены рубрики «О программе» (подрубрики «Анализ потенциала», «Финансирование», «Дни семинара», «Информация для школ», «Информация для родителей», «Информация для молодых людей», «Новости», «Контакты»), «Присоединяйтесь к проекту» (подрубрики «Применение и выбор», «Законные основания», «Часто задаваемые вопросы», «Информация и помощь»), «Практики» (подрубрики «Карта проекта», «Сотрудничество со школами»), «Сервис» (подрубрики «События», «Публикации», «Анализ потенциала», «Сопровождающие материалы», «Сотрудничество»)

На сайте даны сведения о предстоящих событиях 2015 года, представлены готовые слайд-шоу по профориентации.

5) В Соединенных Штатах Америки «Профессиональная ориентация» ассоциирована с термином «Careerdewelopment». На сегодняшний день в США на сегод-

няшний день профориентационная работа имеет юридическую подоплеку: вся работа ориентируется на Закон о профессиональной консультации от 1981 года. Профессиональной ориентацией занимается *Национальная ассоциация развития карьеры «National Career Development Asociacion»*. На сайте компании выделены рубрики «О NCDA», «Развитие карьеры» (дана информация о получении сертифицированной специальности профконсультанта по уровням), «Магазин» (информация о печатных материалах ассоциации), «Ежеквартальное развитие», «Конференция», «Членство», «Указания», «Необходимая помощь в карьере», «Профессиональное развитие», «Ресурсы», «Фотогалерея», «Лента новостей», «Контакты». Этот сайт более направлен на профориентацию взрослых.

Профориентационные сайты США объединены с помощью системы CareerZone и ориентированы на ситуацию в отдельном регионе. Они включают онлайн тесты, виртуальные тренажеры, описания профессий, игры и т.д. Примером такого сайта может служить сайт штата Калифорния.

6) В Сингапуре работает сайт, носящий чисто профориентационный характер. Отличительной особенностью этого сайта является закрытый характер, а именно посетить сайт может только зарегистрированный пользователь.

Следующая группа сайтов – сайты образовательных учреждений, которые содержат профориентационную информацию, такие, как сайт Алматинского филиала Санкт-Петербургского университета профсоюзов или сайты методических объединений школ России, которые содержат сведения по профориентации, особенностях выбора профессии.

Четвертая группа – сайты, на которых можно найти тесты по профориентации. На нескольких сайтах помещены профориентационные тесты. Среди них можно отметить следующие:

1) *Caïm Obrazovaniye.kz*, который со-

держит тесты по профориентации.

2) Сайт *test-besplatno.ru* представлен профориентационные сайты он-лайн, даны рекомендации школьникам по прохождению теста, перечислены основные направления профориентации, в частности, к профориентационным мероприятиям отнесены встречи с представителями разных профессий, посещение и экскурсии мероприятий, летняя практика на предприятиях, внеклассные занятия, посвященные обзору различных профессий, беседы с сотрудниками центров занятости и кадровых агентств.

3) Сайт *www.altermed.by* не является собственно профориентационным сайтом, однако здесь можно найти тесты по профессиональной ориентации: Дифференциально-диагностический опросник (ДДО) Е.А. Климова, «Капитан? Рулевой? Пассажир?», «Методика готовности степени готовности к риску», «Можете ли вы быть начальником?», «Способны ли вы самостоятельно вести дело?».

4) Сайт *how-choose-profession.narod*. Здесь выделены рубрики «Главная», «Что нужно учесть при выборе профессии», «Основные мотивы при выборе профессии», «Семь шагов к взвешенному решению», «Как склонность влияет на выбор профессии», «Тест на профориентацию».

Заключение

На основе анализа интернет-пространства на русском языке можно сказать, что

наиболее развитыми с этой точки зрения являются сайты России. Необходимо отметить, что в Казахстане наблюдается существенный информационный вакуум в плане профориентации как детей, так и взрослых.

На основе анализа был разработан первый в Казахстане общегородской сайт по профориентации молодежи города – **профориентационный сайт города Алматы** (*www.proforientator.kz*), в котором содержится информация, способствующая профессиональному самоопределению и информация в помощь педагогам, ориентирующим школьников в мире профессий.

Информационный сайт должен стать постоянно действующим информационным ресурсом. Для повышения его эффективности необходимо улучшение его содержания, оптимизация рубрикации, введение интерактивного форума, в котором школьники могли бы получить консультацию педагогов, специалистов в той или иной области, психологов, медиков в связи с выбором профессии. Также необходимо осуществить координацию с средними и высшими профессиональными учебными заведениями с целью получения от них информации, необходимой школьникам.

Продолжение работы в данном направлении позволило бы внести посильный вклад в улучшение социальной жизни в крупнейшем мегаполисе Казахстана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арсланова Р.Г. Информационно-коммуникационные технологии школьной библиотеки в обеспечении профориентационной деятельности образовательного учреждения. – Дисс....канд.пед.наук. – Казань: 2013. – 189 с.
2. Вайнштейн М.Л. Информационное обеспечение процесса ориентации учащихся на рабочие профессии. – Дисс....канд.пед.наук. – Казань, 1984. – 199 с.

REFERENCES

1. Arslanova R.G. Information and communication technologies in the school library provide career-oriented activities of the educational institution. – Dissertation of the candidate of pedagogical sciences. – Kazan, 2013. – 189 p.

2. Vainshtein M.L. Information support of orientation of pupils on work profession. – Dissertation of the candidate of pedagogical sciences. – Kazan, 1984. – 199 p.

ҚҰСАЙЫНОВ А.Қ., ХАВАЙДАРОВА М.М., АБЛЕСЕНОВА А.А., КАЗАХБАЕВА Т.М., ҚОҢЫРОВА Ж.Б. КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУ ҮДЕРІСІН АҚПАРАТТЫҚ ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫҢ ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ ТӘЖІРИБЕСІ

Мақалада шет елдердің мемлекет ауқымында кәсіби бағдар беру үдерісін ақпараттық қамсыздандыру тәжірибесі берілген. Авторлар Еуропа, Америка Құрама Штаттары және бұрынғы кеңес одағы мемлекеттерінің кәсіби бағдар беру сайттарына талдау жасаған. Мазмұны бойынша сайттардың жіктемесі жасалып, құрылымдары талданған. Интернет кеңістігінде кәсіби бағдар беретін сайттарды талдау сайттардың мазмұны мен атқаратын қызметтерінің ұқсас жақтарын көруге мүмкіндік берді. Талдау негізінде Қазақстанда алғаш рет жастарға кәсіби бағдар беретін жалпықалалық сайт жасалды.

Қорытындысында мақала авторлары қазақстандық, жекелей алғанда, Алматы қаласы мектеп түлектеріне кәсіби бағдар беретін сайт жұмысын үздіксіз жүргізіп отыру қажет деп тұжырымдайды.

Кілтті сөздер: ақпараттық қамсыздандыру, кәсіби бағдарлау жұмысы, оқушыларға арналған кәсіби бағдарлау сайты.

KUSSAINOV A.K., KHAVAYDAROVA M.M., ABLESENOVA A.A., KAZAKHBAYEVA T.M., KONGYROVA ZH.B. EXPERIENCE I OF NFORMATION SUPPORT OF PROFESSIONAL ORIENTATION IN FOREIGN COUNTRIES

The article describes the experience of information support of career guidance at the national level in foreign countries. The authors carried out a review of career guidance sites in Europe, the US and the former Soviet Union. The classification of sites on the content, the analysis of the structure. Analysis of career guidance sites, working in the Internet space, discovered general trends in the filling of their content and functions. On the basis of the analysis developed the first Kazakhstan-wide website on vocational guidance of young people.

The authors put forward the idea of the need for continuous operation of the site for career counseling for graduates of Kazakhstan, in particular, Almaty schools.

Keywords: information support, career guidance work, career counseling students.

УДК 78.6 (578)

**К ВОПРОСУ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ПОДХОДОВ
В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ КАДРОВ
В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА
В КОНЦЕПТЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ РК**

Л.Т. КАЛИАКБАРОВА

к.п.н., Зав.кафедрой «Музыкальное образование и педагогические инновации»
Казахская национальная консерватория им. Курмангазы
e-mail: lkaliakbarova@mail.ru

В статье рассматриваются проблемы подготовки творческих кадров, которые до сих пор остаются вне поля зрения при разработке нормативных актов, регламентирующих деятельность образовательных учреждений культуры и искусства. Необходимо повышать ответственность за качество образования каждого высшего учебного заведения искусства, а следовательно, изменить подходы к управлению. Кризисные явления в управлении образованием в большей мере, на наш взгляд, проявляются в сфере культуры и искусства.

Казахская национальная консерватория им. Курмангазы – ведущий музыкальный вуз страны, обеспечивает получение высшего профессионального музыкального образования и подготовку исполнителей – мастеров искусства, достойно представляющих музыкальную культуру Казахстана в мировом пространстве.

Важно, чтобы в связи с присоединением к Болонскому процессу музыкальное образование республики не потеряло присущие ему системность, непрерывность, профессиональную основательность, практическую направленность получаемых студентами знаний и навыков и, как следствие, конкурентоспособность в международном пространстве.

Ключевые слова: образовательные учреждения культуры и искусства, музыкальное образование, подготовка творческих кадров, интеграция, международное образовательное пространство.

Введение

Реформирование высшей школы в Казахстане опирается на лучшие достижения национальной и мировой образовательной практики; направлено на интеллектуальное развитие и выявление творческого потенциала личности, без которого невозможно обеспечение мирового лидерства в экономической, социальной, культурной и других сферах.

Президент Казахстана Н.А. Назарбаев поставил задачу усиленного внимания «к формированию культуры, способной интегрировать наши достижения в

мировое образовательное и культурное пространство»¹.

Современная конкуренция на рынке труда требует мобильности и динамичности системы менеджмента образования. Нашему обществу требуются образованные, высоконравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству, отличающиеся мобильностью, обладающие развитым чувством ответственности. Для скорейшего инте-

¹Концепция культурной политики Республики Казахстан. – Астана, 2014. – 64 с.

гирования системы высшего образования страны в международное образовательное пространство в динамично изменяющемся мире, необходимо повышать ответственность за качество образования каждого высшего учебного заведения, а следовательно, изменить подходы к управлению организациями образования.

Руководитель в вузе должен владеть современными методами и формами управления. Любой администратор организации образования, стремящийся к инновациям, обязан знать теорию, практику и искусством управления, уметь четко определять цели своей деятельности, определять стратегию и тактику, необходимые для их достижения, принимать управленческие решения и нести персональную ответственность за них.

Именно в сфере культуры и искусства, эти явления дают о себе знать с особенной остротой. Нельзя не учитывать, что учебные заведения искусства (специализирующиеся на музыкальном, театральном, изобразительном и других видах искусства) имеют определенную специфику. Сам феномен искусства накладывает определенный отпечаток и на учебный процесс, и на стилистику межличностных взаимоотношений в творческих коллективах, и на многое другое. Между тем, это обстоятельство зачастую не принимается в расчет.

Казахская национальная консерватория имени Курмангазы – лидер музыкального образования страны обеспечивает подготовку исполнителей – мастеров искусства, достойно представляющих музыкальную культуру Казахстана в мировом пространстве. *Именно консерватория с ее уникальной материально-технической базой и научно-интеллектуальными ресурсами предоставляет весь спектр возможностей для подготовки не только профессионального артиста-музыканта, а полноценного деятеля культуры.*

Наша интеграция с развитыми странами в области образования должна сопровождаться сохранением наработанных

десятилетиями оправдывавших себя за весь период систем и подходов в области обучения исполнительскому искусству. Важно, чтобы в связи с присоединением к Болонскому процессу музыкальное образование республики не потеряло присущие ему системность, непрерывность, профессиональную основательность, практическую направленность получаемых студентами знаний и навыков и, как следствие, конкурентоспособность в международном пространстве.

Данный факт и определяет актуальность данной статьи, посвященной проблеме в области управления учебным процессом творческого вуза в концепте модернизации высшего музыкального образования в Казахстане.

В современных условиях трудно переоценить роль и значимость высшего образования. Это сложное и многообразное общественное явление, сфера передачи, усвоения и переработки знаний и социального опыта. Среди социальных институтов общества современной цивилизации образование занимает одну из ведущих позиций. Ведь благо человека, положение культуры и духовности в обществе, темпы экономического, научно-технического, политического и социального прогресса зависят от качества и уровня образования.

Очевидно, что дальнейшее его развитие, повышение эффективности и качества образовательного процесса невозможно без привлечения различных инструментов современного менеджмента. Вместе с тем необходимо подчеркнуть, что новые принципы управления используются в сфере образования в недостаточной мере. Эффективное управление учебным процессом в вузе представляет собой сложное явление, составляющими которого являются выбор целей, задач, анализ достижений учебной работы вуза, планирование, организация деятельности профессорско-преподавательского состава, мониторинг качества образовательных услуг.

Кроме того, нельзя не учитывать тот

факт, что образовательные структуры всегда достаточно консервативны. По мнению, американского исследователя Ф. Кумбса, образование «упрямо противится нововведениям в собственной области..., оно инертно и слишком медленно меняет свой внутренний уклад в ответ на поступающие извне запросы» [1]. Особенно трудно поддаются изменениям и нововведениям управленческие структуры, порой не выдерживающие критики со стороны специалистов. Так, В. Ерошин отмечает бессистемность управления современным образованием, «его низкую наукоемкость, отсутствие должной ориентации на научные подходы, на теорию научного управления, несбалансированность между рутинными функциями, связанными с решением стандартных ситуаций и творческим подходом к разрешению управленческих проблем» [2].

На схожих позициях стоят и многие другие теоретики образования. Ситуация, складывающаяся в управлении, грозит сделать неэффективными все усилия, предпринимаемые для реформирования системы образования, – пишет В. Лазарев и заключает, что «без профессионализации управления образованием на современной научной базе снова придется «преодолевать трудности», которые нами же будут порождаться» [3].

Вопросам менеджмента в сфере образования посвящено достаточно большое количество исследований ученых Казахстана и стран СНГ. Так, проблемы управления образованием в новых экономических условиях поднимаются в работах экономистов: А.Н. Асаул [4], М.А. Баранник [5], Н.М. Березиной [6] и других.

Профессиональные качества и свойства управленческого персонала в образовательных системах изучались и анализировались А.К. Марковой [7], В. Милоковым [8], Дж. Мильман [9] и др.

Вопросам теории и практики управления в учреждениях образования, менеджмента в различных его аспектах и

разновидностях посвящались работы В.Н.Федосеева [10] и др.

Проблемы корпоративной культуры, эффективного менеджмента, взаимоотношений в рабочем коллективе поднимались в исследованиях ученых дальнего зарубежья – В. Node, W. Anthny, L. Gales [11].

Для понимания процессов, происходящих в сфере художественно-творческого образования – в различных его аспектах и на различных уровнях, – бесспорно для нас важны исследования А.В. Малинковской [12], Е.В. Николаевой [13] и др.

Глобализация все более осязаемо воздействует на образовательную сферу, способствуя интеграции национальных систем образования. В современном мире, где все страны взаимозависимы и растет осознание общности предназначения, для решения проблем необходимы скоординированные действия. Центральной идеей реформирования высшего образования стало вхождение Казахстана в Болонскую систему на правах полноправного партнера.

Очевидно, что попытка унифицировать управленческие подходы в образовательных учреждениях разных стран будет иметь не только положительные результаты. Вместе с тем Казахстан подписал соответствующие документы и вошел в «поле» Болонской системы. Теперь куда более актуально решить, как минимизировать неизбежные издержки. Для скорейшего интегрирования системы образования страны в международное пространство в динамично изменяющемся мире, необходимо повысить ответственность за качество образования каждого учебного заведения, а следовательно, на наш взгляд, изменить подходы к управлению организациями образования, в том числе в сфере культуры и искусства. Искусство – тонкая материя, и подведение его под единый стандарт чревато серьезными осложнениями.

Искусство как сфера деятельности

определяется высокой специфичностью, управление которой требует специального научного изучения и подхода. Управление различными процессами в творческих организациях образования РК обусловлен, на наш взгляд, не только наличием профессиональных кадров и необходимых условий для их успешной работы, но и совершенствованием механизмов управления, в частности, учебного процесса в концепте реформирования высшей школы республики.

Министерством образования и науки РК при активном участии западных специалистов в сфере образования систематически проводятся конференции, совещания, семинары, тренинги по вхождению вузов Казахстана в международное пространство. Вместе с тем следует констатировать отсутствие на сегодняшний день разработанной методической базы по организации управления учебным процессом в системе подготовки кадров в творческом вузе.

Как показывает мировой опыт, высокоразвитые страны для увеличения своей конкурентоспособности усиливают материальные и интеллектуальные человеческие ресурсы, что в дальнейшем позволит успешно решать сложнейшие задачи государственного управления. Создание инновационной, интегральной системы менеджмента в культурной сфере является одним из важнейших вопросов как в Казахстане, так и во всем международном культурно-образовательном пространстве.

Очевидно, что для построения современной системы менеджмента в творческих организациях образования республики необходима подготовка мобильных кадров, способных видеть, ставить и оригинально решать проблемы, ориентироваться в возникающих ситуациях, предвидеть результаты своих действий. Ряд исследователей сходится во мнении, что

эффективность деятельности руководителя целиком и полностью зависит от степени развитости внутреннего потенциала его личности, от его интеллектуальных, эмоциональных и творческих способностей. И художественное образование не является исключением.

Современное художественное образование нуждается в административных ресурсах, способных к восприятию новых идей, принятию нестандартных решений, к активному участию в инновационных процессах, готовых стабильно и компетентно решать имеющиеся и вновь возникающие профессиональные задачи. Руководитель, находящийся в постоянном поиске, гораздо быстрее достигает высших уровней профессионального мастерства и управления творческим коллективом.

Необходимо отметить, что вопросы управления музыкально-образовательными структурами, анализа индивидуально-личностных и профессиональных качеств руководителей этих структур остаются до сих пор малоизученными. Практически отсутствуют работы, исследующие проблемы конфликтологии в художественно-творческих учебных коллективах.

Заключение

Таким образом, проведенный теоретический анализ проблемы управления учебным процессом в творческом вузе, еще раз убедил в актуальности избранной проблемы, а также в необходимости научного рассмотрения вопросов эффективной организации в системе подготовки профессиональных кадров в сфере искусства в контексте реформирования высшего образования Казахстана. Интеграция в международное образовательное пространство требует повышения ответственности за качество образования каждого высшего учебного заведения, а следовательно, внедрения новых подходов к управлению организациями образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ. – М., 1970. – С. 10–13.
2. Ерошин В.И. Взаимосвязь управления и экономики образования // Педагогика. – №8. – 1989. – С.23.
3. Лазарев В. Управление образованием на пороге новой эпохи // Педагогика. – 1995. – №5.
4. Асаул А.Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики. – СПб.: Гуманистика, 2007. – 280 с.
5. Баранник М.А. Маркетинг образовательных услуг: базовые понятия // Интернет-сайт www.oopkro.nm.ru
6. Березина Н.М., Лысенко Л.М., Воронцова Е.П. Современное делопроизводство (3-е издание). – СПб., 2007, 224 с.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308с.
8. Милуков Д.В., Милукова О. В. Социально-психологические особенности личности студентов с разным уровнем самоактуализации // Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Тверь, 27–28 октября, 2011 г., ТИЭП: Изд-во «СФК-офис», 2011. – 236 с.
9. Millman J. Reliability and validity of criterion-referenced test scores / In R.E. Traub (Ed.) New directions for testing and measurement (No.4). Methodological developments. San Francisco: Jossey-Bass. 1979. – P. 75–92.
10. Федосеев В.Н., Капустин С.Н. Управление персоналом организации: учебное пособие. – М.: Экзамен, 2004. – 292 с.
11. Hode B., Anthny W., Gales L. Organizational Theory: a Strategic Approach. – New Jersey: Prentice Hall, 1996.
12. Малинковская А.В. К вопросу моделирования структуры деятельности музыканта-педагога // Актуальные проблемы музыкальной педагогики. – М., 1982.
13. Николаева Е.В. Музыкальное образование в России: историкотеоретический и педагогический аспекты. – М., 2002.

REFERENCES

1. Coombs F.G. The crisis of education in the modern world. System analysis. – M., 1970. – P. 10–13.
2. Eroshin V.I. Interrelation of management and economy of Education // Pedagogy. – №8. – 1989. – P.23.
3. Lazarev V. Education Management at the threshold of new era // Pedagogy. – 1995. – №5.
4. Asaul A.N. Management of higher education institution in conditions of innovative economy // A.N. Asaul; B.M. Kaparov. – SPb.: Gumanistika, 2007. – 280 p.
5. Barannik M.A. Marketing of educational services: basic concepts // Website www.oopkro.nm.ru
6. Berezina N.M., Lysenko L.M., Vorontsova E.P. Modern office work (3rd edition). – SPb., 2007, 224 p.
7. Markov A.K. Psychology of professionalism. – M.: International Humanitarian Fund «Knowledge», 1996. – 308 p.
8. Milyukov D.V. Volkov O.V. Sotsialno-psychological characteristics of students with different levels of self-actualization. Materials All scientific and practical conference, Tver, 27–28 October, 2011. TIEP: Publishing house «SFK-office», 2011, 236 p.
9. Millman J. Reliability and validity of criterion-referenced test scores / In R.E. Traub (Ed.) New directions for testing and measurement (No.4). Methodological developments. San Francisco: Jossey-Bass. 1979. – pp. 75–92.
10. Fedoseev V.N., Kapustin S.N. Personnel management: training manual. – M.: Examination, 2004. – 292 p.

11. Hode B., Anthny W., Gales L. Organizational Theory: a Strategic Approach. – New Jersey: Prentice Hall, 1996.

12. Malinkovskaya A.V. On the issue of modeling the structure of activities of the musician-teacher // Actual problems of music pedagogy. – М., 1982.

13. Nikolaeva E.V. Music education in Russia: istorikoteoretichesky and pedagogical aspects. – М., 2002.

КАЛИАКБАРОВА Л.Т. ҚР ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕРІН РЕФОРМАЛАУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТ ПЕН ӨНЕР САЛАСЫНА БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУДЫ БАСҚАРУ ЖОЛЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала мәдениет және өнер оқыту мекемелерінің ісін реттеуші нормативтік актілерді игеру барысында көзден таса қалатын шығармашылық кадрларды даярлау бойынша оқу жүйесінің ерекшеліктері мен қағидаларына қатысты сұрақтарды қарастырады. Әрбір жоғары оқу орнының сапалылығы үшін жауапкершілікті арттыру қажет, нақтырақ айтсақ жоғары оқу орындарын басқару жолдарын өзгерту қажет. Білім беру аясын басқарудағы дағдарыстық құбылыс көбінесе өнер және мәдениет саласында байқалады.

Еліміздің жетекші музыкалық білім беретін жоғары оқу орны Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы – жоғары кәсіби музыкалық білім беру мен Қазақстанның музыкалық мәдениетін әлемдік кеңістікте танытуға лайықты өнер шеберлерін, орындаушыларды даярлауды қамтамасыз етеді. Консерваторияға талапкерлер мамандық таңдау үшін емес, мамандандырылуын тереңдетіп, шеберлігін жетілдіру үшін түседі.

Болон процесіне қосылуға байланысты республиканың музыкалық білім беруі өзіне тән жүйелілікті, толассыздықты, кәсіби негізін, студенттер алатын білім мен дағдының тәжірибелік бағытталуынан айырылмауы маңызды, оның нәтижесі халықаралық кеңістікте бәсекеге қабілетті болу болып табылады.

Кілтті сөздер: өнер және мәдени білім беру мекемелері, шығармашылық кадрларды даярлау, интеграция, халықаралық білім беру кеңістігі.

KALIAKBAROVA L. TO THE QUESTION OF ADMINISTRATIVE APPROACHES IN TRAINING OF FUTURE STAFF IN THE SPHERE OF CULTURE AND ART IN THE CONCEPT OF REFORMING OF HIGH SCHOOL OF RK

The article discusses the problems of staff training in the field of arts which still remain neglected when developing the rules regulating the activity of educational institutions of culture and art. It is necessary to increase responsibility for the quality of education of each higher educational institution of art, and, therefore, to change approaches to their management. Crisis in educational management is best displayed in the sphere of culture and art. Moreover, it is possible to claim that in these spheres these phenomena have the strongest effect. It is necessary to consider that the educational institutions of art (specializing on musical, theatrical, graphic and other art forms) have certain specifics.

Kurmangazy Kazakh National Conservatory – a leading musical higher education institution of the country provides professional musical education and training of performers – masters of art who are representing musical culture of Kazakhstan in the world.

It is important that after joining the Bologna process, national musical education does not lose its system, continuity, professional validity, practical orientation of knowledge and skills gained by students and, as a result, its competitiveness in the international space.

Keywords: educational institutions, musical education, preparation of staff in arts, integration, international educational space, quality of education.

ЕЛБАСЫНА АЛҒЫС БІЛДІРЕМІН

Журнал оқырмандарын 1 желтоқсан – Тұңғыш Президент күнімен шын жүрегімнен құттықтаймын!

Елбасы еліміздің тірегіне айналды. Біз ол кісінің әрбір бастамасына үнемі қолдау көрсететін болсақ, еліміздің келешегі бұдан да жарқын боларына кәміл сенемін.

Егемендіктің елең-алаң шағындағы Қазақстанды бүгінгі жаңарған Қазақстанмен салыстыруға келмейді. Алмағайып кезеңдерді бастан өткере отырып, еліміз өткен күндердің барлығын өзіне сабақ етіп, болашаққа жарқын қадамдар жасады.

Президентіміз Қазақстанды тек аймақ көлемінде емес, жаһандық күшті мемлекетке айналдыру жолында қыруар еңбек атқарды.

Бүгінгі таңда *«Қазақстан жолы»* деген ұғым орнығып отыр. Елбасымыздың елдің көшін өркениеттің көшіне ілестіріп берді.

Халқымызда «Тәрбие тал бесіктен басталады» деген ұлағатты сөз бар. Біздің балабақша ұжымы да еліміздің болашағына өзіндік үлес қоса алатын білімді де белсенді бүлдіршіндерді тәрбиелеуде. Баланың алғашқы қадамы өмірге деген құлшынысы балабақшадан бастау алады. Осының барлығына жағдай жасап, балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен қамтуды басты мақсат етіп, «Балапан» бағдарламасын жүзеге асырып келеміз.

Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев – елі үшін туылып, елі үшін қызмет атқарып келе жатқан, ел келешегін ойлаған Елбасы, ол кісінің атқарып жүрген жарқын істеріне жетістіктер мен табыстар тілеймін!

Б.К. Жұмабаева,
*Қарағанды қаласы «Алтын сақа»
балабақшасының тәрбиешісі*